

Сурмач

СУРМАЧ

Лондон

1967

Англія

» СУРМАЧ « — Журнал Об'єднання
бувших Вояків Українців у В. Британії

“SURMACH” — Magazine
of the Association of Ukrainian Former
Combatants in Great Britain
49, Linden Gardens, London, W.2. — U.K.

Редагує Колегія
Гол. ред. д-р С. М. Фостун
Статті підписані прізвищем чи псевдо-
німом не завжди відповідають поглядам
Редакції.
Редакція застерігає собі право ско-
рочувати статті й виправляти мову.

Обкладинка: І. Волощак.

З М І С Т

СУРМАЧ	Стор.
1. Д-р Святомир М. Фостун: ВЕЛИКІ РОКОВИНИ	6
2. О. Олесь: ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ	6
3. Ген. пор. М. Крат: З ПЕРСПЕКТИВИ 50-ТИ РОКІВ	12
4. Микола Верес: ПОЛУМ'ЯНІ ДОРОГИ	12
5. Сот. І. К. Гвоздик: 50-ЛІТТЯ УКР. НАЦ. РЕВОЛЮЦІЇ	22
6. С. Мечник: ВКЛАД РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ОУН У РОЗБУДОВУ УПА	28
7. Марко Боеслав: ЗАПОВІТ БОРЦІВ	28
8. Пор. Ф. Кордуба: ДАЛЕКИЙ СХІД У СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ	37
9. Г. Г. Штайн: ВАФФЕН СС	44
10. Полк. Євген Рен: ОБОРОНА ЛЕНІНГРАДУ	48
11. Инж. Петро Маслій: МОДЕРНИЙ ВОЄННИЙ РАДІОЗВ'ЯЗОК	52
12. Євстахій Загачевський: ПРОРИВ	56
13. М. Матчак: ІЗ ДНІВ У НЕВОЛІ	58
14. ВІЙСЬКОВА ХРОНІКА	62
15. ОГЛЯД ВІЙСЬКОВОЗНАВЧИХ ВИДАНЬ	74
16. ВІЙСЬКОВОЗНАВЧІ ВИДАННЯ	79
17. З ДІЯЛЬНОСТІ ОБВУ	83
18. ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ	84
» О С А «	
1. Ком. Китаєві грозить гром. війна	85
2. Місько Макольондра має балак до ферайни	88
3. Що писала »Оса« 20 років тому	90
4. ЖАРТИ, СВІТЛИНИ	92

СУРМАЧ

ОБ'ЄДНАННЯ *бувших* ВОЯКІВ УКРАЇНЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

РІК 12

1967

Ч. 1-4 (33-37)

Д-р Святомир М. Фостун

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ

Цього року українці у вільному світі відзначають великі роковини — початок Української Національної Революції, яка 50 років тому стала вступом до нового історичного періоду в житті української нації, того періоду, що приніс відродження ієрархій вартостей нашого славного минулого, а водночас характеризувався безперервною боротьбою українського народу за визволення й усамостійнення, і 25-ті роковини постанови та формування Української Повстанської Армії, яка, продовжуючи цю боротьбу, виступила в часах другої світової війни проти гітлерівських окупантів, а згодом проти большевиків, що знову зайняли Україну в своєму переможному наступі на гітлерівський Третій Райх.

Ці великі роковини — 50-річчя початків Української Національної Революції та 25-річчя виникнення й формування Української Повстанської Армії — сповняють усіх українців, а зокрема колишнє українське вояцтво непомірною гордістю, що впродовж десятиліть українська людина не була бездіяльною в історичних процесах, які проходили й розвивалися на українських землях. Вона боролася й доконувала героїчних чинів, продовжувала завзятий змаг і кров'ю та залізом писала сторінки модерної історії нашої нації.

Українська Національна Революція 1917 року — це незвичайно складний процес, який ще й тепер потребує належного вивчення й наświetлення. Всеросійська революція була загальнополітичним рухом, що намагався установити новий республіканський устрій, замість царського, і змінити існуючі соціальні відносини. Моменти соціального порядку грали велику роль в настроях революційних мас, бо селяни домогалися земельної реформи, а робітники — перетворення капіталістичного господарства на соціалістичне, без визиску робітничої праці підприємцями. Соціалістичні ідеї і партії мали великий вплив у всіх частинах імперії, а також і в Україні, де українське селянство теж висувало проблему земельної реформи. До революції в Україні нараховувалося 4.011.000 селянських господарств, охоплюючих разом 65% усієї землі, але серед них було 57,1% господарств малоземельних, які потребували більших земельних наділів. Такий стан дуже вміло використали большевики у своїй пропаганді, зверненій проти української влади, й виступили з гаслами розподілу поміщицької землі.

Це правда, що своїм несподіваним розвитком подій революція заскочила й розбурхала широкі маси українського народу. Це правда теж, що в революційному хаосі було дуже важко творити нове державне життя, але правдою є й те, що тодішні українські політичні групи і правлячі кола не зуміли піднятися до належного розуміння політичних вимог моменту й побоялися вийти сміло назустріч революційним прагненням мас. Вони не дали чіткої і конкретної відповіді на питання кардинального значення: автономія України, чи самостійність? Чи український нарід має бути сам господарем на своїй землі, чи ним і надалі управлятиме й керуватиме Москва?

Зовсім не дивно, що Третій Універсал, проголошений під тиском обставин, а зокрема в обличчі повалення Тимчасового уряду в Росії і приходу большевиків до влади, хоч і проклямував Україну Народньою Республікою, проте його творці все ще далі не могли отрястися з ілюзійних мрій про мирне співжиття з новим російським режимом. Коли большевики зсередини і ззовні підривали та розкладали основи молодій УНРеспубліки, то творці III Універсалу, замість того, щоб думати про рятунок України, думали про спасіння Росії:

«Не відділяючись від Російської Республіки і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Російська Республіка стала федерацією рівних і вільних народів» (Третій Універсал Української Центральної Ради).

В писаннях покійного В. Винниченка та інших провідних соціалістичних діячів того часу ми часто зустрічаємо твердження, що тоді було мало свідомих українців, і це стало однією із причин неуспіхів Української Національної Революції. Але чи це справді так?!

Національні процеси почалися в Україні вже давніше, ще далеко до Визвольних Змагань. У 1891 році на могилі Тараса Шевченка постає «Братство Тарасівців» — таємна організація, видигаюча боротьбу за ідеї Кобзаря. В 1900 році основується українська політична партія під назвою РУП, яка прийняла працю М. Міхновського «Самостійна Україна» за свою програму. В 1914 році київські студенти формують таємну організацію «Братство Самостійників», яка в основу своєї діяльності кладе постулат боротьби за визволення й усамостійнення України.

На той факт, що національна свідомість серед військовиків була висока, вказує українізація військових частин російської армії. Майже були українізовані 6-ий, 21-ий і 34-тий, а частинно українськими стали 9-ий, 10-ий, 11-ий і 24-тий корпуси. Виборці в частинах російської армії, які підтримували Українську Центральну Раду, мали 535.843 голоси й були третьою з черги найсильнішою виборчою групою в армії. В II Всеукраїнському Військовому З'їзді в Києві, що відбувся 18-23 червня 1917 року, брало участь 2.500 делегатів, які, заступаючи майже 1.700.000 вояків, домогалися негайного здійснення автономії України.

Тисячі свідомих вояків, студентів, інтелігентів, селян і повстанців, які на протязі багатьох років Визвольних Змагань героїчно працювали й боролися за втримання української держави, є найкращим доказом того, що національна й революційна свідомість у тогочасних українських масах була. А цей промовистий доказ вилоňuje багато важливих питань. Наприклад, що примусило молоденьких студентів іти на певну смерть під Крути? Чи герої Базару були випадкові? Чому впродовж довгих років віяв «новий вогонь» із Холодного Яру? Хто були оті тисячі часто безіменних героїв Української Національної Революції, які поклали свої буйні голови на широких просторах української землі в боротьбі з ворогами? Всі вони були свідомі українці, які підняли прапор незалежності й суверенності України й під ним вистояли гідно в героїчній, часто надлюдській, боротьбі.

Але, на жаль, не було доброго проводу, який умів би будувати державу, мати візію її майбутности, вмів би належно використати могутній зрив народніх мас і скерувати його у правильне революційне русло. А, що найважливіше, наявний провід не спромігся створити сильної армії, як передумови закріплення державности. Тодішні українські політичні кола боялися «мілітаризму» й довели до того, що в найкритичнішому часі Україна опинилася без війська, бо уряд демобілізував армію.

»Одночасно з тим, коли армія буде демобілізуватися, поручаємо розпускати солдатів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народню міліцію, щоб наше військо служило робочому люду, а не забаганкам пануючих верств«.

Такі слова читаємо в IV Універсалі. В обличчі грізної большевицької навали на Україну, в обличчі повної нестабільности й суцільного хаосу на українських землях, маючи довкола ворожих сусідів, український уряд вирішує розпустити армію... Стає зрозумілим, чому молода українська держава не змогла втриматися, й чому українські маси та вояцтво відвернулися від такого уряду, який, захоплюючись чужою лжеідеологією, не виправдав їхніх надій і сподівань. Населення України не знайшло в тодішній провідній верстві того одухотворення, яке йому в тих часах було пекуче потрібне. Провідна верства ставила партійні програми на перше місце, а проблеми української державности відсувала на дальший плян; вона розходилася з поривами і стремліннями українських патріотів, які не обманювали себе ілюзією братнього співжиття з Москвою, а, навпаки, усвідомлювали дуже добре небезпеку большевицької агресії і проти неї боролися.

Багато вже написано й напевно ще буде написано про Визвольні Змагання 1917-1921 рр., про роки Української Національної Революції. І часто ставиться болюче питання — «чому?». Чому українці п'ятдесят років тому не змогли закріпити свою суверенну державність? Оте «чому?» все ще вимагає ґрунтовних і об'єктивних студій. Всі три періоди — Центральної Ради, Гетьманату й Директорії — були періодами важливих революційних змін і глибоких процесів, які проходили серед українських широких мас. Тому не можна говорити, що Української Національної Революції не було. Її не було в розумінні, скажімо, державного перевороту, захоплення влади чи революційного зриву, але вона була й виявилася в національно-визвольних процесах, постанові держави й довголітньої боротьби з різношерстими ворогами. Важливою справою був вихід України, як держави, на міжнародній форум. Це дуже правильно підкреслив сл. п. Головний Отаман Симон Петлюра на нараді у Старокостянтинові (26. 11. 1919 р.) такими словами:

»Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдино боротьбою, впертою і безкомпромісовою, ми показали світові, що Україна є, що її нарід живе й бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність...«

Здійснюючи ідею української державної незалежності, Головний Отаман Симон Петлюра вистояв непохитно й не покинув поля бою, як це зробили інші члени Директорії, а намагався рятувати, як міг, катастрофічну ситуацію на фронтах. Уже на еміграції він писав, що *»прийшов до керівної ролі в проводі української політики пізно, вже тоді, коли не можна було направити пороблених іншими помилок і недоглядів — коли не згадувати взагалі тяжкої історичної спадщини минулих віків«.*

Історичні помилки часто коштують дуже дорого. Сталося це й у нас. Одначе, об'єктивна пригадка прикрих чи трагічних подій у 1917-1921 рр. ні в чому не обезцінює, ані не послаблює важливого значення визвольної боротьби українського народу в тому періоді. Вона лише вказує нам, що коли ще раз ударить година українського національного зриву, тоді українська нація мусить мати сильну

революційну армію і міцний центральний провід, який зумів би згуртувати під прапором визвольної боротьби всі сили народу й не повторив би помилок минулого.

В 50-ті роковини початку Української Національної Революції, згадуючи бурхливі роки Визвольних Змагань, клонимо наші голови в пошані всім воїнам цієї доби — УСС, Армії УНР і УГА, Гетьманату, свідомим героїчним повстанцям, тисячам і десяткам тисяч українських селян, робітників, інтелігентів, українських жінок, студентів і молоді, які поклали своє життя за Батьківщину на полі бою чи у ворожих в'язничних підвалах і казематах. Із їхньої крові зродилося нове покоління, яке знову підняло прапор боротьби українського народу, виписавши на ньому золоті літери — УВО, ОУН і УПА.

II

»Оживилися діброви. Зашепотіли ліси і привітно прийняли в свої обійми новітніх колійв. Уклонилися їм високі дерева й закрили їх своїм віттям перед очима ворога. В землянках, у тіні крислатих дерев, чистили повстанці кріси. А як нічмати сповивала темрявою села й міста, виходили вони зі своїх криївок. І супокій ночі прорізували свисти куль. Хтось скрикував востаннє і, вмившись своєю кров'ю, прощався зі світом«.

(З підпільних писань).

У 25-річчя постановля Української Повстанської Армії треба перш за все ствердити, що її формування проходило в незвичайно складних умовах. Кадри українських повстанських частин треба було зорганізовувати від основ, а, крім військової підготовки, існувала потреба ведення необхідної політично-психологічної підготовки українського населення до протинімецької боротьби. Сама ОУН, яка мала стати організатором повстанських збройних сил, багато часу й зусиль мусіла присвятити розбудові своєї сітки на українських землях.

Формування УПА почалося в 1942 році, а вже влітку наступного року вона вела затяжні бої з німцями на Волині та на західноукраїнських землях. У своїх закликах УПА наголошувала, що бореться за Самостійну Соборну Українську Державу, а в спілці з іншими поневоленими народами — за самостійні національні держави цих народів на їх етнографічних землях. Головний Штаб УПА видав масові заклики до поневолених народів, щоб вони приступали до боротьби за своє визволення. Ці заклики були настільки успішні, що вже влітку 1943 року в УПА почато формування окремих чужонаціональних збройних відділів, які воювали завзято і проти німців, і проти большевиків.

Збройна боротьба УПА була історичною konieczністю. Творці цієї армії ставили собі ближчі й дальші завдання, в рамках яких розглядали проблему оборони українського населення від фізичного винищування та економічного грабунку, розбудову власної збройної сили, щоб її мати готовою на час, як виснажаться брунатний і червоний наїзники, шлях масової боротьби, який охопив широкі маси українського населення. Треба згадати, що лише саме запілля УПА напередодні другої советської окупації охоплювало майже 150.000 осіб. На той час це була поважна революційна сила.

Після закінчення війни советський режим повів запеклу боротьбу з УПА й ОУН, змаг яких у тому часі вівся в дуже складних і важких умовах. У 1945-46 рр. відбулися славні рейди УПА на Словаччину, а в 1947 році формаціям УПА довелося воювати проти советських, польських і чеських військ, бо СРСР, Польща й Чехо-Словаччина підписали договір про спільне побороювання УПА. Не зважаючи на всякі заходи і спроби советського окупанта нанести нищівний удар Українській Повстанській Армії, бойові дії продовжувалися далі. В 1950 році згинув у боротьбі з ворогом Командир УПА, ген. Роман Шухевич-Тарас Чупринка, Голова Проводу ОУН і Голова Української Головної Визвольної Ради, — одна з найбільших поста-

тей останніх часів нашої визвольної боротьби, який завжди підкреслював, що *«...шлях визвольно-революційної боротьби є єдино правильний, і що тільки цим шляхом український нарід дійде до самостійної української держави»*.

Постання УПА, її організаційна структура та її затяжна боротьба з німцями, советами й поляками впродовж довгих років, без ніякої зовнішньої допомоги — це безумовно світла сторінка нашої модерної історії. Партизанська армія Тіта користувалася багатою допомогою і західніх альянтів, і Советського Союзу, а, крім того, в цій армії було велике число фронтових військовиків колишньої югославської армії.. Ця повстанська армія мала й західніх дорадників при штабі Тіта, й советських експертів у партизанській боротьбі. УПА не користувалася цим і не мала нічийої допомоги. Вона творилася з народу й нарід був її одинокою підтримкою. Вона не мала висококваліфікованих старшин генерального штабу західнього типу, але, проте, навіть і ці нечисленні високі старшини, які були в УПА, зуміли прекрасно розбудувати її організаційну систему, змогли вишколити велику кількість старшин та підстаршин і наполегливим військовим вишколом допомогти виробити тип українського вояка, який відважно глядів смерті в очі, і боровся за велику ідею. Саме цей момент особливо підкреслює Джон А. Армстронг у своїй праці *«Український націоналізм»* вказуючи, що *«тільки одинокі українці з усіх східньо-європейських народів були спроможні в часі другої світової війни виступити збройно проти таких потуг, як гітлерівська Німеччина й Советський Союз»*.

Енрик Мартінез Кодо, відомий в еспанському світі, а також у мілітарних європейських і заоканських колах, знавець військових справ, у своїй документальній великій праці про УПА п. н. *«Guerillas tras la cortina de hierro»*. Буйнос Айрес, 1966. Стор. 415. (*«Партизани за залізною заслоною»*) — дає високу оцінку Українській Повстанській Армії, її організаційній структурі, бойовим операціям та її значенню для української революційно-визвольної боротьби в часі другої світової війни й після неї.

Боротьба українського революційного підпілля здобула широкий розголос у світі, зацікавлюючи чужинецькі політичні кола й очищуючи Україну з плями гітлерівських коляборантів, яку залюбки кидали на неї большевики й різні неприхильники української боротьби. Український революційний рух, у якому головну роль відігравали упівці і члени ОУН, був рушійною силою масових страйків і повстань у советських концтаборах (1953-1956 рр.), в яких брали участь в'язні різних національностей.

Важливу дію Української Повстанської Армії і ОУН було поширення ідей українського націоналістичного революційного руху на всі українські землі й далеко поза ними. Старшини й вояки УПА та члени ОУН, де б вони не знаходилися — на Рідних Землях чи в далеких від України теренах советської імперії — всюди сіяли зерно протибольшевицького спротиву, й воно звичайно падало на родючий ґрунт. Численні чужинці, які були заслані, повернулися додому великими прихильниками української національної справи, в чому пряма заслуга борців українського революційно-визвольного руху.

Жертви і кров борців УПА й ОУН не були даремними, ані безслідними. На їхніх героїських чинах виросло нове, молоде українське покоління, яке високо підіймає прапор боротьби за визволення України та в різних формах і видах веде запеклий змаг із ворогом.

«Кров, пролита для цієї великої мети, не засихає. Тепло її все буде теплим у душі нації, все відіграватиме роль непокоючого, тривожного ферменту, що нагадує про нескінчене і кличе до продовжування розпочатого». Ці слова сказав сл. п. Головний Отаман Симон Петлюра ще в січні 1926 року. Сучасні глибокі процеси, які проходять в Україні, підтверджують свідомість молодого покоління, що сторінка боротьби за визволення української нації ще не скінчена, що її треба продовжувати. Й це воно робить...

У 25-ліття постання УПА вшануємо славу пам'ять її творців і провідних військовиків — сл. п. Головного Командира, генерал-хорунжого Романа Шухевича-Тараса Чупринки, командира Павленка-Волошина, генерала Дмитра Гриця-Перебийноса, генерала Л. Ступницького, полковника Кліма Савура, полковника В. Сидора-Шелеста, полковника О. Грабця-Батька, полковника О. Гасина, командирів Ясеня, Яструба, Різуна-Грегота, Перемоги, Прута, Коника, Поля і всіх поляглих старшин, підстаршин та вояків УПА. Вшануємо пам'ять тих членів і членок запілля УПА, членів і членок ОУН, безіменних борців і героїнь, які віддали Батьківщині найбільший скарб — своє життя.

Хай вічна буде Їм слава!

О. ОЛЕСЬ

ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ

*Яка краса — відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів,
Мовчали десь святі під попелом руїни,
І журно дзвін старий по мертвому гудів.*

*Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря, все живе схопила, пройняла, —
І ось, — дивись, в руках замаяли знамена,
І гимн перемоги співа невіляна сторона.*

*Так спить орел, — ураз, розкривши очі,
Угледе світ, красу і простір голубий,
І легко з скель спорхне, і в небі заклепоче
Про вільний льот орлів, про ранок золотий.*

*Так море іноді, — всю ніч дрімає,
І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
І дивним жемчугом і барвами заграє,
І очі всесвіту до себе прикує.*

*Летить воно, хвилюється і летить
В обіймах соняшних, і сяє, і тремтить,
І щастям все життя йому в той мент здається,
І все в путі йому і годі і щастить.*

*І де взяли ці хвили сніжно-білі,
Хто дивно так навчив їх грати і шуміть,
З яких ясних країн чайки ті налетіли,
Що вміють ніжно так і плакати, і жаліть?*

*Чайки, чайки! Тоді не треба плачу,
Коли йде боротьба за волю, за життя,
Коли на хмарах я вже дивний відблиск бачу
І сонця жданого блискуче вороття.*

Боротьба за волю нашого народу не припиняється і не припиниться. Нехай вона буде довга і вперта, нехай бере нові і нові жертви, але Україна незалежна — хоче чи не хоче того Європа — таки буде.

Симон Петлюра

3 ПЕРСПЕКТИВИ 50-ТИ РОКІВ

»Розкуються заковані люди« — прорік Тарас. Вони розкулися в саму річницю його смерті 1917 року, але світ правди не засяяв« і не »встала Україна«.

П'ятдесят років, минуло з того часу і п'ятдесят років події 1917 року були темою історичної аналізи та критики, часом речевої й поважної, часом злосливої, — мовляв, усе, що тоді діялося, діялося не так, як треба було; змарновано, мовляв, великі можливості, які відкрилися перед Україною з початком »великої і безкровної революції« в Петрограді. П'ятдесят років критики — це, хіба, досить часу. А може б так спробувати у велику річницю застановити основно над минулим, відділити правду від брехні, дійсні прогріхи й помилки від наслідків обставин, які, може, й не залежали від тих, що тоді опинилися на чолі Української Національної Революції. Чи не варто отак »щирим серцем полюбити велику руїну«?

Частина нашої історіографії узнає за найбільшу помилку минулого втрату часу від лютого 1917 року до 22-го січня 1918 року. З таким твердженням тяжко не погодитися. Справді, цей час пропав. Бо, може, коли б у березні 1917 року проголошено самостійність, був би час для створення армії, яка встоялася б проти всіх зайд, а нарід, побачивши, як діє своя влада, й відчувши добродійства »своєї хати« зо »своєю правдою й волею«, не приглядався б байдужно до боротьби свого війська, й, може, в цій боротьбі армія і нарід перемогли б та »встала б Україна«.

Автори відносних публікацій базують свої твердження на фактах імпозантності різних з'їздів улітку 1917 року (особливо військових), які виносили високопатріотичні резолюції. Однак, Симон Петлюра всі ці з'їзди, маніфестації, промови та резолюції у згаданому році називав »празниковою одіжжю«. Твердження Головного Отамана є високоавторитетні, бо він був творцем українського

війська, а в 1917 році головним промотором т. зв. »українізації« тих російських військових формацій, які склалися переважно з українців. Із тих українізованих частин у листопаді врятував Київ од збольшевизованого ІІ Гвардійського Корпусу Перший Український Корпус генерала Скоропадського, а в січні 1918 року полк ім. Костя Гордієнка під командуванням полковника Петрова пройшов походом через збольшевичені маси колишньої російської армії з-під Двинська аж до Києва. Правда, деякі частини, що стояли на протинімецькому фронті, зберегли свою боєздатність аж до весни 1918 року, але вони не були використані тодішнім генеральним секретарем військових справ, М. Поршем, котрий під час большевицької навали заходився творити »народну армію« на взірєць міліції, а до вже створених формацій ставився, як і Винниченко, негативно.

В той час Симон Петлюра відійшов од партійного й політичного життя та став на чолі ним сформованого при співучасті досвідчених старшин старої армії »Гайдамацького Коша Слобідської України« — формації, яка складалася з добровільців так само, як богданівці й січові стрільці полковника Сушка.

Більшість українізованих на фронті частин і майже всі українізовані в запіллі у грудні 1917 року й у січні 1918 року здемобілізувалися або розбіглися, а деякі в самому Києві проголосили невтралітет чи виступили проти Центральної Ради. Де ж були ці маси патріотичного вояцтва, селянства й робітництва, що декларували на з'їздах вірність Україні? Мав рацію Симон Петлюра.

Отже, на думку авторів деяких публікацій, треба було зразу ж стати на шлях самостійності. Але хто мав проголошувати будування самостійної України — нарід, нація, якась партія, провідна верства чи, може, якийсь вождь?

Нарід іще ніколи нічого не збудував і навіть ніколи нічого не зруйнував. Нарід треба вести. В березні 1917 року Україна не мала жодного проводу, а тому «Нарід» (це слово тоді почали писати з великої літери) України не збудував.

Нації тоді ще не було, бо навіть не було національної свідомості не тільки в масах, а навіть серед загалу інтелігенції. Чи то була її вина? Чи винен в'язень у тому, що слухняно сидить у в'язниці, коли його прикували до стіни, закували руки й ноги, ба навіть зав'язали уста — «не вільно ні писати, ні малювати»?

Тому єдина українська партія, яка від 1900 року стояла на ґрунті самостійності — Українська Народня Партія, на чолі з Миколою Міхновським не могла одразу викликати державно-національний рух. Що ж тоді говорити про інші партії, які все лихо України бачили виключно в московському царизмі? Власне тому Міхновський у розмові з Антоновичем і Чикаленком, впливовими членами Центральної Ради, благав не порушувати питання про самостійність, — «бо нас знищать без останку».

І дійсно, коли влітку 1917 року російська армія потрапила провадити т. зв. офензиву Керенського (при участі українізованих частин), коли змогла здушити спробу большевицького перевороту, а пізніше спробу перевороту Корнілова, вона напевно була б у стані здушити «непокірних хохлів». Тим міркуванням пояснюється факт, що сама Центральна Рада зліквідувала повстання палуботківців: час відокремлення України від Москви тоді ще не настав.

Володимир Винниченко так накреслював тодішню політику Центральної Ради: «Ні бунту, ні покірності. Безупинна, невтомна організація сил. Революційно, але без вибухів, самим здійснювати поставлені вимоги. Не наражуючись на одверту фізичну боротьбу, виразно й точно вияснити перед народом і всією Росією свою позицію». А Дмитро Дорошенко до тих слів додає: «Це була якраз найбільше дошкульна для Тимчасового уряду і для російської демократії тактика».

Інші українські партії також склалися із свідомих українців, котрі, однак, вірили у правду, в демократію, вірили в те, що Україна буде вільною з моментом як не стане царя. Чи це їхня вина? Може, але хто мав навчити їх державному будівництву, коли вони десятки років руйнували існуючий режим, щоб на його руїнах будувати соціалізм і в соціалізмі, в його здійсненні щиро бачили щастя цілого світу, отже й України. Будова соціалізму й будова національної держави — це дві цілком різні дії.

Довір'я української свідомої й патріотичної інтелігенції до російської демократії пояснюється тим, що під час революції 1905 року наші соціалісти тісно співпрацювали з жидами та соціалістами інших народів. А українські ліберали («ТУП» — Товариство Українських Поступовців) співпрацювали з російськими лібералами, т. зв. «кадетами».

Хоч далеко перед 1917 роком, починаючи від Драгоманова, деякі українські політичні групи й політики висловлювали сумнів із приводу того, чи в демократичній російській державі вдасться забезпечити свободу і права України, — наша інтелігенція, як вибухла революція, не передбачала, що Петроград буде протівитися навіть автономії України. Крім того, провідники Центральної Ради й сам Грушевський слушно, на мою думку, не вірили в те, що тільки національними гаслами можна потягти за собою народні маси, особливо з уваги на демагогічну акцію російських соціалістів.

Але не тільки ці міркування були домінуючими. Під час однієї дискусії (як твердить проф. Дорошенко) Борис Мартос запитував таке: «Чи не пошкодить самостійність інтересам пролетаріату, й коли швидше можна дійти до соціалізму — чи тоді, коли Європа буде поділена на багато держав, чи тоді, коли їх буде зовсім мало?». А в 1919 році той же Борис Мартос один час був прем'єром самостійної Української Народньої Республіки. Отже, під час революції наші провідники перетворювалися з інтернаціоналістів на державників.

Якщо в 1917 році не було в Україні жодної партії, яка могла б стати провідною верствою, то може якась верства народу надавалася до цієї ролі? Для відповіді на поставлене питання почнемо аналізу згори, тобто від великих землевласників, магнатів та аристократії. В інших країнах, як Грузія, Греція, Польща, Сербія тощо, визвольними рухами керувала аристократія. Революційна й навіть большевицька Росія не відкинула, а використала московських аристократів: князів Львова й Урусова, Чічеріна, графа Ігнатєва й інших. Але всі вони були московськими патріотами.

домі своєї приналежності до української нації і стояли на українських державницьких позиціях, становили одиниці.

Дрібніша українська шляхта або, як її називали, «малоросійське дворянство» найбільше надавалася до того, щоб стати в той час провідною верствою народу, бо за роки московської неволі визбулася бунтівничих прикмет своїх предків, на чужій службі набрала уміння, потрібного для виконування державних чинностей узагалі, а всилу збереження своїх дворянсько-шляхетських родових традицій, хай навіть «малоросійського», а все ж не московського, походження, ніколи не

Спільне засідання українського Військового Генерального Кмітету і членів президії всеукраїнської ради Військових Депутатів у Києві в перших днях липня 1917 року.

Наші ж старі аристократичні роди на Правобережжі спольщилися, а на Лівобережжі змосковщилися. Звичайно, були війнятки, але навіть ці магнати, які зберегли українську культуру й у своїх палацах зберігали українські старовинні пам'ятки, навіть вони, якби хотіли стати на службу Україні, то не змогли б цього зробити, бо мали тавро «панів». Навіть у випадку якби вони зреклися всіх своїх маєтків і палаців, то й тоді їм не повірили б. Таке було наставлення проводу й народніх мас. А ті магнати, які були сві-

втрачала своєрідного почуття приналежності до українського народу. З моментом абдикації царя Миколи II для цієї шляхти порвалися всі зв'язки з Московією, отже єдиним шляхом для неї була служба Україні. На цей шлях вона й вийшла, але соціалістичні й демократичні гасла, які тоді панували в Україні, також і цієї верстві не дали змоги повністю використати свої знання, досвід та природні, одіичені від предків, якості, необхідні до проводу в державному будівництві. Велика кількість цієї шляхти згинула від

свої ж спантеличеної юрби, а решта, побачивши неможливість служити батьківщині, вернулася на службу Москві. Аджеж більшість денікінських старшин, як твердить проф. Шанковський, становили українці.

У цьому періоді, про який іде мова, духовенство не відіграло жодної ролі й не могло відіграти. Православна Церква, яка колись в Україні вважалася твердинею національного духа й символом національної окремішності, перед 1917 роком, як і в цілій російській імперії, була залежна від держави, утримувалася державою та служила державним інтересам. Тому природно, що з початком революції зникло всяке значення Церкви в народньому житті. Старання патріотичної частини духовенства й невеликої групи вірних, які не були заражені модним в інтелігенції атеїзмом і прагнули відродження старих традицій та проголошення автокефалії, не знайшли співчуття в міродайних чинників. Ці чинники не розуміли значення Церкви в державному житті. Церкву й релігію провідники Центральної Ради вважали приватною справою кожного громадянина України, тому власне Церква не знайшла для себе належного місця в 1917 році.

Про українську інтелігенцію, як про верству, не доведеться багато говорити, бо все, що сказано, відноситься й до свідомих та активних інтелігентів. Українські міста, особливо більші, були цілковито змосковщені, а торгівля знаходилася в руках жидів. Наші предки не доцінювали значення міст у житті нації і завжди горнулися до своїх хуторів та вишневих садків, а в містах дозволяли панувати чужинцям. Тому взагалі не було українського пролетаріату, хай навіть соціалістичного, але свідомого своєї спільноти з нацією, як, наприклад, це спостерігалось в Польщі.

Найчисленніша верства народу, тобто селянство, в цей період щойно пробуджувалася, приспана московським дурманом і пригноблена невдачею революції 1905 року. Селянство ентузіастично зустріло українське шкільництво, «Просвіту», рідну урядову мову. Але все це не було тим,

чого воно прагнуло найбільше: селяни чекали кінця війни та поділу поміщицької землі. Як знаємо, революція не дала їм ні одного, ні другого. Революційний уряд (той, у далекому Петрограді) та свій власний провід у Києві — обидва казали воювати далі й чекати Всеросійських Установчих Зборів. А тим часом поміщики сиділи у своїх маєтках, податки збільшувалися, сини й далі перебували на фронті. І селянство почало шукати виходу. Правда, траплялися випадки, коли селяни приймали гасло самостійності як щось нереальне (про це згадує проф. Мартос), але на численних з'їздах у 1917 році було й таке, коли делегати, вимагаючи за вказівками партійних провідників автономії України, казали: «Ми хочемо автономії, щоб до нас не мав ніхто ніякого діла, щоб ми посідали своє військо, свої гроші, свої школи — все своє!».

Я вважаю, що нарід тоді підсвідомо прагнув самостійності, але не було кому його вести, бо провід усе ще вірив у чесність демократії, у правду соціалізму й не хотів бачити того, що Москва завжди однакова — з царем, чи без царя. Тільки постріли московських кірасирів до ешелону «богданівців» були початком зміни його політики. Як бачимо, провідники політичного життя України росли разом із революцією, і цей факт вони самі ствердили у своїх мемуарах.

На наше лихо, не заслав нам тоді Бог вождя: не мали ми натхненного Мойсея, великого Богдана, українського Гарібальді... Ми не мали подібного їм вождя, а, може, й мали, але не пізнали його так само, як жида не пізнавали своїх пророків. Ментальність народніх мас за століття неволі набрала рис психології раба, який завжди від кожної влади очікує лиха й найкраще забезпечення перед цим лихом бачить у тому, чи він сам не міг би бути владою. Тут є джерело «отаманії» і Пашковецької республіки. У ці бурхливі роки (1917–1918) Бог не зіслав нам Мойсея тому, що ми не були жидами, які довірили свою долю одній людині. Не були ми і стародавнім козацтвом та українською шляхтою, які свого часу змушували чернь до послуху Великому Гетьманові,

не були ми нацією взагалі, котра свідомо прагнула б незалежності від метрополії.

Симон Петлюра писав (уже на еміграції): «Ми воювали за самостійну Україну на Україні, при неутралітеті самого українського народу». Або в іншому місці: «Накидати народові передчасно форми державности було б небезпечним, він не витримав би іспиту, а сама ідея могла б скомпромітувати себе на довгі роки».

В міру можливости я старався подати внутрішні причини того, чому ми мали 22-ге січня 1918 року, а не, скажімо, 22-ге березня 1917 року». Але при цьому треба пам'ятати, що вже 28-го червня 1917 року був створений Генеральний Секретаріат, тобто через 4 місяці від початку революції почалося державне будівництво. Петроград визнав цей прототип уряду України, але Центральна Рада не мала з кого організувати державний апарат на місцях. Один із чужинців, який був свідком тодішніх подій в Україні, писав, що їй бракувало 30.000 урядовців. А звідки їх було взяти, коли в 1907 році Українська Соціал-Демократична Партія мала всього 3.000 членів, хоч вона, треба признати, складалася з найактивніших патріотів нашої Батьківщини. Урядовців старого часу та кадрових армійських старшин голова українського уряду, В. Винниченко, відкидав, вважаючи, що вони «були найгіршими, найшкідливішими людьми», до яких він «почуває огиду й ворожість». Так твердить проф. Дорошенко. Тому не дивно, що коли провінція просила Центральну Раду про інструкції, накази й розпорядження, вона часто-густо одержувала з Києва самі відозви.

Обставини зовнішнього характеру Української Національної Революції є загальнознані й не вони є темою цієї статті. Але слід пам'ятати, що Фінляндія, яка довгі роки була автономною державою, зв'язаною з Росією тільки персональною унією в особі великого князя, що був одночасно імператором всеросійським, яка мала свої власні фінанси і гроші, свій парламент (вибірний парламенту навіть у Росії не було), свій адміністративний апарат, — ця Фінляндія спромоглася на проголошення самостійности тільки 6-го

грудня 1917 року, тобто лише на півтора місяця скоріше від подібного акту України. А та Україна перед революцією була нічим іншим, як безправною колонією Москви, навіть без будь-якої окремої назви, як, бодай, «Малоросія». Вона носила назву «юго-західний край» — і це все!

Не можна забувати також і про те, що ще перед «22-им січня» було «20-те листопада» — дата урочистого проголошення III Універсалом Української Народної Республіки, коли було усталено на день 9/22-го січня 1918 року вибори не до Загальноросійських, а до Українських Установчих Зборів. Грушевський тоді ж зазначив, що Україна стала фактично незалежною державою, бо була проголошена перед «Російським Учредительним Собранием» — конституантою, яку Петербург уважав єдино авторитетною установою до вирішення питань автономії федерації та взагалі устрою бувшої імперії.

Отже, з перспективи 50-ти років ми мусимо признати, що одинадцятимісячний термін від початку революції до IV Універсалу був часом національного відродження, часом неминучої хвороби народного організму в епоху світової хуртовини. Шлях від небуття до самостійности Східня Україна пройшла за 11 місяців, у той час як Галичина цей самий час, рахуючи від Головної Руської Ради, проходила 70 років. Виходить, що **1917-й рік був неминучим етапом на шляху до визволення України й не може рахуватися «втраченим часом».**

У тяжких обставинах за ці 11 місяців Україна відзискала багато з того, що втратила за останні 150 років неволі. Третім Універсалом відновлено державність, утрачену остаточно в 1764 році. В той час скинення Катериною останнього українського гетьмана не викликало жодної реакції. Катерина скасувала гетьманський уряд, бо він був фікцією, для неї непотрібно. Безпосередньо після III Універсалу почалися бої з московською навалою, і от уже 50 років Москва підтримує фікцію т. зв. «Радянської України», хоч вона фактично є знову колонією московського імперіалізму. Але,

очевидно, тепер Москві ця фікція є потрібна, бо український нарід уже став нацією, тією нацією, яка прагне бути господарем на своїй власній землі і знає, чого хоче. В 1917 році він цього не знав.

На протязі тих 11-ти місяців Центральної Рада поклала підвалини під існування держави, створила початки армії, державних установ, фінансів, шкільництва та взагалі підготувала цілий державний апарат, хай і кульгавий, але створений із нічого за короткий революційний час. На протязі тих же 11-ти міся-

ців витворилася нова провідна верства — інтелігенція, яка стала на службу не ІІ Інтернаціоналові, а своїй нації, вона зуміла на протязі трьох років, у невідрадних, часто нещасливих і безнадійних, обставинах керувати боротьбою. Йй, як пише проф. Федоренко, »довелося спершу будити український нарід до національної свідомости, а потім вести його до боротьби«. Історія вчить тих, хто хоче вчитися. Тож спробуймо »полюбити Велику Руїну«, може тоді »помоляться на волі невольничі діти«.

МИКОЛА ВЕРЕС

ПОЛУМ'ЯНІ ДОРОГИ

По шляхах, де смерти перехрести,
До життя, до сонця ідете,
Безмір вам і захвату, і чести,
І хвали, і подиву за те.

Бо завжди, у кожному етапі,
Карбував нетлінно кожний з них,
Наче фриз, на гордій нашій мапі
Гордим тлом начеркуваний штрих.

І вони, як чину смілий вияв,
Злиті вщерть святою кров'ю ран,
Простяглись туди, на місто Київ,
Де Печерськ, Софія і Богдан.

Залягли, мов складені із криці,
І ніщо не зрушить їхню сіль —
Ні вітри, ні бурі-грозовиці,
Ні ярмо проклятих лихоліть.

В небі грім і, наче повінь, тучі:
То кипить народу лютий гнів;
Скоро вже відчують рідні кручі
Прибуття очікуваних днів.

Буде бій за право вільно жити,
За міста, за села, за церкви,
Щоб ніде й ніколи ваші діти
Не росли рабами так, як ви.

Буде бій — останній і завзятий, —
Не вагайся, готуйся, поспішай,
Мушиш ти, народе, знов повстати,
Як одне і тіло, і душа!

І тоді над Краєм ти розвісиш
Навіть слід ненависних навал,
І залле величністю Софія
Кожний двір, будинок і портал,

І тоді у радісному хорі
Стануть вряд і гори, і поля,
Степ і ліс, і проліски, і зорі —
Небеса, і море, і земля.

Ось вони — дороги полум'яні,
По яких крізь буряні роки
До мети, до соняшної грані
Йшли і йдуть УПА бойовики.

А мета — це воля, це Держава,
В граді тім на велетні-ріці
Моноліт возз'єднаної слави —
Київ, Львів, і Хуст і Чернівці!

50-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

В біжучому році українці у вільному світі відзначають 50-ті роковини початків Української Національної Революції. Це роковини, які назавжди залишаться в пам'яті народу, бо 50 років тому в Києві пролунали величаві історичні слова: «Хай буде Україна вільною!».

50 років це не такий уже великий проміжок часу в історії. Але самі процеси, які відбулися за цей період та які відбуваються в теперішньому часі, не можна порівняти з подіями минулих історичних епох нашої нації. Вже самий стан, у якому перебувала Україна напередодні революції, був безумовно одним із складних періодів нашої історії. На початку березня 1917 року в Петербурзі почалися революційні заворушення, у висліді яких упав царський трон та перестала існувати династія Романових. Могутній народний зрив, ніби велика весняна повінь, знищив усі ознаки старого ладу. Поваливши царський режим, народи колишньої царської імперії проголосили гасло перебудови цієї імперії на федеративних основах, маючи на меті в такий спосіб знищити всякі сліди московської національної неволі й перетворити «спільну батьківщину» в спільноту повноправних та рівноправних народів.

Так дивилося на цю революцію й наше українське суспільство. Проте, щоб і надалі верховодили в тій спілці москалі, хоч би й «демократи», поневолені народи не хотіли, а в той самий час московська «демократія» поставилася до самостійницьких рухів народів колишньої царської імперії, а зокрема українського, особливо вороже. Вона визнала ці національні рухи як буржуазні й контрреволюційні затиї, і виявилось, що, крім повалення царського режиму, український і московський народи нічого спільного між собою не мають. Московія, хоч і не царська, а псевдodemократична, без України та її багатств обійтися не могла, й українські

демократи побачили пізніше, що так чи інакше, а з москалями їм ніяк не по дорозі.

Почуття волі, свідомість великих революційно-творчих сил українського народу викликали надзвичайні запал і захоплення серед усіх прошарків населення України. Всюди, де були українські сили, почалася жвава національно-культурна праця. Закладалися культурно-освітні товариства, громади, бібліотеки, читальні, національні комітети, публікувалися українські книжки, газети й журнали, почалася збірка грошей на національний фонд, основувалися школи, відновлялися «Просвіти» — одним словом культурне життя в Україні, особливо серед селянських і робітничих мас, почало швидкими темпами набирати великого розмаху.

Важлива роль в цій ділянці припала на долю українського студентства й учительства. Українська шкільна молодь і народне учительство з невимовним захопленням і завзяттям узялося за національно-культурну й політичну працю. В Києві й по окремих містах України, де були університети, українські студентські громади уряджували для шкільної молоді, робітництва й вояків лекції, курси українознавства та висилали інформаторів і агітаторів української справи на села. Поруч із студентством стояло народне вчительство, яке взяло під свою опіку справу народньої освіти в Україні. Утворивши Головну Українську Шкільну Раду, українське вчительство повело широку агітаційно-організаційну працю під гаслом «вільна українська школа у вільній Україні». Все те, що встигло зробити українське вчительство за цей період часу, є дуже великим вкладом до національно-культурної скарбниці українського народу, вкладом, який у такому короткому часі могли дати тільки революційний захват і повна самопожертва у праці українського вчительства.

Російська демократія зустріла український шкільний рух вороже й підняла величезний галас із приводу «наси́льст-венной українізації», тому українське вчительство мусіло вести з цією демократією важку й запеклу боротьбу. Особливо гострою вона була за українську школу в Києві. Така боротьба за право українського народу вивчати свою рідну мову, тобто боротьба, якій, властиво, не повинно б бути у вільній Україні місця, вже сама по собі являлася досить поважною осторогою для наших демократів, що бачили в дуже рожевих барвах поступовість московської демократії та недооцінювали її великодержавних, централістично-московських русифікаційних настрів і напрямків.

Війна Росії з центральними державами, тобто з Австрією і Німеччиною, примусила царський уряд покликати до війська всіх тих, які були здатні носити зброю. Власне тому революція застала в рядах московської армії велику частину свідомих українців, що в історії української революції мало дуже велике значення. Українські вояки безпосередньо після скинення царату проявили волю до самоорганізації на національному ґрунті. В запіллі й на фронтах України, в далекій Московщині, в Сибірі й на Кавказі — всюди, де тільки були більші чи менші військові частини, складені з українців, почалося закладання військових комітетів, а вслід за цим і українізація окремих українських частин. Треба відмітити, що визначну роль тут відіграли знову українські студенти та вчителі, які входили до нижчого старшинського складу. Українське народне вчительство було тим свідомим національним елементом у московській армії, що допоміг пробудитися й розвинутися національним почуттям в українських вояцьких масах. Починаючи гуртуватися в окремі національні частини, українські вояки легко прийняли на фронті гасло «боротися за вільну Україну». «Коли ще треба бути вояком, — казали вони, — коли ще треба проливати кров, то ми хочемо бути українськими вояками і проливати свою кров за свої рідні оселі, за свою вільну Україну». Тому всі вимоги українських вояків, розки-

даних по величезній території московської імперії, ішли в тому напрямі, щоб бути корисними Україні. Вони в першу чергу зажадали, щоб в Україні були тільки українські військові частини зі своїми українськими старшинами, а також домагалися виділення українських вояків, перебуваючих поза межами України та на інших фронтах, і переведення їх на український фронт.

Але, на превеликий жаль, так не сталося. Ані Тимчасовий московський уряд, ані московська демократія не тільки не хотіли цих речей розуміти, але не бажали й слухати про них. Велике питання національного відродження українського народу московська демократія затушувала дурнуватою бездумною балаканиною, і це було другою важливою пересторогою для наших політичних кіл, які не розуміли або не хотіли розуміти тієї головної засади, згідно з якою при організації війська перш за все мусить бути створений його штаб, провід. Ми мали такі штаби на культурному й економічному фронтах, тобто на крилах, але на головному політичному фронті не посідали проведу, й це було величезним негативом.

Неприхильність і гостра ворожість москалів до українського військового руху боляче вразила українські вояцькі маси. Вони нарешті почали готуватися до збройного захисту своїх прав і справедливих національно-політичних домагань. Постійні непорозуміння й образи українських вояків примусили їх бути динамічнішими, і цьому великою мірою завдячує свій буйний розвиток український національний рух у війську.

Буйно розвинувся національно-визвольний рух рівнож і серед селянства. Воно охоче відгукнулося на заклики культурницького характеру, залюбки організувало «Просвіти», підтримувало національно-культурну діяльність кооперативних об'єднань, горнулося до української преси, до книжки і школи тощо. Але в той самий час селянство дуже добре розуміло, що національно-культурна діяльність — це лише частина того, що воно повинно робити під час революції. Тому українські селянські маси від самого початку революції, не бажajući до-

пустити в своє середовище чужих елементів, свідомо поборювали московську партію соціалістів-революціонерів, яка хотіла проникнути в українське село. Але москалі не мали до нього доступу під будь-якою маркою, бо українські селяни завжди і всюди вміли пізнати вовка в овечій шкурі, а, крім того, вони в тих часах не були заражені всякими тодіш-

Голова Української Держави і Головний Отаман Симон Петлюра.

німи дуже модними інтернаціональними та «братерськими» гаслами. Українське селянство у глибині своєї душі було егоїстичним по відношенні до іншої народності, воно добре знало чи радше відчувало душею, що кожний москаль — селя-

нин, робітник чи інтелігент — є його найбільшим ворогом. У розумінні тогочасних українських селян москалі були найгіршою жебротою і голотою, яка сунула в Україну, щоб грабувати українське добро.

Так, українське селянство — це найцінніше й найздоровіше зерно всієї української нації, і не можна закидати йому несвідомости чи невідповідності до сприймання революційних подій. Відома річ, що загально-руські, по суті речі чисто московські, громадські організації, які створилися на початку революції в Україні, всякі комітети об'єднаних громадських організацій і ради робітничих та військових депутатів — не могли задовільнити потреб українського народу. Справа українського відродження була для них чужа й непотрібна. Щойно тепер українська суспільність побачила, що всю боротьбу за національне визволення українського народу доведеться проводити таки самим українцям. Досі вони надіялися, що в цьому їм допоможуть москалі, тому на порядок дня висунулася справа створення національно-політичного центру. До праці взяли всі українські товариства, групи, організації і партії, а тоді в Києві постала Центральна Рада — зав'язок майбутньої державної влади. До її складу ввійшли представники всіх політичних груп, а на чолі Центральної Ради став професор Михайло Грушевський, який саме тоді вернув із заслання.

Свою діяльність Центральна Рада почала відозвою, в якій закликала український нарід узятися до праці над відбудовою українського життя. Дальша її діяльність це загальноукраїнська маніфестація, яка дуже затривожила москалів, потім Свято Вільної України й велике українське віче, на якому вирішено домагатися від Тимчасового московського революційного уряду повної автономії України. Пізніше в квітні був скликаний Перший Український Конгрес, який схвалив діяльність Центральної Ради й передав їй у руки всю повноту влади в Україні.

Через місяць відбувся Перший Український Військовий З'їзд, що визнав

Центральну Раду єдиним органом, маючим право вирішувати всі справи, які відносяться до України. Поруч із внутрішніми справами, чисто організаційними, Центральна Рада дуже клопоталася питанням автономії, домагаючись її від Тимчасового московського уряду, але про неї «братня» московська демократія навіть слухати не хотіла. Не помагали ні відозви, ні меморіяли, ні делегації, ані навіть маніфестаційні з'їзди, бо москалі спочатку відповідали на це все мовчанкою, а вкінці заявили, що відкидають усі українські домагання про автономію, бо вони є шкідливі для московської держави.

Центральна Рада цим не задовільнилася й далі продовжувала йти тією самою дорогою, не маючи відваги проявити свою власну ініціативу. Тодішні українські політики занадто тісно зрослися з москалями й московською імперією, тому продовжували висилати делегації та жебрати автономії. І це діялося тоді, коли Москва сама ще не була впорядкована, була безсила, — отже, українці мали велику нагоду творити власну державу, незалежну від московської. Але цю нагоду, яка дається народові один раз у століття, вони змарнували й невикористали, а Центральна Рада повторювала те ж саме: хотіла домогтися автономії проханнями, бо в її колах не було твердої настанови про повну незалежність України, про цілковите її відірвання від Москви. Центральна Рада не мала відваги взяти силою те, що українцям належалося.

Але великим кроком уперед була постановою Українського Селянського З'їзду, щоб, не зважаючи на спротив московського уряду, негайно приступити до закладання підвалин автономного ладу в Україні. Не було іншої ради, треба було поставити Москву перед доконаним фактом. Ще довгий час торгувалася Центральна Рада з московським урядом за автономію України, ще багато разів слала делегації та писала меморіяли і протести, аж укінці зрозуміла, що мусить діяти самочинно.

Ще перед початком військового з'їзду українське вояцтво урочисто присягло на Софійській площі в Києві, що не вернеться до своїх частин доти, доки Україна не матиме автономії. На з'їзді цей настрій вилився у формі пропозиції Центральній Раді — більше не звертатися до «Временного Правительства» в Петербурзі у справі автономії України і приступити негайно до всебічної організації краю. Після цього 2.500 військових делегатів, козаки-богданівці й увесь український нарід нетерпляче очікували проголошення автономії Матері-України. Але Центральна Рада ще востаннє звернулася до «Временного Правительства» у справі автономії, щоб, бува, самочинне проголошення не пошкодило Москві. Відповіді вона не одержала й тому дальша жебранина того, що можна було легко взяти самому, була неможливою, бо нарід домагався чину. І от 23-го червня 1917 року, в останній день засідань Військового З'їзду, Центральна Рада проголосила свій Перший Універсал, який говорив так: «Хай буде Україна вільною! Не відділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям».

Хоч це був дуже мізерний, вимучений і вимушений цілим українським народом акт від Центральної Ради, проте він справив на все українське суспільство дуже глибоке враження. Зі слізьми на очах слухали його українські вояки, оті сини українських батьків-селян, яким тогочасна провідна еліта, через бездарність, глупоту й у своє оправдання, закидала несвідомість у сприйманні подій національної революції; слова універсалу з великим запалом зустріли й увесь український нарід. По всіх містах, містечках, селах і хуторах України, на всіх селянських, робітничих і загальнонаціональних з'їздах, по фронтах і військових частинах — всюди урочисто відчитували І Універсал, як святу вістку про нове прегарне життя, що малювалося в народній уяві. Нарід радів, хвилювався, складав масові присяги на вірність Центральній Раді і проголошенням нею ідеалам. До Центральної Ради посипалися невпинно

палкі привітання від різних організацій і українських установ, від військових частин і земств із заявами, що вони визнають її за свій найвищий уряд, що будуть коритися їй і слухати тільки її, що виконуватимуть із радістю, охоче й пильно всі її накази.

Український нарід не лише вітав Центральну Раду, а на ділі, як і чим тільки міг, виявляв свою прихильність до неї. До Києва приїжджали з усіх закутків України делегати, представники сіл, волостей, повітів, громад, губерній, комітетів, щоб на власні очі побачити ту Центральну Раду, привітати її і передати гроші, зібрані поміж робітниками й селянами. Траплялися дні, коли біля скарбниці

останній у цей бідний час гріш...

На чие ж тоді конто треба віднести отой несправедливий закид несвідомости — на селянські маси чи на бездарну провідну еліту Центральної Ради? Аджеж військові частини, ідучи на фронт, на вірну смерть, мимо всяких труднощів, заїжджали до Києва, до Центральної Ради, щоб побачити своїх кращих людей, щоб почути від цієї Центральної Ради слово привіту. Виникає питання — в чому ж була та чудодійна сила Універсалу, що саме таке важливе ска ала Центральна Рада його словами і що викликало цей всенародній захват і радість? Може якісь багаті обіцянки, може рай на землі?

Фрагмент із проголошення Третього Універсалу в Києві.

Центральної Ради стояли довгі-предовгі хвосты селянських і робітничих постатей із мозолистими руками, які мали при собі пакунки й торбинки з грішми. Це український нарід, якому закидалася національна несвідомість у сприйманні революційних подій, ніс «несвідомо» (після закиду) своїй рідній владі свій добровільний даток, може й невеликий, але зате від щирого серця, без примусу й інколи

Ні, не в тому полягала сила Універсалу, вона лежала в чомусь іншому, а саме

в проголошеному ним великому принципі, вираженому словами «однині самі будемо творити наше життя», й у тому безмежному довір'ї до творчих сил українського народу, яким пройнятий був увесь Універсал, бодай у розумінні й уяві цього народу. Слова «однині ми самі», а не далекий і чужий Петроград, не далеке й чуже «Временное Правительство», не царі, генерали, губернатори чи хтось інший, а ми самі, тут, у себе, без ніяких перешкод, без гніту і знуцання, з влас-

ної волі »ми самі будемо творити нове життя« — оце було все, що мало таку чарівну силу. Сказавши ці слова, не треба було видвигати ніяких інших домагань, як, наприклад, про поділ панських земель, про форму майбутньої влади тощо. Бо коли »ми самі« творитимемо своє життя, то напевно нічого не забудемо, ми згадаємо про все — про нову народну владу на місцях, про становище робітників на фабриках, про самі фабрики й про все інше.

Так думав у той час український народ, бо вірив у свою владу, отже вірив у самого себе, у свої творчі сили, у свою творчу волю, і власне в цьому ховалася причина чудодійної сили Першого Універсалу Центральної Ради. Тут маємо до діла не тільки з національно-політичним чи соціально-економічним моментами, тут наявний дуже складний процес, чи вірніше комплекс процесів — психологічного, національно-політичного, соціально-економічного, — що відбувався у глибинах українського народнього життя. Не будемо входити в те, як творила Центральна Рада »своє життя«, бо знаємо, що робила це бездарно. Аджеж сама вона, як незабаром виявилось, була збиральною всяких політичних світоглядів і напрямків. У ній знаходилися люди, яким лежало на серці не загальне добро українського народу, а їхні вузькопартійні амбіції та інтереси, що дуже часто з цим загальнонаціональним добром не мали нічого спільного. Тому в лоні Центральної Ради виникли суперечки, непорозуміння і сварки поміж різними групами. Одні хотіли федерації з Москвою, другі бажали повної автономії, треті хотіли ділити землю без викупу, четверті за викупом і т. д. А всі вони разом прагнули не того, чого бажав український народ — сильної української влади, як завела б у краю порядок і почала творити самостійне життя.

Власне цього в Центральній Раді не було, тому вона не оправдала тих надій, які на неї покладав український народ. А коли московський уряд побачив, що український народ справді творить своє життя, він одразу пішов на уступки й

видав відозву до »братів-українців«, у якій закликав їх, щоб не йшли »згубною дорогою роздріблення сил визволеної Росії« і не відривалися від »спільної батьківщини«. Тепер москалі почали запобігати ласки в Центральній Раді, висилали своїх представників на переговори до Києва — одним словом, пішли на угоду з українцями. Це призвело до того, що Центральна Рада видала спільний із московським урядом Другий Універсал, який говорив про згоду з москалями. І тут у найбільшій мірі проявилася рабська душа українських демократичних політиків із Центральної Ради та їхнє наймитське при звичаєння — не давати накази, а приймати їх. Центральна Рада пхалася сама і пхала весь український народ під московський чобіт, через що цей Другий Універсал був для Центральної Ради великою ганьбою, бо вона не зуміла зберегти здобутки Української Національної Революції.

Ще перед проголошенням Другого Універсалу Центральна Рада створила в собі підсобне тіло — кабінет міністрів, що називався Генеральним Секретаріатом. Його мав затвердити московський уряд, який спочатку з існуванням цього тіла не погоджувався. Але, коли вже не було іншого виходу, Тимчасовий московський уряд («Временное Правительство») дуже обмежив права Генерального Секретаріату та засяг його чинностей, давши йому інструкції, що під діяльність Генерального Секретаріату піпадають лише п'ять губерній української території. Крім того, до Секретаріату мали входити щонайменше чотири члени-москалі. Все це стало причиною нових непорозумінь між українськими партіями, а вкінці найсильніша група Центральної Ради вирішила скасувати всі московські інструкції. Велике невдоволення виникло й серед українських мас, які гостро критикували Другий Універсал і ставилися до нього цілковито вороже. Говорилося зовсім голосно й недвозначно, що цей Універсал сплямив день української волі й закінчив один етап революції, в якому не сповнилися мрії і надії українського народу.

На щастя, Генеральний Секретаріат вирішив знехтувати всілякі обмеження і проголосив декларацію, яка говорила, що першою умовою майбутнього ладу в Україні має бути об'єднання всієї української землі. А для повного вияву волі українського народу та для ухвалення конституції України мають бути скликані Українські Установчі Збори, постанови яких носитимуть суверенний характер і ніхто не матиме права їх змінити. У відповідь на це москалі вирішили розігнати і Генеральний Секретаріат, і саму Центральну Раду, наслідком чого на вулицях Києва у дні 11-го та 12-го листопада почалася кривава боротьба. Переможцем із неї вийшла Центральна Рада, яка за допомогою вірних їй військових частин вимела з української столиці й московський штаб військової округи, й усю московську наволоч та бандитів.

Саме тоді стався у Росії жовтневий переворот, і більшовики захопили владу в Москві, намагаючись одночасно прибрати до своїх рук і Україну, але їхні початкові спроби були ударемнені. Вкоротці набридло всім «Временное Правительство» перестало існувати, а по всій території Росії покотилася хвиля лютої громадянської війни. Внаслідок цього Україна фактично відірвалася від Московщини, й Центральній Раді не лишилося нічого іншого, як докінчувати розпочату будову української державності. А що нарід уже давно домагався застосування рішучих заходів у цьому напрямі, то не можна було гаяти часу. Центральна Рада доповнила склад Генерального Секретаріату й поширила його владу на всю територію України, а Генеральний Секретаріат видав до народу відозву, в якій повідомив про це.

Дещо пізніше Центральна Рада проголосила Третій Універсал, яким проклала Українську Народню Республіку, «не відділяючись від Російської Республіки і зберігаючи її єдність». Як бачимо, навіть тепер, у цей надзвичайно важливий історичний переломовий момент, ні Центральна Рада, ані Генеральний Секретаріат не мали відваги зайняти рішучі позиції та раз назавжди зірвати з Москвою, хоч московська політика ви-

разно змагала до того, щоб і Центральну Раду, і Генеральний Секретаріат знищити. Але, оскільки не стало російського Тимчасового уряду, то вони звернулися до большевицької Ради Народніх Комісарів і запропонували їй спільними силами «запровадити лад у Росії і допомогти їй рятуватися від руїни». З цих заходів нічого не вийшло, і на пропозицію Центральної Ради ніхто не відгукнувся, бо большевицька Рада Народніх Комісарів уважалася владою цілої Росії і України. Невдовзі після цього більшовики почали агітувати український нарід проти Центральної Ради, владу якої мали б перебрати ради робітничих і військових депутатів.

Але населення України віднеслося до цього вороже й висловило Центральній Раді довір'я, чого більшовики зовсім не сподівалися. Примари походу московських орд на Україну змушували український нарід міцно триматися Центральної Ради, як одиної української влади. Тоді більшовики перенеслися до Харкова й тут скликали свій з'їзд рад робітничих і солдатських депутатів, який обрав одразу виконний комітет, а цей комітет проголосив, що Центральну Раду розв'язано, а влада в Україні нібито перейшла до нього. Від цього моменту розпочалася війна між советською Росією і Українською Народньою Республікою, яка не могла віщувати нічого доброго відродженій, але незорганізованій, незміцненій, без армії і грошей, Україні.

Коли Центральна Рада проголосила Третім Універсалом постанову Української Народньої Республіки, то Україна автоматично вступила на шлях самостійного існування. Фактом є, що невідільничая заява Центральної Ради про зв'язок України з Москвою була заявою бездарного й короткозорого проводу Центральної Ради, а не голосом українського народу. Та й сама заява лишилася тільки на папері, бо здійснити її Центральна Рада не мала змоги. До того ж відроджена українська держава скоро зв'язалася з державами Антанти, які бачили в Україні потрібного їм союзника й почали переговори з Генеральним Секретаріатом. На початку січня 1918 року Франція визна-

ла Українську Народню Республіку й вислала в Україну свого представника, а слідом за нею те саме вчинила й Англія. Уряди обидвох держав прирікли Україні всебічну підтримку. Тепер залишилося тільки одне — відповідно оформити фактичне самостійне існування Української Народньої Республіки — і це зробила Центральна Рада Четвертим Універсалом 22-го січня 1918 року.

Вслід за цим Україна заключила мир із центральними державами в Бересті, а вони визнали її суверенною державою. Але тепер розпочалася збройна боротьба України з червоною Москвою. Уряд Української Народньої Республіки після підписання мирного договору з Німеччиною в Бересті 9-го лютого 1918 року зобов'язався відповідно до її потреб продавати їй збіжжя, а за це Німеччина зобов'язалася очистити Україну від москалів, тобто зробити те, що УНР могла вчинити сама рік тому без ніяких коштів. За досить короткий час німецька армія разом з українськими частинами звільнила українські землі від московської навали, але сильні німецькі залоги в Україні залишилися. Придивившись урядові УНР, німці зорієнтувалися, що адміністративний апарат знаходиться в руках партійних нездар і політичних спекулянтів, практикуючих соціалістичні експерименти, завдяки яким економіка країни була на грані банкрутства. І німці побачили, що від такого уряду вони не дістануть обіцяних договором харчів, яких тоді Німеччина дуже потребувала, тому рішили український уряд змінити.

29-го квітня 1918 року вони розігнали брутально уряд УНР, а скликаний на той же день союз землевласників (переважно великих) обрав ген. П. Скоропадського гетьманом України. Гетьман Скоропадський пробував продовжувати політику Центральної Ради, але ця його політика не мала ніякої основи. Фактично гетьманщина не користувалася ні підтримкою, ані симпатіями ні в одній суспільній українській верстві. А до того ж панування чорносотенців на українських землях і їхні знущання над селянами поставили проти гетьмана нарід. Це обурення дійшло до свого кульмінаційного момен-

ту тоді, коли гетьман скасував незалежність української держави і проголосив союз із Москвою, тобто віддав Україну їй на поталу. Тоді вибухло проти гетьмана народне повстання, а до влади в Україні прийшла Директорія, яка відновила скасовану гетьманом Українську Народню Республіку.

Саме тоді, коли большевики готувалися до нового наступу на Україну, в історії українського народу сталася дуже важлива подія. Українська Національна Рада в Станиславові вирішила з'єднати Західньоукраїнську Народню Республіку із Східньоукраїнською Народньою Республікою. Акт злуки українських земель відбувся в золотоверхому Києві, в столиці Володимира Святого і Ярослава Мудрого, в старому преславному Києві, який вітав переможних Богданівських орлів, коли вони 22-го січня 1918 року проголошували самостійність УНР. Злука українських земель наступила рівно через рік, тобто 22-го січня 1919 року. При величезному здвизі народу й війська, в приявності представників європейських держав, делегати ЗУНР обмінялися відповідними грамотами з верховною владою Української Народньої Республіки. Директорія повідомила нарід про цю велику подію в історії України окремим універсалом, і шостий раз у цій історії завершилася злука всіх українських земель у тому ж самому прадавньому золотоверхому Києві. Так свята Софія, символ першої державности України, і пам'ятник гетьмана Богдана Хмельницького, символ незалежности української держави другого періоду, стали свідками військової дефіляди Січових Стрільців і козаків, яку приймав начальник осадного корпусу, полковник Євген Коновалець. Вони були свідками того, як український нарід утретє виразно проголосив свою волю до відбудування власної вільної і незалежної держави та шостий раз довершив злуку всіх українських земель. І стихія відродження нашої старезної нації була на той час така непереможно-могутня, що захопила й понесла, як величезна повінь, на своїх хвилях національно приспаний нарід.

Та кожна революція має свої закони, й перемагає за революційних часів і умов лише той, хто визнає тільки революційні закони, а не формально-правні. Це розумів В. І. Ленін, який у 1917 році був у значно гіршому положенні від наших соціалістичних державних мужів. Аджеж у Московщині вся бюрократія, весь генералітет і старшини ставилися вороже до влади Леніна. Проте Ленін знайшов способи примусити їх усіх служити собі. Він розігнав формально-правне й законне «Учредительное Собрание», а потім безправно захопив владу. І тоді оті всі бюрократи відбудували йому нову московську імперію під назвою ССРСР. А світ визнає лише переможців, бо переможені в ньому завжди упосліджені. Вдалі революції висували диктатора, але ніколи колегіальний провід, бо революція вимагає від провідників великої відваги руйнувати старе, вимагає великої творчої уяви та ініціативи накидати силою нове. Революція не має часу на спокійні парламентарські розваження та обговорення, вона вимагає негайного блискавичного рішення і скрайніх, навіть жорстоких, способів його здійснення.

Фактичною силою в тих часах була армія. Вона легко могла приборкати соціалістів, примусити працювати балакурів, наставити не соціалістичний, а напіввійськовий уряд чи навіть диктатора. Національно-військова диктатура була єдиноможливим порятунком тодішньої України. Центр ваги всієї проблеми революційної боротьби за національно-державну незалежність лежав і лежить у національно-політичному вихованні провідної верстви нації. На той час у нас цього не було, і вийшло якраз навпаки. «Неосвічений, національно несвідомий нарід» ще в 1917 році кричав «Слава Україні!», «Хай живе Україна!», а освічена національно свідома українська провідна еліта навіть у 1922 році співала «Хай живе федеративна Росія!». Коли ж президент Республіки й голова Директорії опинилися на далекій безпечній еміграції, вони покаялися й визнали советську владу.

Українська революція не знайшла співмірного до своєї динаміки проводу в українській політичній думці. Яким же

безмірно несправедливим блюзнірством перед святою кров'ю нашого народу звучить заява наших лідерів 1917-21 рр. про його національну несвідомість! Цей же самий нарід розплачувався за оту несвідомість перед ворогом, що немилосердно карав його як ворога соціалізму, і за цю несвідомість склав уже в перших роках панування соціалістичної республіки мільйони жертв на вівтар національних ідеалів. За чію ж тоді національну несвідомість він розплачувався — за свою чи свідомість провідної касты 1917-21 рр., яка пхала його до цього соціалізму? Факти останнього 50-річчя говорять самі за себе.

Боротьба за самостійність нації є багатогранна і складна, тому мусить вестися на багатьох фронтах силами, які є залежні одна від одної. В боротьбі політичній діють сили економічні й культурні, в боротьбі економічній — сили політичні й культурні, в боротьбі культурній — політичні й економічні. Успіх чи невдача однієї з них впливає на успіх чи невдачу другої. Тому для успіху цілої боротьби за самостійність нації всі три сили повинні діяти гармонійно і скоординовано, бо конфлікти між ними ослаблюють увесь фронт боротьби. В українській революції, за винятком поодиноких випадків, цих конфліктів не було, але, на нещастя, було щось інше. Було нерозуміння того, що самої гармонії та скоординованості поміж цими трьома фронтами ще замало для виграшу боротьби за самостійність нації. Чому? Тому, що треба знати питому вагу у визвольній боротьбі кожного з трьох фронтів — політичного, економічного й культурного, треба розуміти, що головним фронтом є завжди політичний, а економічний і культурний являються тільки його крилами. І на політичний фронт, на національне освідомлення народу, а найголовніше його інтелігенції, треба було кинути 3/4 своїх сил, а на економічний і культурний тільки 1/4. Тоді боротьба була б виграна. Аджеж ціле ХІХ століття в українській політичній думці здемобілізувало нашу національну еліту й поставило її в духове коло антинаціональних ідей. А це сталося якраз тоді, коли на півночі Росії нова ідея большевизму була ідеально пристосована до

підсвідомих хотінь російської національної стихії, і російська революція знайшла співмірне до своєї динаміки у проводі на чолі з В. Леніном. Українська ж революція цієї співмірності не знайшла, тому ми не зуміли використати пригожого моменту й відстояти свою державу.

Реасумуючи все вищесказане, підбиваючи коефіцієнт української революції в день її 50-річчя, треба сказати, що його баянс заперечує пануюче переконання, що ми програли боротьбу 1917-21 рр. за національне визволення України. Ні, не програли, але, навпаки — виграли! Ми програли війну, а не боротьбу, і в ній перемогла Україна. Перемогла, бо не схилила національного прапора, прапора державної незалежності, навіть більше того — піднесла на височінь, де його не досягне ніякий ворог. Із попелу забуття, із зради яничарства українська свята армія 1917-21 рр. вигребла велику живо-

творчу ідею — ідею кривавої боротьби. Ця ідея живе в серці нашого народу, гартує його дух на ще більші лицарські чини та на безкомпромісовий змаг проти вічного окупанта. Ця ідея росте, мужніє і стає чимраз сильнішою.

До 1917 року Україна була лише літературно-етнографічним уявленням. Сьогодні вона є провідною силою в боротьбі з большевизмом. Її сили і значення виростали з крові борців, якою зрошений священний шлях і які склали свої буйні голови, впали в борні, але не схилили прапора, не зрадили своєї ідеї, не пішли на ніякі переговори з ворогом. Геройський дух нашої нації — це наш безмірний і невичерпний капітал.

Бо, якби не було Визвольних Змагань, не було б Крутів і Базарів, Українських Січових Стрільців, Армій УНР і УГА, чотирикутників смерти Зимових Походів — не було б ОУН, УПА й УГВР.

С. М. МЕЧНИК

ВКЛАД РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ОУН У РОЗБУДОВУ УПА

(У 25-ті роковини постанови УПА)

Ми маємо недостатню кількість історичної і художньої літератури, яка у ширшому масштабі висвітлювала б національно-політичні процеси та психологію часу після трагічного програшу наших Визвольних Змагань 1918-1920 рр. Для того, щоб мати правильний образ згаданого періоду, треба докладно знати положення й поставу нашого народу, тактику окупантів у закріпленні їхньої влади та міжнародно політичну ситуацію.

На еміграції є мало тогочасних активних політичних діячів, які могли б висвітлити положення на Придніпрянщині, де впродовж довгих років провадилася боротьба з червоними москалями. Маємо на увазі тих діячів, які мали в цей час ясний самостійницький світогляд і стояли на позиціях УНР, бо активнішою групою людей на еміграції є ті особи, які

в тих часах діяли по стороні ворога в боротьбі з УНР, помагали закріплювати советську владу, або пізніше оформлювали свої погляди під впливами, твореними ворогом і спеціально приготованими для України. В літературі ці люди намагаються шукати й до пересади перебільшувати ролі тих українців, які, задурманені комуністичними кличами, пішли з червоними москалями. Через це вони замовчують партизанську боротьбу проти комуністів, що велася до 1927 року, а потім такі політично-національні процеси, як УАПЦ, СВУ, СУМ тощо.

Ми маємо також замало літературних творів, які віддзеркалювали б цей період часу на західноукраїнських землях, окупованих поляками. Активні діячі Визвольних Змагань описують їх перебіг, а опісля головну увагу скупчують для

нападів на націоналістів. Коли б вони спромоглися висвітлити належно цю добу та ті процеси, які зродилися в ній, то цим самим ясніше показали б потреби національно-політичного життя, що покликali до дії нову силу — націоналістичний рух.

УВО Й ОУН

Трагедія програних нами Визвольних Змагань глибоко потрясла широкі кола патріотів, старшин і вояків Української Армії та молоде підростаюче покоління. Всі вони почали шукати причин невдачі, задумувалися над тим, у чому полягали наші помилки й чому ми втратили державність. Молоде покоління поставилося негативно до існуючих партій, мало до них недовір'я і цілий ряд закидів та застережень, а старшини й вояки Української Армії не погоджувалися з існуючим положенням і не хотіли зненавидженому окупантові визнати право бути господарем української землі. Власне тому вони заснували таємну Українську Військову Організацію (УВО) і приступили до боротьби з ворогом при допомозі нових підпільних форм. Бойові акції УВО доводили переконливо ворогові, що на українських землях він є тільки зайдою, і мобілізували український нарід до боротьби.

Молодь також організовувала свої підпільні гуртки, які на свій спосіб вели боротьбу з польським окупантом. Почав творитися новий політичний рух, який шукав свого русла й потребував консолідації сил та об'єднання. Після дбайливої підготовки в 1929 році у Відні був скликаний Конгрес, на якому всі підпільні гуртки й Українська Військова Організація об'єдналися в Організацію Українських Націоналістів, очолену полк. Є. Коновальцем. Безпосередньо після цього ОУН стала рухом, який оперся на сили українського народу й почав провадити безкомпромісову боротьбу з ворогом та розбудовувати свою працю в усіх напрямках.

ОУН І ВІЙСЬКОВА СПРАВА

Організація Українських Націоналістів уважала виховання військових кадрів та плекання серед українського народу

культу збройної боротьби одним із головних завдань своєї діяльності. Вже в 1929 році, на Першому Великому Зборі ОУН, у питаннях військової політики були прийняті постанови, які стали підставою всіх чинностей мілітарного напрямку. Вони говорили слідує:

1. Організація української військової сили буде поступово розвиватися, а її форма змінюватися відповідно до трьох етапів політичного стану українців — ворожій займанщини, національної революції та державного закріплення.

Ген. хор. Роман Шухевич — Тарас Чупринка
Головний Командир УПА.

2. В обставинах ворожих займанщин підготову українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготову організаторів і вишколених провідників, перебере окремий військовий осередок.

3. Лише військова сила, яка спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто й завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону впорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надклясова національна армія і фльота, що, разом із територіяльними козащими частинами, будуть збудовані на підставі загальної військової повинности*).

Розбудова підпільної мережі ОУН дуже швидко поширювалася по всіх закутках українських земель. У кожній організованій клітині, як правило, мусів бути військовий референт, завданням якого було приєднувати до Організації військовиків, займатися їх вихованням і вишколом та виробляти серед народу свідомість потреби мілітарної підготовки й любов до військової справи.

У квітні 1941 року відбувся Другий Великий Збір ОУН, на якому було обрано Революційний Провід на чолі зі Степаном Бандерою. Цей Збір прийняв військові постанови в ширших формах, охоплюючи їх вісьмома точками. Подаємо ті, які, на нашу думку, є найважливіші.

3. В часі політичного поневолення ОУН організує при допомозі військового штабу ОУН на всіх українських землях і закордоном військові осередки, виховує і школить військових провідників-організаторів та військових фахівців, організує і школить військові кадри, кермує й координує цілістю військової роботи та опрацьовує военні пляни, узгоджуючи кожночасне політичне положення. При допомозі тих же осередків і кадрів впливає на прилюдну українську опінію, пропагує серед неї військову думку, організує самонавчальні військові курси й т. п.

6. Українська Армія змагатиме до виховання вояка-громадянина. Приціплюватиме йому за час військової служби й позавійськового виховання почуття солідарності, великого призначення, відповідальності, героїзму і посвяти, в парі із залізною дисципліною і твердим вояцьким вишколом, — злучить українців усіх земель в один національний моноліт**). (Розмір статті не дозволяє нам уповні навести всі прийняті постанови, які становили підставу для розбудови власної Української Армії).

ВІЙСЬКОВІ ШКОЛИ

В кожній організаційній клітині ОУН усі її члени мусіли проходити військовий вишкіл. Такі вишколи влаштовувалися в районах і повітах, а їх рівень залежав од фаховості інструкторів та уміння вести роботу в підпільних умовах. Там, де ця робота була поставлена добре, по-

вітовий провід ОУН мав кількох військових інструкторів.

Після розвалу Польщі в 1939-41 рр. у Кракові зібралася велика кількість провідних членів ОУН. Багато з них займали в Організації високі пости, але всі прагнули поглибити свої військові знання. Так постала старшинська школа ім. полк. Є. Коновальця, курсанти якої були вписані як стрільці протипольського легіону. Це робилося із конспіративних причин. Комендантом школи був сотник Сулятицький, а його заступником пор. Олександр Кузьмінський. До викладачів належали: пор. Осип Карачевський-Свобода (пізніше згинув у концентраційному

Ростислав Волошин-Павленко. Член Президії ОУН і Головного Штабу УПА.

таборі Авшвіц) — викладав внутрішню службу і впоряд, проф. Тесля — теренознавство й картографію, пор. Василь Сидор-Кравс (пізніше відомий як полковник УПА Шелест) — зв'язок, хор. Адріянович — мінування й хемічну зброю, хор. Брилевський (згодом знаний як сотник УПА під псевдом «Босий») та курсант Дмитро Мирон-Орлик займалися ідеологічним вишколом. Останній був членом Проводу Революційної ОУН і загинув од куль Гештапо в Києві в 1942 році.

Курсантами школи були: Д. Мирон-Орлик, Іван Климів-Легенда (пізніше крайовий провідник, загинув із рук Гештапо), Микола Климишин, Василь Бурковський-Павло (загинув у боротьбі з червоним окупантом), Лев Зацний-Вік (загинув), Микола Арсенич-Михайло (член Проводу, впов смертю героя у зустрічі з НКВД 1947 р.), Юрко Ведмідь, Ярослав Старух (пізніший провідник Закерзоння, загинув у боротьбі з польськими комуністами в 1947 р.), Роман Кравчук-Степовий, Василь Зелений, Безпалко, Остап Савчинський-Фігура, Олександр Луцький-Беркут, Василь Охримович, Ярема Федечко, Василь Чижевський, Олександр Масляник, Ярослав Рак.

Після закінчення військової школи більшість курсантів пішла на підпільну працю в Україні. Невдовзі відбувся другий курс із такою самою програмою, але склад і число курсантів мені не відомі, за винятком Юліяна Ковальського (згодом мав рангу майора УПА й загинув у бою з німцями) та Івана Равлика, замордованого Гештапом. Треба припускати, що подробиці про другу школу може подати котрийсь із її учасників, який лишився живим і перебуває на еміграції.

В січні 1941 року проведено політично-організаційний курс у двох групах. Його учасниками були ті члени ОУН, які вже мали стрілецький військовий вишкіл і бойовий досвід, набуті на протязі 1940 року в підпільній праці в Україні. Обидві групи пройшли також військовий вишкіл на старшинському щаблі. Учасниками першої групи були: Максим Кантор, Маціха, Крилатий (усі три загинули в боротьбі з Гештапом), Порай, Крицевий, Байда (псеуда, доля їх на час вишколу

незнана), Микола Гошовський-Спартак (загинув у боротьбі з німцями), Іван Климишин-Крук (відомий своєю славою командир УПА на Волині — Крем'янецьчина — загинув у боротьбі з МГБ), Володимир Дейчаківський (помер у Канаді), С. Мечник та мгр Д-к. Вищезгаданий курс тривав три місяці. Думаю, що хтось із учас-

Ген. Дмитро Грицай-Перебийніс. Член Президії ОУН.

ників другої групи живе на еміграції і зробить доповнення.

Зразу після втечі червоної армії члени ОУН перебрали в Мостах Великих касарні й майно стаціонарних тут советських прикордонних військ (перед тим касарні належали польській поліційній школі). В цих касарнях Провід ОУН примістив кілька сотень юнаків, які проходили стрілецький вишкіл, та створив старшинську й підстаршинську школи. До першої з них було стягнуто з цілої Галичини курсантів, які вже мали за собою ряд вишколів та бойову заправу. Комендантом старшинської школи в Мостах Великих був сам референт військових справ Дмитро Грицай, пізніший шеф Головного Штабу УПА, відомий під прізвиськом ген. Перебийніс. Викладав у школі також ві-

домий діяч-військовик, Олекса Гасин, пізніший полковник УПА Лицар. Учасники старшинської школи в Мостах Великих згодом займали високі пости в УПА. Мені відомо, що два її учасники — Володимир Рудий і Орест Бакалець — загинули, а три проти своєї волі опинилися на еміграції — А. Олійник, Ю. Струтинський та С. Мудрик.

зв'язки з українцями, які не цікавилися політикою, але мали замилювання до військового ремесла, а також вів облік мужчин, придатних до військової служби. Діяльність Військової Референтури ОУН особливо зросла в 1940-41 рр. Для членів ОУН, які були покликані на чинну службу в червоній армії, вона опрацювала напрямні їхньої праці в армії.

Рейдуюча на Захід група УПА.

У цей самий час були організовані ще й дві підстаршинські школи — одна біля Рівного, а друга в Поморянах, але чинностям останньої перешкодило Гештапо, яке зробило на неї несподіваний напад і багатьох учасників арештувало.

В 1940-1941 р., старанням Революційної ОУН, видано цілий ряд військових підручників, бо їх брак відчувався досить гостро. Авторами цих підручників були В. Сидор-Кравс — «Зв'язок», О. Сонар — «Внутрішня служба», О. Кузьмінський — «Польова служба», О. Карачевський-Свобода — «Партизанка».

ТВОРЕННЯ ОКРЕМОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МЕРЕЖІ

Як уже згадувалося вище, в кожній станиці ОУН був референт військових справ. Крім членів ОУН, він утримував

З вибухом німецько-радянської війни Військова Референтура ОУН провела в деяких теренах цілий ряд успішних операцій проти військ НКВД і прокордонників. На звільнених від червоних окупантів обширах із членів ОУН, приналежних у більшості до Військової Референтури, творилася міліція, яка, згідно з плянами ОУН, мала стати зав'язком Української Армії. Це робилося в тих місцевостях, де не було військових касарень, а там, де вони були, члени ОУН почали займати їх і забирати в свої руки військове майно.

Однак, такий стан не тривав довго, бо гітлерівці почали вмишуватися в українські справи, потім зліквідували створене Державне Правління, і треба було знову

йти в підпілля. Згідно з плянами ОУН, цілий ряд добрих людей, що були в міліції, перейшов до поліції, яка опинилася під німецьким командуванням. Для поліцистів, серед яких було багато членів ОУН і симпатиків, Провід видав окрему інструкцію, в якій говорилося, що вони залишаються на своїх місцях із метою допомагати своєму народові, а не служити ворогові. Пізніше Гештапо пильно сте-

який став першою організованою сотнею УПА. Починаючи від травня того ж року, при кожній станиці ОУН у Галичині була створена група самооборони, а в кінці травня, крім цих груп, кожна область мала бойову сотню. У Львівській області командиром першої такої сотні був Тарас Онишкевич-Галайда.

Завданням бойових сотень була оборона українських сіл від комуністичних,

Рій бойовичок УПА. Група — Захід.

жило за тими українськими поліцистами, що належали до Організації, і сотні їх були арештовані, розстріляні або заслані. В деяких округах удалося членам ОУН удержатися на поліційних становищах аж до 1943 року, після чого вони перейшли до УПА.

Як відомо, гітлерівський окупант не на всіх українських землях стосував одні й ті самі методи. На Волині та Придніпрянщині режим був загострений, але власне там у 1942 році почали творитися бойові групи. В другій половині 1942 року член ОУН, Остап Коробка-Переґійняк, отримав наказ створити з малих боївок відділ,

гештапівських та інших банд, які на них нападали. В червні 1943 року прийшов наказ Проводу ОУН про відокремлення військової мережі від сітки Організації і створення з неї окремої формації, який до кінця серпня того ж року був зреалізований. Постали Окружні військові штаби, яким підлягали всі бойові групи, їхнє військове майно та всі члени ОУН, приналежні до Військової Референтури. До праці включилися українці, які не брали чинної участі в політичному житті, але знали військову справу. Підготована членами Революційної ОУН, почала творитися Українська Повстанська Ар-

мія, що стала власністю всього українського народу.

В пізніших роках у Головному Штабі УПА працюють такі особи: ген. Чупринка-Шухевич, член Проводу ОУН, Ростислав Волошин, член ОУН, Леонід Ступницький, полковник Армії УНР, Йосип Позичанюк, родом із Вінниччини, бувший комсомолец і вихованець советського режиму, але великий український патріот, і т. д.

Головний командир УПА, ген. Т. Чупринка, у своєму наказі визначив день 14-го жовтня днем УПА, і таким чином Свято Покрову своїм духом зв'язало українські збройні сили княжої і козацької держав та українські армії Визвольних Змагань 1917-1920 рр. із новітньою збройною силою українського народу — УПА.

У святочному наказі із 14-го жовтня 1947 року Головнокомандувач Української Повстанської Армії, ген. Т. Чупринка, сказав таке: »Минає п'ять років, як член ОУН Остап почав на Поліссі організовувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Ці маленькі групи, борючись одночасно з німцями й больше-

вицькими партизанами, дали початок новим формам визвольно-революційного руху — Українській Повстанській Армії. Через кілька місяців цей рух поширився на все Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя».

Героїчна боротьба УПА та її стратегія і тактика сьогодні в належній мірі ще не вивчені й не оцінені, а про УПА написано мало творів. Далеко більше публікацій для викривлення й оплюгавлення УПА видало польське комуністичне міністерство оборони у Варшаві, а чеські комуністи також видали кілька книжок про УПА. Ці книжки, видані ворогами, не зважаючи на перекручення фактів і наклепи, стверджують, що Українська Повстанська Армія була дуже добре організована, знаменито вишколена і знала, за що бореться. Із прикрістю треба констатувати, що на еміграції є також сили, які називають себе патріотичними, але їхні дрібні амбіції не дозволяють їм на справедливую оцінку УПА.

*) Вібліотека Українського Підпільника ч 1 — ОУН у світлі постанов.

**) Там же.

МАРКО БОЄСЛАВ

ЗАПОВІТ БОРЦІВ

Чи могилу зустрінете в чистому полі,
Чи десь кості біляві в лісі, в яру,
Чи заржавілу кров на поляночці голій,
Чи поламані сосни в старому бору, —
Знайте — ваша в боях там кувалася доля.

Хай місця ці святі усім на сумліннях
Витискають печаті залізних чеснот.
Ми посіяли чисте й здорове насіння
Вам на жниво. Будіть заскорузлих з мертвот,
Хай вже жнуть і пожате несуть поколінням!

»Я впевнений, що зброї, яку ви держали з рук нації не посоромите, і прийдешнім поколінням передасте своє ім'я вкрите славою«.

Ген. хор. Роман Шухевич

ДАЛЕКИЙ СХІД У СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ

ЗДА на Далекому Сході

Після закінчення війни з Німеччиною особливого значення набрав у глобальній стратегії Сходу й Заходу Далекий Схід, і навіть капітуляція Японії в нічому не змінила цієї дійсності. Навпаки, з повільною стабілізацією атлантийського району, Тихий океан — як це зумів передбачити 35 років тому географ Карльо Гаусгоффер — почав відігравати таку роль, яку на протязі півтора століття відігравав у світовій політиці Атлантик. Сьогодні вже зауважуємо, що Атлантийський океан поволі займає те місце, яке впродовж 19-го ст. і на початку 20-го припадало Середземному морю, тобто перетворюється в район другорядного значення. Така геополітична еволюція зумовлена у великій мірі пересуненням головних осередків диспозиції світової політики до ЗДА і СССР та технічним розвитком. Події, які від довшого часу розгортаються на Далекому Сході, без сумніву вже впливають на положення в Європі, та, можливо, взагалі будуть рішальними в новій констеляції сил у світі на довший період часу. Сьогодні на Далекому Сході створився трикутник ривалізуючих сил — Вашингтон, Москва й Пекін. Ці сили викликають кризи та стремлять до конфронтації. На Далекому Сході постала азійська спіраль, яка прибирає щораз більшого розгону.

Район Далекого Сходу — це води східних просторів Тихого океану, Східня Азія від протоки Берінга аж по Бірму, Голландські Індії та Океанія. На цьому великому просторі зарисовується конфлікт між Китаєм та СССР, або між ЗДА і Китаєм. Виглядає на те, що до конфлікту між СССР і Китаєм на Далекому Сході не дійде, а до зудару між ЗДА та СССР мабуть таки не дійде, бо сьогодні цей великопростірний район, на якому хоче бути господарем Китай, поєднує інтереси двох суперпотуг світу.

Політика ЗДА на Далекому Сході своїми традиціями сягає майже до початків республіки; на протязі останніх ста років вона була здійснювана трьома фазами, які чітко визначили напрямок зацікавлення та дій найбільшої сьогодні суперпотуги світу на просторах, маючих капітальне значення для розвитку міжнародного світового положення. На протязі XIX-го ст. Далекий Схід звернув увагу американців на великі торговельні перспективи та інші можливості. В 1849 р. през. Філлморе в одній із своїх промов, м. ін., проголосив, що «політика ЗДА у відношенні до Азії є обоснована надіями великих торговельних оборотів, які в недалекій майбутності будуть здійснювані між західними окраїнами Північної Америки та побережжям Східньої Азії». До кінця XIX-го ст. ЗДА цікавилися просторами Далекого Сходу з чисто господарських мотивів, і щойно на переломі XIX-го та XX-го ст. зайшли дві основні зміни. Північноамериканський нарід започаткував експансію в напрямі побережжя Пацифіку, здобуваючи у війні з еспанцями 1897 р. Гавайські острови та в 1899 р. Філіппіни. Ці анексійні здобутки спричинилися до того, що ЗДА почали відігравати на Тихому океані передову роль.

Рівночасно на Далекому Сході в скорому часі постала ще одна сила — Японія. Після перемоги над Росією в 1904-05 рр. ця нова потуга, разом із Великою Британією і ЗДА, була третім головним партнером в районі Тихого океану. В другому періоді, від початку XX-го ст. до капітуляції Японії в другій світовій війні, американська політика, співдіючи з Вел. Британією, була скерована в напрямку, щоб «задержати відкриті двері» в Китаї, тобто вільної торговельної конкуренції для всіх, рівночасно протиставляючись виключним політичним і торговельним

впливам тільки Японії. Тому що гегемоніяльні настанови Японії в 20-их рр. на території Східної Азії почали прибирати в політиці щораз гостріші вияви, в 1931 р. ця потуга приступила до відкритої агресії, і таким чином дійшло до американсько-японського конфлікту в грудні 1941 р. Головною причиною цього конфлікту, — як твердить Вальтер Ліппман у своїй праці **»U. S. Foreign Policy«** — **»було стремління Японії опанувати Китай. ЗДА були готові на далекойдучий компроміс у всіх інших справах, але під умовою, що Японія буде зберігати цілість та інтегральність Китаю«**. Коли ж у листопаді 1941 р. Японія знову почала проявляти агресивну політику, змагаючи до опанування цілого Китаю, війна стала неминучою.

Після здобутої перемоги над Японією в серпні 1945 р. на цілому Тихому океані виникла свого роду стратегічна порожнеча, бо японські воєнно-морські сили були фактично знищені кілька тижнів скоріше перед капітуляцією, а, рівночасно, капітуляційні умови не дозволяли Японії на відбудову морських сил. У першому періоді окупації Японії до закінчення мирного договору в Сан-Франціско 8. 9. 1951 р., який підписала Японія із ЗДА, Англією та іншими країнами (СССР, Польща й Чехо-Словаччина цього договору не підписали), ця країна була повністю позбавлена права нав'язувати відносини з іншими країнами. В другому періоді (1952-1954 рр.) Японія стала суб'єктом міжнародного права, але її міждержавні стосунки мали обмежений характер. У третьому періоді (1955-1956 р.) Японія встановила нормальні державні стосунки з СССР та іншими соціалістичними країнами, а рівночасно вона була прийнята в члени ООН. У четвертому періоді Японія повністю налагоджує дипломатичну службу з усіма країнами, формує зовнішньополітичну доктрину та основні принципи власної дипломатії. В 1957-1964 рр. буйно розвивається японська промисловість, рівночасно посилюється експансія за здобуття нових ринків.

Почавши від закінчення першого періоду, Японія стала об'єктом великого

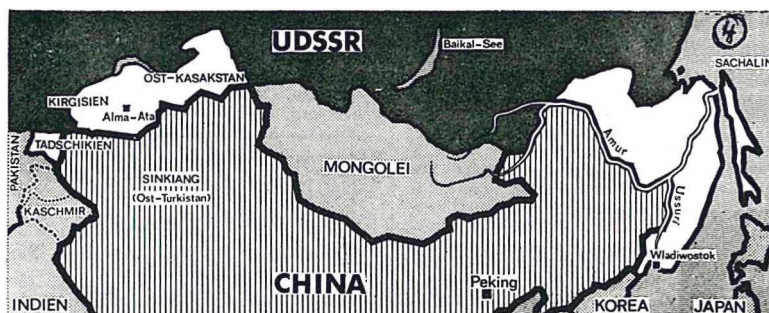
зацікавлення ЗДА, для яких ця країна має передусім важливе стратегічне значення. Вона є ключовим звеном у цілій стратегічній системі на Далекому Сході. 8. 9. 1951 р. ЗДА підписали з Японією договір безпеки, а в 1960 р. окремим договором закріплено **»взаємну співпрацю та гарантії безпеки«**. На підставі договору з 1960 р., ЗДА мають право вдержувати на території Японії власні наземні, військово-повітряні й військово-морські сили та посідати там воєнні бази (ст. 6). Японія зобов'язалася поступово збільшувати власний воєнний потенціал (ст. 3) та робити **»заходи для відстрашування чужої небезпеки«** (ст. 5). В окремому договорі устійнено статус збройних сил ЗДА, розміщених на території Японії (гл. *»United States treaties and other international agreements«*, v. 11, part 2. Washington, 1960, p. 1633-1645).

Після 2-ої світової війни потенціальним противником ЗДА на Далекому Сході став СССР, вплив якого на комуністичний Китай позначився дуже чітко, змагаючи поширити свою експансію на цілу Південно-Східну Азію — на Бирму, Сіам, Індо-Китай, Малайю, Індонезію і Філіппіни. В міжчасі Захід утратив Індію з її потенціалом населення, яким довільно користувалася Англія для воєнних цілей. Але Індія у своїй нейтральній політиці не була певною силою для протиставлення комуністичній експансії. СССР відразу приступив до опанування стратегічних баз, обсаджуючи Курільський архіпелаг, розташований між островами Ніпону й Камчаткою. Репорт Морської Комісії Палати Репрезентантів ЗДА із серпня 1945 р. ствердив, що Курільські острови є конечним елементом оборони народнього американського простору. Однак СССР зумів це сконстатувати скоріше, тому перший окупував ці важливі під стратегічним оглядом для морських баз острови. Декрет Сталіна з вересня 1946 р. проголосив світові інкорпорацію Курільських островів до СССР. Советський Союз, посідаючи простори південного Сахаліну і згадані острови, контролює усі порухи морських одиниць між Владивостоком та Петропавловськом, який є головною базою порту затоки Аваха на східному

побережжі Камчатки, напроти Алеутських островів і Аляски, а база в Петропавловську лежить на 600 миль ближче від Пірл Гарбур і від Йокагами. Охотське море стало фактично російським озером.

Коли йдеться про південні простори Тихого океану, після капітуляції Японії

Кореєю, Тайваном, Філіппінами та Гавайськими островами. Під час перегрупування були відтягнені американські війська з Японії, а залишені тільки ті формації, які приналежні до з'єднань ООН у Кореї. Передова висунена оборонна лінія ЗДА на Тихому океані пробігає через Південну Корею, Окінаву й Формозу

Китайські територіальні претенсії (означені біло) 1,5 млн. кв. км, які царський уряд окупував та прилучив до Росії. В самому тільки Владивостоці в 1914 р. жило 30 тис. китайців.

СССР одержав назад, після 40-річної перерви, Порт-Артур, утрачений мировим договором у Портсмуті 1905 р. Порт-Артур СССР розбудував на велику військову базу, яка панує над західною частиною Жовтого моря. Також у цьому районі схрещуються російські інтереси з американськими, бо між Жовтим морем та водами відкритого Тихого океану знаходиться висунена морська база ЗДА — Окінава — яка панує над водами Шангаю. Через те, що ЗДА вдержують свої війська в Південній Кореї і в протоці Чушіма, крізь яку проходить шлях між Порт-Артуром і Владивостоком, тому також й на цьому просторі схрещення інтересів обидвох потуг є замозрозуміле.

Наприкінці 50-их років ЗДА перегрупували свої збройні сили, стаціонаровані в районі Тихого океану, приміщуючи на початок командування «Пацифік» на Гонолулу. Цьому командуванню підлягають усі військово-морські сили, розташовані між

(Тайван), а внутрішня лінія оборонних баз проходить, починаючи від Гаваїв, через Філіппіни та Маріанські острови. Доконані зміни в договорах між ЗДА та Японією вказують на те, що Америка залишила японському урядові абсолютну незалежність на військовому відтинку, а рівночасно погодилася скоротити 99-літній договір користування базами на Філіппінах на 62 роки. До найновіших американських баз на Тихому океані належить радіовисильня військово-морських сил біля Лермуту, недалеко затоки Ексмут у Західній Австралії. Ця радіостанція пов'язує американські військово-морські сили передусім із полярними підводними човнами південно-західного Пасифіку та в Індійському океані.

Для повноти образу оборонних заходів ЗДА в Азії звернемо також нашу увагу на Південну Азію. В'єтнамська війна, а ще більше переміна Сінгапур та Британських Маляїв на самостійні держави, як

також посилення націоналізму на Близькому Сході, — були причиною для Вашингтону і Лондону, щоб об'єднати оборонні заходи в районі Індійського океану й Пацифіку, — »на схід від Суєзу«. (Гл. схема ч. 1). В тій цілі побудовано ряд нових спільних оборонних баз. Першим договором між ЗДА і Англією устійнено будову військових споруд на архіпелазі Чагос (брит.) та на островах Альдабра (брит.), Фаркугар і Десрохе в східній частині Індійського океану. Ці нові бази кожночасно можна буде використати для летунства, коли б зайшла konieczність залишити летунську базу в Дгаран у Савді-Арабії.

Війна у В'єтнамі має передусім стратегічне значення для ЗДА. Вона скерована проти комунізму в Південно-Східній Азії і своєю істотою після третього акту є все ще далі тривалою політичною драмою, пролог якої розпочався вже більше 30 років тому. Перший акт цієї драми припадає на 1941-1945 рр.; другий — розігрався під час війни між Францією та В'єтмінг-ом (1946-1954 рр.). Картини цієї драми, особливо її головні дії, вже багато разів змінювалися. Це також відноситься до ідентичности головних акторів: китайських націоналістів, британців, французів, китайських комуністів та сьогодні американців. На окрему увагу заслуговує політичне обрамування кожного одного головного актора. За весь час у найгострішій формі розграється третій акт цієї драми, виконуваний компартією В'єтнаму, яка рішила політично опанувати цілий В'єтнам. Його головними протагоністами все була та є ще сьогодні мала, повна самопожертви, доктринальна група під керівництвом Го Чі-Мін-а, який на протязі 30-ти років розбудував компартію В'єтнаму та після 2-ої світової війни узурпував націоналістичну революцію, цілям якої він служив. Він, разом із своїми найближчими співпрацівниками, закріпив комуністичну владу в Північному В'єтнамі, а тепер керує воєнними діями в південній частині країни. Назва »В'єтконг« увійшла в життя коло 1956 р., як засіб персонажу в сучасному акті політичної драми. »В'єтконг« — це ніщо інше, як тільки стягнення в один термін слів

»В'єтнам Конг-Сан«, що означає »Комуністична партія В'єтнаму«.

Завзята боротьба ЗДА у В'єтнамі пояснюється передусім важливим стратегічним значенням Індо-Китайського півострова для ще більшого значення зони Тихого океану. Індо-Китайський півострів ЗДА намагаються включити в систему баз проти Китаю. Воєнна база ЗДА на цьому півострові доповнює подібну базу в Південній Кореї. Ця база є подумана, як континентальний оборонний бастион для острівних баз ЗДА, які є розташовані вздовж азійського материка від Аляски, через Японію, Окінаву, Південну Корею, Тайван і Філіппіни до Південного В'єтнаму і Тайланду. Тайланд є базою ЗДА для повітряних дій проти Північного В'єтнаму. (Гл. схема ч. 2). Крім цього, на думку ЗДА, Індо-Китай повинен стати центром, із якого виходили б вирішальні воєнно-політичні впливи Америки в напрямі Малайського півострова й Індонезійського архіпелагу. Індо-Китайському півострову надається роль головного звена в проєктованій системі сучасних американсько-англійських баз на островах Індійського океану, про що вже була згадка. Індо-Китай пов'язує бази східного побережжя Азії із західним побережжям ЗДА. Основними опірними пунктами-базами ЗДА є Гавайські острови, Маріанські острови, острів Гуан, острів Волкано й Бонін. Бази на Маршалкових і Каролінських островах та островах Самсона — це вже другий оборонний ланцюг, який проходить на південь до Австралії і Нової Зеландії. Ці обидві країни входять у Тихоокеанський блок АНЗЮС.

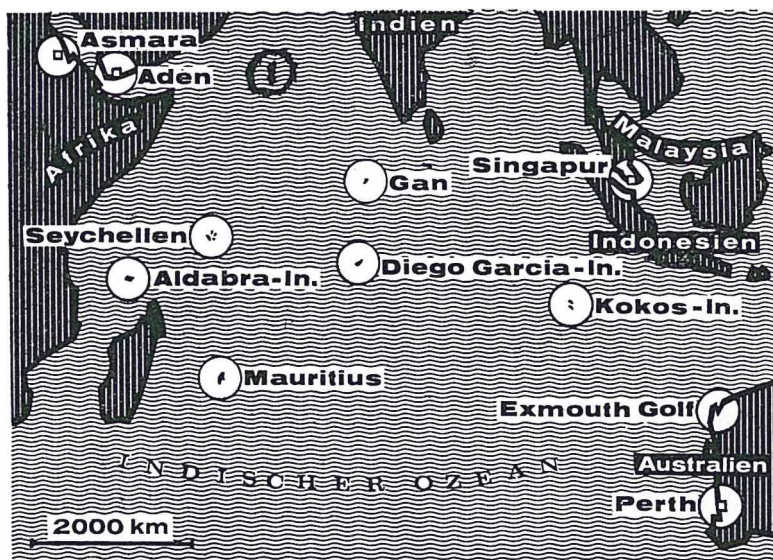
Побудовання одного воєнно-стратегічного комплексу баз у зонах Тихого й Індійського океанів — це встановлення контролю ЗДА від Ассутських островів до Мадагаскару. Індо-Китайському півострову припадала б роль бути також опірною географічною і воєнною віссю цієї велетенської дуги, яка проходить через обидві півкулі нашої планети. На просторах тихоокеанського басейну, на початку 1966 р. було коло 700 тис. американських старшин і вояків, т. зн. коло 24% із загальної кількості збройних сил ЗДА.

(“The New York Times”, 8 травня 1966). На атлантийській зоні в той же самий час було 557 тис.

Не можна поминути також двох наступних договорів, які доповнюють оборонні заходи проти комуністичної інфільтрації в Азії: 1. АНЗЮС (*Australia, New Zealand, United States*) — оборонний блок ЗДА, Австралії і Нової Зеландії, підписаний у Сан-Франциско 1. 9. 1951 р., що вступив у силу 22. 4. 1952 р. 2. СЕАТО (*South-East Asia Treaty Organization*) —

та близько 1/25 частини поверхні цього континенту.

В червні 1966 р. в Сеулі створено Азійсько-Тихоокеанську Раду АЗПАК, у склад якої увійшли Австралія, ЗДА, Нова Зеландія, Японія, Південна Корея, Малайзія, Тайван і Південний В'єтнам. АЗПАК має стати механізмом для співпраці азійських держав, щоб по якомусь часі створити самостійну організацію оборони Азії. Ця організація започатковує господарську співпрацю, на базі якої

Англійсько-американський альянс на схід від Суєзу.

«Організація договору про Південно-Східню Азію», це оборонний блок, підписаний на Манільській конференції 8. 9. 1954 р.; вступив в силу 19. 2. 1955 р. Договір підписали ЗДА, Англія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Тайланд, Пакистан і Філіппіни. Індія, Індонезія, Бірма і Цейлон, представники яких брали участь у згаданій конференції, відмовилися від участі в цьому блоці, що інкорпорує коло 1/10 частини населення Азії

має організуватися оборона проти комуністичної експансії. Наразі військовий потенціал союзних азійських країн АЗПАК є дуже слабкий, тому вони є примушені співпрацювати зі ЗДА.

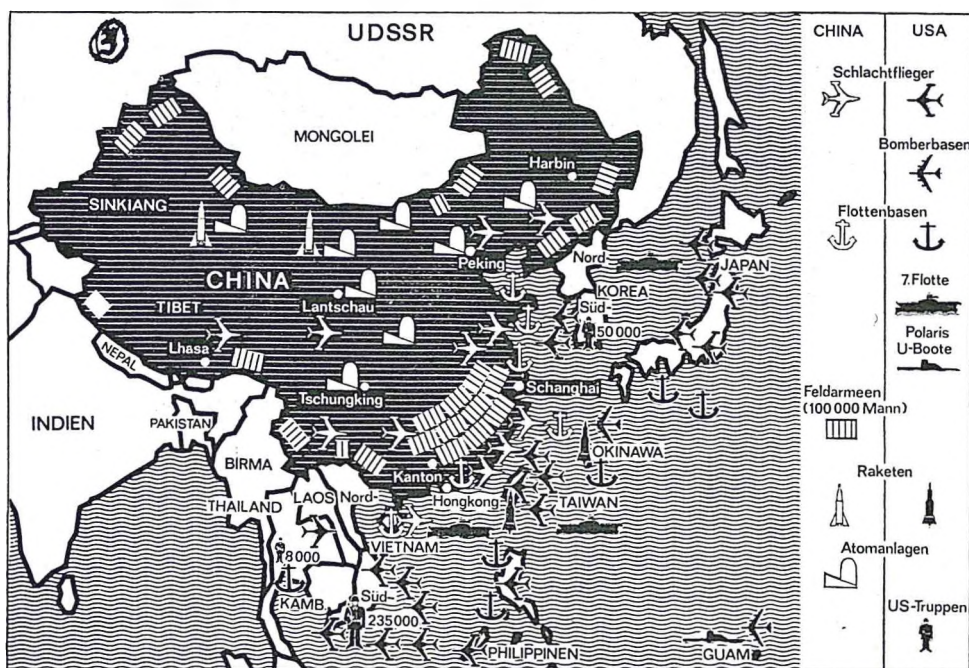
Замирення між Індонезією — азійським Голятом і його Давидом Малайзією — для політики і стратегічної оборони цілого Малайського архіпелагу буде мати велике значення. Це замирення спричинило цілком нову констеляцію сил, яка є

некорисною для комунізму. Вправді, стара ідея «Мафіліндо» — об'єднання Індонезії, Малайзії і Філіппін в одну великодержавну цілість є нездійсненною, але все ж таки після ліквідації комуністичного путчу в Індонезії дійшло в цьому районі до співпраці проти Китаю. В загальному стратегія ЗДА в Південно-Східній Азії обосновується на т. зв. «доміно-теорії», яка полягає в тому, що вільні країни Південно-Східної Азії, подібно як доміно-камінчики, можуть потрапити під комуністичну політичну систему у випадку, коли ЗДА зречуться своїх позицій у В'єтнамі.

Китай у боротьбі за панівне становище в Азії

Ленін твердив, що шлях з Москви до Парижу веде через Шанхай і Калькутту. Цієї провідної політичної ідеї придержувалися Сталін і Хрущов. Вони розраховували на те, що при допомозі китайців та

інших азійських народів вдасться реалізувати стратегічні цілі російського експансивного комунізму в Азії. Однак, надії завели, бо КП Китаю із Мао Тсе-тунгом на чолі рішилася будувати т. зв. «азійський комунізм». Від 1958 р. Москва робила спроби, щоб підпорядкувати Китай виключно своєму контролю, і це було причиною виникнення розходжень на військовому відтинку між СРСР та Китаєм. Під час відвідин Хрущова й міністра оборони СРСР Р. Малиновського Китаю в серпні 1958 р. дійшло до різних непорозумінь у питаннях військової співпраці. У висліді, в липні 1959 р., советський уряд зламав советсько-китайський військовий договір, і від того часу Пекін почав робити заходи, щоб зреалізувати власними силами продукцію нуклеарної зброї. В липні 1960 р. Москва відкликала з Китаю своїх, різних галузей промисловости, спеціалістів, викликаючи тяжку

Стратегічне положення на Далекому Сході. Нуклеарний потенціал ЗДА — це єдиний реальний засіб оборони загрожених вільних країн Азії.

кризу в господарських стосунках між обидвома країнами. Таким чином Москва зламала сотні різних договорів, спричинивши великі шкоди китайському господарству. Також у 1960 р. Москва подала до загального відома факт багатократного порушення китайцями советського кордону, а в 1965 р. ця кількість досягла фантастичне число — 5.000 разів. У дальшому розгортанні конфлікту дійшло до ідеологічних та політично-панівних розходжень між ССРСР і Китаєм. КП Китаю висунула претенсії до ССРСР, щоб він повернув китайські етнографічні території, прилучені на підставі окремих договорів до Росії.

Під сучасну пору КПК провадить трифронтову боротьбу: проти «американського імперіялізму», советського ревізіонізму і проти внутрішньої опозиції. Тим часом обидві світові потуги — ЗДА і ССРСР — скерували свою політику на шлях «балайсу й відпруження». Рівночасно, на азійському континенті дійшло до проби сил, тому можна сподіватися різних несподіванок. Почавши від експлозії першої китайської атомної бомби (жовтень 1964 р.), в Азії запанував неспокій. Такі країни, як Індія і Японія, знаходяться у стані перманентного удосконалювання своєї військової і оборонної політики. Швидка розбудова китайського нуклеарного потенціалу поставила також інші країни перед проблемою, в який спосіб здійснити власне нуклеарне зброєння, щоб можна було боронитися перед несподіванками від Китаю. Проблема нуклеарного зброєння азійських країн, зокрема Індії, не легка до здійснення, бо всі вони є промислово недорозвинені та їм бракує фінансових засобів. Тому ця проблема для Азії й для цілого світу вже набирає великого значення. Також скоріше чи пізніше такі країни, як Індія, Пакістан, Японія, Індонезія та Австралія, будуть змушені знайти форму співжиття з комуністичним Китаєм, щоб установити в Азії стабільність політичних відносин. Сьогодні всі шляхи гарантії безпеки в Азії скеровані до ЗДА, як потуги, яка є також тихоокеанською потугою. Безпеку в Азії ЗДА забезпечують цілком іншими методами, як в Європі. Азійський конти-

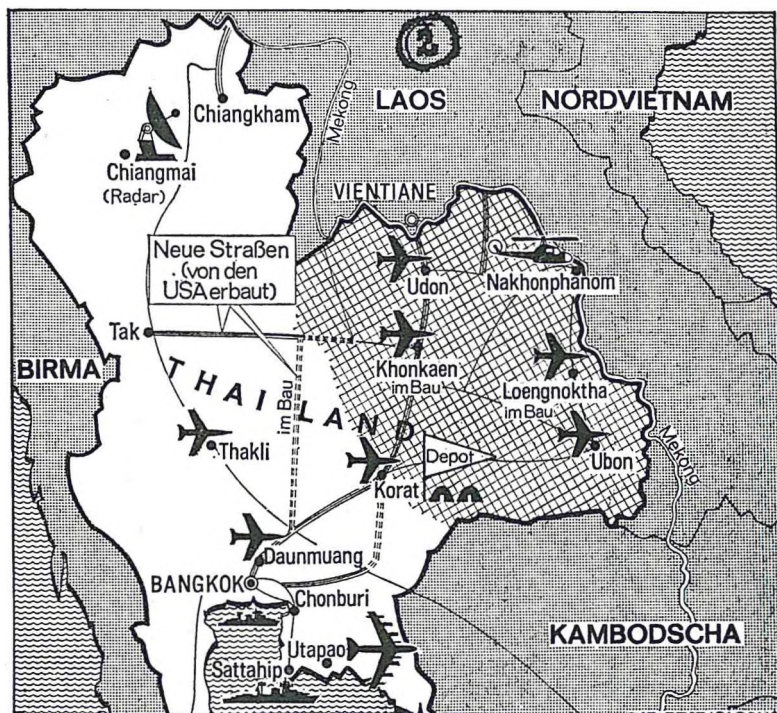
нент має свої специфічні господарські й політичні вимоги, а також небезпека різних конфліктів є велика, тому він різниться від Європи. Конфлікт у Кореї та сучасна війна у В'єтнамі можуть служити за приклад; ЗДА вже понесли великі втрати в людях та в матеріалі і далі їх поносять. Деякі спостерігачі вважають, що ЗДА поповнили помилку. Також ЗДА не можуть перенести своєї розгорнутої стратегії проти ССРСР у вигляді масового нуклеарного відстрашування до Азії. Того був свідомий пок. Джон Форстер Даллес, тому він подбав про це, щоб для Азії була розбудована ланцюгова система військового союзу, щоб також і тут можна було успішно протиставитися комуністичній агресії. Головним чином ідеться про те, щоб знайти форми для співпраці в окремих районах Азії і на цій базі будувати стабільність та безпеку окремих держав. Не можна вимагати того, щоб ЗДА безконечно відповідали за безпеку окремих районів Азії, бо про це повинні дбати також і загрожені країни. А щоб ці країни могли протиставитися зростаючій атомній потужі Китаю, вони не можуть від руки підписати договору про даліше непоширювання нуклеарної зброї, без відповідних гарантій.

Китай, як промислова країна, все ще знаходиться у положенні *quantité négligable* технічне випосаження 2,5 млн. збройних сил виключає далекодасяжні континентальні операції; його воєнно-морські сили та летунство є незначні, в порівнянні з потенціалом ЗДА, який є розльокований на Тихому океані. (Гл. схема ч. 3). Однак ЗДА рахуються із тим, що Китай вже в найближчій майбутності буде дійсною потугою, тому реальна політика це мусить брати на увагу. Перед Китаєм відкриваються можливості бути співдіючою силою на океанах, в Європі, Латинській Америці або в Африці, при рівночасному зберіганні внутрішньої оборонної лінії. Тому політика Вашингтону базується на припущеннях, що вже сьогодні світово-політична рівновага вирішується на азійському континенті, подібно як європейська рівновага побудована на Північному морі і східному Атлантику. В зв'язку з цим, през. Джонсон

12. 7. 1966 р., м. ін., сказав: «... Азія вже більше не стоїть поза дверима 20-го століття; вона буде або нашим партнером, або нашою проблемою». Самозрозуміло, ЗДА не проголошують якоїсь нової доктрини політики в Азії. В 1966 р. американці пригадали, що ЗДА свою роль патрона Європи можуть виконати тільки тоді, коли їхня позиція в Азії не буде проломана або добровільно здана. ЗДА перебрали глобальну функцію оборони після 1945 р. з konieczности, її частинно санкціоновано договорами. З цих причин виглядають дитинними поради для американців, щоб вони відійшли з В'єтнаму та сконцентрувалися на Європі. Берлін і НАТО непрямо є боронені над Меконгом. Коли б ЗДА залишили фронт в Азії, в недалекому майбутньому вони були б примушені обороняти без порівняння

більші та, правдоподібно, виснажуючі далекосяглі fronti.

Від моменту заангажування ЗДА у світовій політиці, вони ніколи не обмежувалися виключно до Європи. Подібно як СССР, згл. Росія, є європейською і азійською потугою, так само ЗДА є рівночасно атлантийською і тихоокеанською потугою. Китай докладав усіх зусиль, щоб спровокувати третю світову війну між ЗДА та СССР. Советська дипломатія не далася зловити на провокацію Китаю, вона була обережною. Хрущов, урахувавши ріст китайських впливів в Азії і побоюючись, щоб китайці не вплутали СССР у конфліктне положення, не ангажувався в Південно-Східній Азії. Нове советське керівництво зревідувало політику Хрущова, завертаючи до конфронтації у В'єтнамі зі ЗДА, щоб привернути

Стратегічні американські летунські бази в Тайлянді.

політичний престиж КПС. Однак, со-
ветська дипломатія не є зацікавлена в
тому, щоб прийти з допомогою для роз-
гортання китайської експансії в Півден-
но-Східній Азії, тому засадничо вона не
є проти американської «доміно-теорії».
СССР хоче бути співучасником рівноваги
сил у цьому районі Азії та впливати на
мирові заходи, щоб для себе здобути від-
повідні користи. Ніколи не треба забува-
ти, що в обличчі зростаючої небезпеки
Китаю, спільні інтереси США і СССР в
Азії є ті ж самі. Про наближення, згл.
співпрацю, між СССР і Китаєм не прихо-
диться вже говорити, бо фактично ці дві
комуністичні потуги вдержують хіба во-

рожі стосунки. Таким чином, на азійсь-
кому континенті постав трикутник собі
противних великодержав. В цьому три-
кутнику наразі немає небезпеки вибуху
великої війни Китаю проти США. Зате
загроза для СССР від Китаю щораз біль-
ше назріває, тому советська дипломатія
вже примушена поважно призадумува-
тися над майбутністю азійської частини
СССР. Вже сьогодні СССР знаходиться
у стані посиленої холодної війни з Ки-
таєм, не маючи ніяких спроможностей
покласти їй кінець. (Гл. схема ч. 4).

Культурна революція в Китаї в нічому
не змінить стратегічної, нами з'ясованої,
комбінації в Азії.

Г. Г. ШТАЙН

ВАФФЕН-СС

Нацистські формації СС (Шютцштаф-
фель), які одразу примушують людину
думати про расові винищення, ґешта-
півські торттури й концентраційні табори,
були також активні і в мілітарній ділян-
ці. Велика кількість альянтських вете-
ранів із другої світової війни в Європі
поєднує літери «СС» з елітарними пан-
церними й механізованими дивізіями, що
входили у склад Ваффен-СС.

Не треба, однак, думати, що Ваффен-
СС була якимсь цілковито унікальним
феноменом. Характерною особливістю
трьох великих тоталітарних систем
XX-го століття — комуністичної, фа-
шистської і націонал-соціалістичної —
було створення парамілітарних формацій
для охорони партії, які діяли в поєднанні
з регулярними державними органами без-
пеки, поліцією і збройними силами.

Така партійна міліція, будучи в зви-
чайних часах інструментом терору й ре-
пресій, що уможлиблюють диктаторові
панування, набирає додаткового значен-
ня тоді, коли вибухає війна, так, напри-
клад, ОГПУ (Объединенное Государст-
венно-Политическое Управление), НКВД

(Народный Комиссариат Внутренних
Дел) в Советському Союзі за часів пану-
вання Й. Сталіна, італійські дивізії, скла-
дені з членів фашистської міліції Муссо-
ліні, та озброєні відділи СС-ів Третього
Райху Адольфа Гітлера — всі ці елітарні
формації були виявами модерних тоталі-
тарно-партійних держав. Але війська
Ваффен-СС, які з'явилися в роках дру-
гої світової війни, стали найбільшими,
найкраще організованими та найефектив-
нішими з усіх мілітаризованих партій-
них армій.

ПЕРСОНАЛЬНА ГВАРДІЯ

На початку 1933 року, коли Гітлер
прийшов до влади, СС-и були лише на-
дійними, звичайно неозброєними, «добро-
вільними політичними воюками» Вони ви-
конували спеціальні завдання в рамках
діяльності багато більше революційної і
важливішої міліції фашистського руху
— так званих брунатних сорочок СА
(Штурмбтайлунг), або штурмових
стрільців. 17-го березня 1933 року, ви-
ступивши в ролі канцлера Третього Рай-
ху, А. Гітлер наказав створити добре

озброєний відділ СС-ів, який мав бути його персональною гвардією. Так спеціально підібрані 120 вояків під командою генерала Йозефа «Сепп»-а Дітріха (Обергрупенфюрер СС) стали ядром, з якого пізніше виросла Ваффен-СС.

Персональна гвардія Гітлера, яка мала офіційну назву Ляйбштандарте-СС «Адольф Гітлер», була зразком креації додаткових озброєних формацій СС. Крім неї, у передвоєнному періоді були ще дві одиниці — СС-Ферф'юнгстрuppe (війська для надзвичайних потреб) та знана СС-Тотенкопффербенде, яка охороняла гітлерівські концентраційні табори. Наприкінці 1939 року ці три мілітаризовані, повністю затрунені формації СС-ів стали джерелами, з яких формувалася Ваффен-СС.

16-го березня 1935 року Гітлер оголосив світові, що Німеччина, змінюючи призовну систему, має на меті створити армію із 36-ти дивізій, при чому одна з них, як було вирішено, складатиметься із СС-ів. Але пройшов довгий час, поки вона була готова до дії як повноцінна СС-івська дивізія.

В половині 1935 року три формації озброєних СС-ів мали в своєму складі понад 12.000 вояків: 8.459 в Ферф'юнгстрuppe і Ляйбштандарте, 759 кадетів, 1.338 гарнізонних вояків і 2.241 охоронця концентраційних таборів. Не зважаючи на те, що війська СС мали лише легке озброєння й за мілітарними стандартами були недостатньо вишколені, вони відзначалися великими потенціальними можливостями.

ФІЗИЧНІ Й РАСОВІ ВИМОГИ

Від самого початку підбір до військ СС базувався на шорстких фізичних і расових вимогах. Наприклад, якщо мінімальний зріст для прийняття в передвоєнні Ферф'юнгстрuppe був 1,75 метра, то для показового полку Гітлера мінімальний зріст вояка мусів бути вже 1,78 метра. Про те, наскільки безоглядними й суворими були приписи екзамінаційних комісій, найкраще свідчить вислів Гайнріха Гімлера, в якому він зазначає, що

до 1936 року СС-ом не міг бути кандидат, що мав бодай один запльомбований зуб.

З 1936 року почавши, мілітарний вишкіл озброєних СС-ів, з винятком охоронців концентраційних таборів, був під наглядом Пауля Гавсера, армійського генерал-майора у відставці. Одержавши дбайливо вибраних вояків із найкращими фізичними показниками, П. Гавсер (тепер уже СС-Брігадефюрер) мав можливість увести в програму мілітарного вишколу численні іновачії.

І старшини, і вояки займалися щодня інтенсивними фізичними вправами, до яких належали біги на довгі й короткі дистанції, бокс, веслування та ціла низка інших. Такий спосіб вишколу не тільки розвивав до найвищого ступеня фізичні здатності, але сприяв виникненню дружби і взаємної пошани між старшинами, підстаршинами й вояками, чого немає в звичайній армії.

Малий розмір СС-івських відділів та елітарний підбір їхніх вояків уможлилювали якнайкращий індивідуальний вишкіл кожного окремого вояка, багаторазово перевищуючий усі попередні вишколи регулярних піхотинців. До 1939 року всі піхотні частини СС-ів були вишколені як штурмові війська і стали відповідниками британських командосів або американських рейнджерсів. Час вишколу, проведений СС-ами в навчальних приміщеннях, а особливо на вишкільних полігонах, був значно збільшений коштом зменшення вишкільних вправ на касарняних площах, до яких попередньо німецька армія прикладала дуже велику увагу.

Після 1938 року всі бойові вправи СС-и відбували із справжньою амуніцією та під обстрілом справжніх гарматних стрілен, і тому кожний вояк, за висловом Гімлера, при звичаївся до своєї зброї, а часто був на віддалі 50-70 метрів од експлозії артилерійських стрілен. Нехтування обережністю і запобігавчими засобами викликало часті поранення вояків, але Гімлер сказав мілітарним критикам таке: «Кожна краплина крові, пролита в мирному часі, зберігає потоки крові під час війни». Таким чином, подібного роду

вишкіл, після його закінчення, давав унікального вояка, який у мирних умовах більше був на полі бою, як на атлетичному майдані.

В 1937 році вояки СС-Ферф'юнгструппе, частину яких tworили Ляйбштандарте, одержали сіру польову уніформу з відзнаками СС. Відбуваючи чинну службу в своїх формаціях, спочатку вони діставали платню згідно зі звичайною армійською скалею, але секретною ухвалою із 17-го серпня 1938 року Гітлер виелімінував їх, заявивши, що СС-Ферф'юнгструппе не являються складовою частиною ані Вермахту, ні поліції. Ці формації були створені виключно для його власної диспозиції.

НАЦИСТСЬКА ІДЕОЛОГІЯ

Відбуваючому вишкіл воякові СС завжди наголошували той факт, що він є членом елітарної націонал-соціалістичної

Гітлер у відвідинах старшинської школи СС-ів.

організації. Нацистська ідеологія проявлялася не тільки під час атлетично-мільтарних вправ, але і в ідеологічно-політичній індоктринації, яка прищеплювалася йому в усіх фазах вишкільної програми.

Не зважаючи на обструкцію німецьких мільтарних шефів, завдяки енергії та амбітності лідерів, формації СС перетворилися в маленьку професійну армію, яка на початку війни нараховувала 28.000 вояків. Коли наступила мобіліза-

ція Вермахту, Гітлер віддав бойові частини СС-ів під тактичний контроль армії. Але такі справи, як рекрутація, адміністрація, організаційні відтинки, підвищення в рангах, дисципліна й вишкіл, залишилися прерогативами Гімmlера, якому Гітлер дав усі повновласті. Фактично, формації СС, які не оперували на полі бою, або були вилучені з-під контролю армії, знаходилися під безпосереднім командуванням Гімmlера.

В 1940 році війська СС стали преторіанською гвардією нацистської Німеччини, щось на зразок тих гвардій, які існували у XVII і XIX століттях. Вони зробилися апотеозом націонал-соціалізму та взірцем для всіх інших армійських частин. Децизія Гітлера вживання Ваффен-СС у боях базувалася на його переконанні, що пошану простолюдна можна завоювати тільки тоді, коли воно буде на фронті й здобуватиме перемогу за перемогою. З історії відомо, що в німецько-польській війні та в західноєвропейських кампаніях Ваффен-СС проявили свою боєздатність блискуче.

ЗБІЛЬШЕННЯ СИЛИ

Дотримуючись своєї концепції, що Ваффен-СС є мільтаризованою поліцією Третього Райху, Гітлер спочатку не давав санкцій на масове збільшення їх кількісного складу, але плянований ним похід проти Советського Союзу змусив його на такий крок, і ці елітарні війська почали прибирати на силі, хоча це відбувалося дещо повільними темпами.

Стає ясно, що в перших роках другої світової війни Гітлер не мав заміру творити з Ваффен-СС четвертого роду військ Вермахту, й тому Теодор Ешенбург, редактор чільного повоєнного німецького журналу в галузі модерної історії, висловлює думку, що нацисти розцінювали формації СС-ів як «антипод армії», при чому пише таке: «дружба між Ваффен-СС і армією і роля СС-ів на полі бою як четвертого роду військ Вермахту обумовлювалася тільки гострими потребами війни, але зовсім не відповідала плянам націонал-соціалізму».

Тому якщо в останніх роках війни Ваффен-СС і можна було кваліфікувати як рід військ Вермахту, то в найкращому випадку — лише »де факто«. В 1945 році Ваффен-СС мали у своєму складі 38 дивізій, тобто близько 600.000 вояків, і вирости в страшну силу. В останніх фазах війни Гімmlер, як шеф оборони Німеччини і головнокомандувач її збройних сил, скерував до Ваффен-СС найкращі мілітарні одиниці, взяв під свій контроль »V-1« і »V-2« (ракетні бомби) та навіть зробив невдалу спробу креації військово-повітряних сил СС, які мали б заступити знищені альянтами формації Люфтваффе.

Але Ваффен-СС не були для армії серйозним суперником. Не зважаючи на власну рекрутську систему й легальну юрисдикцію, вони ніколи не досягнули повної незалежності в командуванні, а їхні навіть дуже високі старшини не входили до вищих кіл головної квартири збройних сил Німеччини. Стремління Ваффен-СС до незалежності й усамоствінення мали тільки частинний успіх, і до останніх місяців війни вони були в повній залежності від Вермахту, головною завдяки тому, що він посідав усі види важкої зброї. Про позиції Ваффен-СС у німецьких збройних силах найкраще свідчить день 7-го травня 1945 року, коли капітуляцію Німеччини підписали представники армії, військово-морських та військово-повітряних сил, а відпоручник Ваффен-СС не був ані згаданий у цьому акті, ані запрошений до підпису.

Та все таки, поминаючи той факт, що Ваффен-СС офіційно не були окремою частиною Вермахту, їхні формації, безсумнівно, взяли собою найгрізнішу силу німецької мілітарної машини. Наприкінці 1941 року Ваффен-СС нараховували шість оперативних польових дивізій та певне число незалежних бригад, полків і батальйонів.

У важких і кровопроливних боях на східному фронті, після початкових фантастичних успіхів, після безперервного наступу й перемог, прийшли відступи й поразки. І тут Ваффен-СС виявили те, що в очах Гітлера було найбільшою вар-

тістю, — здатність утримування бойового духа в поразках. Але такий великий фанатизм і нехтування смертю, притаманні СС-ам, стали причиною величезної кількості жертв. Фактично, ядро старої гвардії, тобто професійні передвоєнні вояки формацій СС згинули у фронтових завірюхах на сході.

ВІДМОВА ВІД СЕЛЕКЦІЇ

Перші поразки німців у війні проти Советського Союзу та поважні втрати в живій силі змусили командування відмовитися від попередньої расово-фізичної селекції. В кінці 1942 року кожний рекрут, який проходив задовільно фізичну перевірку до звичайного Вермахту, міг бути прийнятий до Ваффен-СС, і лише до елітарних дивізій, укомплектовання яких базувалося на старих стандартах упродовж цілої війни, скеровувалося найкращих вояків.

Пекуча потреба в живій силі для Ваффен-СС призвела до рекрутації чужинців. Спочатку перевага давалася німцям із країн Західної і Східної Європи та »фольксдойчам« із балканських держав, але пізніше, коли хід воєнних операцій змінився на німецьку некористь, лідери СС, відступивши від націонал-соціалістичної ідеології і доктрини, дозволили на систематичну рекрутацію до Ваффен-СС »східняків«.

Дійшло до того, що наприкінці війни кількість чужинців у Ваффен-СС переважила чисельність німців. Із 38-ми СС-дивізій, які оперували в 1945 році, ані одна не складалася виключно з німців, а принайменше 19 із них мали у своєму складі велике число чужинців.

НОВА ДОКТРИНА

Для раціоналізації переходу від догматизму до реалізму лідери СС впровадили міт європейської армії, складеної з ідеалістів, які своєю боротьбою мали б захистити західну цивілізацію від заглиблення азійського комунізму. Нова доктрина передбачала креацію Європейської Унії, яка складалася б із незалежних суверенних держав та мала б спільну армію, створену із національних контингентів кожної

з них. Ваффен-СС мали відіграти ролю попередника та есентауального ядра такої армії. У новій концепції поєднучим чинником була не расова приналежність, а загальний опір большевизмові.

Як відомо, Адольф Гітлер був засліплений ідеєю Великого Німецького Райху й уважав, що Ваффен-СС повинні служити тільки Німеччині, тож без його апробати мрії лідерів СС не могли зреалізуватися. В останній фазі війни Ваффен-СС перетворилися в армію, складену з європейців, але ніколи не були європейською армією.

Одначе, збільшення кількісного стану Ваффен-СС, осягнене масовою мобілізацією чужинців, не привело до відповідного росту їхньої мілітарної ефективності. Лише західні європейці, численню найменша група, відзначилися доброю боездатністю на фронтах, етнічні німці проявили себе по-різному, а східні європейці, з малими війнятками, були занадто підлеглі німцям, щоб виявити свої позитиви.

Наприкінці 1942 року, коли почався великий відступ Вермахту на східньому фронті, Гітлер зрозумів, що його чекає довга, кровопроливна й коштовна війна. З огляду на це, Ваффен-СС не мали великих виглядів на майбутнє, бо кожному було ясно, що коли Німеччина не втримає своєї імперії, то немає потреби творити елітарних формацій для поліційного нагляду в ній.

НАДІЙНА УДАРНА СИЛА

Але, з другого боку, виникла необхідність створення надійної ударної сили, яка могла б іти в бій уперто та беззастережно, не зважаючи на загальну військову ситуацію. Усвідомивши це, Гітлер дав наказ приступити до негайного й істотного збільшення кількісного стану Ваффен-СС.

В 1944 році Ваффен-СС складали 5% загального військового потенціалу Німеччини, але у Вермахті було 30% панцерних дивізій і 25% панцерно-гренадирних дивізій, які складалися виключно з СС-ів. Великий розмір елітарних формацій СС, краще випосаження та висока

мораль вояків набагато підвищували їхній бойовий потенціал. Мілітарна вартість Ваффен-СС обумовлювалася в першу чергу суворою селекцією, першорядним вишколом та війнятково добрим керівництвом, тому вони й стали одухотвореними наступниками передвоєнних Ляйбштандарте й Ферф'юнгструппе.

СС-и з гвардійських полків.

Впродовж останніх двох років війни дивізії Ваффен-СС билися на всіх її фронтах. Власне туди, де наступ альянтів був найсильніший або їхній тиск найбільший, Гітлер кидав у бій панцерні чи мотомеханізовані дивізії Ваффен-СС,

і слід визнати, без будь-яких морально-етнічних міркувань, з чисто мілітарної точки зору, що вони здобували великі осяги.

В часі закінчення війни через формування Ваффен-СС пройшло понад мільйон вояків, з чого одна третина згинула в боях або була важко поранена. Вистачить згадати, що на побойовищах другої світової війни знайшло смерть 36 генералів СС, тобто майже один генерал на кожну дивізію Ваффен-СС. Ці війська були дуже багатovidні, а їхні фронтові формування відрізнялися від решти армійських. Проте різниця заключалася не в тому (як дехто думає), що вони складалися переважно з фанатичних нацистів, бо переважаюча більшість членів нацистської партії відбувала військову службу у Вермахті.

РІЗНОМАНІТНІСТЬ РАНГІВ

Окремого типу Ваффен-СС не було. Різниця заключалася в цілковито новому типі старшин. До цих військ рекрутувалися молоді ідеалісти, суворі вояки, похмурі й твердолобі селяки, безжально-негуманні охоронці концентраційних таборів, запальні «Гітлерюгендс», спантеличені призовники, запеклі нацисти та тисячі чужинців, які мало розуміли німецьку мову, або й зовсім не знали її, а ще менше розбиралися в нацистській ідеології.

З цієї маси вийшов новий націонал-соціалістичний старшина (Фолькссофіцер), кваліфікації якого полягали на фізичних здатностях, расовій чистоті та припускальному ідеологічному переконанні в далеко більшій мірі, як на освіті, соціальному тлі та емоційній стабільності. Таким і був старшинський корпус Ваффен-СС. І хоч не можна сказати, що передвоєнні старшини не мали ніякого впливу в цих військах, однак розчерк пера Гімmlера призначував нових командирів і творив есенцію Ваффен-СС не зі старих нацистських поліційних генералів.

Правда, колишні старшини регулярної німецької армії, командуючі передвоєнними формуваннями СС-Ферф'юнгструппе, такі як Пауль Гавсер, Фелікс Штай-

нер, Герберт Гілле, Вільгельм Дітріх і Георг Кепплер, мали деякий вплив на формування Ваффен-СС, але справжній дух їхніх формувань творила велика кількість молодих старшин, які були кадетами в школах СС або служили у відділах передвоєнних СС-ів. Це були люди, що присвятили себе сліпому послухові й так само сліпо виконували всі накази Гітлера чи його представників. Їхньою найбільшою вартістю була льояльність і твердість. Вони не дотримувалися загальноприйнятих норм поведінки, а в своїх чинах керувалися перекрученим моральним кодексом, який дуже низько ставив вартість людського життя, з їхнім включно.

Жорстокі, немилосердні, дуже часто арогантні — ці старшини все ж таки вміли нав'язати близькі персональні контакти з підвладними їм вояками, при чому такі контакти, яких властиво немає між старшинами й вояками в звичайних армійських формуваннях. Стосуючи в керівництві підрозділом штамповану вимогу «слідуй за мною», старшини Ваффен-СС, навіть дуже високих рангів, майже завжди були на чолі атакуючого підрозділу.

Навчені ставитися до смерті з презирством, вони залюбки ризикували, як своїм власним життям, так і життям підвладних вояків, не маючи великої пошани до життя, вбивали без найменшої гризоти сумління і майже ніколи не стримували своїх вояків перед поповненням будь-чого надмірного. Іноді ці вояки любили своїх старшин, часом ненавиділи, але завжди ставилися до них із респектом і сліпо виконували їхні накази, накази еліти в еліті, яка лишила у Ваффен-СС глибоке відбиття.

В останньому році війни вже були сотні молодих старшин, які командували батальйонами й полками, а наприкінці її деякі з них очолювали навіть дивізії, маючи всього тридцять кілька років.

ПЕРШИЙ ВОЄННИЙ ЗЛОЧИНЕЦЬ

Власне ці старшини давали накази битися з ворогом до останньої краплини крові, розстрілювали тих, які ухилялися від виконання обов'язків, вішали дезертирів і погрожували тим, що виявляли тенденції до здачі в полон. Слід зазначи-

ти, що першим німцем, якого західні альянти судили як воєнного злочинця, був генерал-майор Курт Мейер (СС-Брігадефюрер), командир 12-ої панцерної дивізії СС «Гітлерюгенд» і наймолодший дивізійний командир у Вермахті. Він був засуджений на смерть за те, що дозволив воякам своєї дивізії розстрілювати канадських полонених під час битви в Нормандії. Пізніше вирок був замінений на довготермінове ув'язнення, К. Мейер вийшов із в'язниці у 1954 році й недавно помер своєю власною смертю.

На жорстокість і нігілістичні чини Ваффен-СС мали певний вплив вишкільні матеріали ідеологічного порядку та натхненні промови Гіммлера, але найбільшу роль в цій галузі відігравали постулати націонал-соціалістичної доктрини. Найвідомішими звірствами, які поповнили Ваффен-СС, були масакри британських вояків у Ле Парадіс (1940 р.), французьких цивільних осіб в Орадорі (1944 р.) та американських вояків у Малмеді (той самий рік). Цікаве те, що всі вони були інспіровані молодими старшинами Ваффен-СС, а їхні жертви не належали до тих категорій осіб, винищення яких передбачала расова політика нацистів.

СЛІПІЙ ПОСЛУХ

Нюрнберзький процес установив, що між Ваффен-СС і тими формаціями СС, які реалізували расову політику Гітлера, існував тісний зв'язок. Коли окремі особи чи підрозділи одержували наказ допомогти в таких операціях, як зменшення Варшавського гетто або винищення жидів у Мінську чи будь-якому іншому місті, вояки Ваффен-СС проявляли свою найбільшу вартість — сліпий послух. Проте порівнюючи мала кількість фронтових формацій СС брала участь в таких акціях.

Партизанська війна, яка виникла завдяки негуманній політиці нацистського окупаційного режиму, стала для Ваффен-СС ареною, де вони проявляли свої жорстокість і брутальність у найбільшій мірі, достосовуючись до расової теорії нацистів про дихотомію (двоподіл на «герренменш» та «унтерменш») і приміня-

ючи її на практиці. Дехто демонстрував у цьому звичайне для Ваффен-СС презирство до життя людини, але більшість лише виконувала накази, незалежно від того, якими вони були.

До вищесказаного треба додати той факт, що протипартизанські операції Ваффен-СС на сході часто ставали претекстом до систематичного винищення жидів та інших «небажаних» осіб, тому не диво, що ці війська робили такі жаж-

Полковник СС, Отто Скоржені, учасник багатьох неймовірних одчайдушних бойових акцій, промовляє на вічі в Берліні, в 1943 р.

ливі звірства. Найбільше число їхніх злочинів припадає власне на «протипартизанські акції» та «пацифістичні кампанії».

Як уже говорилося, Ваффен-СС були створені тому, що цього вимагала затяжна й одчайдушна війна, але вони не завжди розцінювалися так, як усі інші вояки

німецьких збройних сил. Вони виникли як елітарна гвардія і мілітаризована поліція нацистської революції, але пізніше стали елітарною бойовою зброєю гітлерівського Вермахту.

Між горсткою убраних у чорні однострої гвардійців, якими командував генерал Дітріх під час чистки в 1934 році, веденої Ернстом Роггом, і грізною панцерною армією Ваффен-СС, очоленою тим самим Дітріхом, що 10 років пізніше вела офензиву в Арденах, була величезна різниця. На протязі згаданого періоду часу і Ляйбштандарте, і Ферф'юнгс-труппе, і Тотенкопффербанде — всі вони злилися у Ваффен-СС. Їхні дивізії завдяки рекрутації сотень тисяч нових воjakів — добровільців і призовників, нім-

ців і чужинців — стали найкращими формаціями німецької армії, вживаними для всіх замірів і цілей. Генерал Гайнц Гудеріан говорив, що чим довше продовжувалася війна, тим важче було відрізнити Ваффен-СС від решти армії.

А все ж таки вони відрізнялися. І хоч з ходом війни Ваффен-СС до деякої міри втратили свій початковий передвоєнний характер, вони затримали в собі відмінні націонал-соціалістичні постуляти моралі. Взявши свої початки від зловісних прообразів передвоєнних материнських організацій, Ваффен-СС Гайнріха Гімmlера стали втіленням найбрутальнішого нігілізму.

(«Military Review». Vol. XLVIII.

Полк. Євген РЕН

ОБОРОНА ЛЕНІНГРАДУ

Після Сталінграду найцікавішою була оборона большевиками Ленінграду, а також ті операції, які відбувалися на цьому фронті. Розуміється, мова йде не лише про самий Ленінград, а й про німецько-фінський фронт, розташований на північ від міста. Найважливіші мілітарні акції відбувалися там від осені 1941 року й до 1943 року, а з оборони Ленінграду можуть багато навчитися бувші командири всяких фронтів, бо в околицях цього міста робили великі помилки обидві воюючі сторони, і то не лише нижчі старшини, а й верховне командування.

Для студій ленінградського фронту є дуже скупі німецькі джерела, бо архіви німців були знищені або вивезені большевиками, тому після закінчення війни німці не могли писати про згаданий фронт досить довгий час. Що ж торкається большевицьких джерел, то всі вони мало міродайні, бо дуже чванливо пропагують «геройство» советської армії та

«геніяльність» її командування. Тому з них важко вибрати дійсні зерна правди.

Так, наприклад, ніби «науково» опрацьована книжка — збірна праця багатьох авторів — під загальною редакцією генерал-лейтенанта Платонова «Ленінград» подає, і то дуже докладно, всякі дії, але з кожної її сторінки пробивається шрославляння «геройства» воjakів советської армії і ширення ненависти до німців. Хоч через це книжка тратить на вартості, все ж таки буде цікаво розглянути події, описані самими большевиками.

Пересаду в поданні «геройства доблесних бойцов» видно вже з таких дрібних прикладів: за чотири роки війни снайпер Смоляков застрілив 125 німців, а Дяченко — аж 425. Подібної чванькуватости в цій книжці можна назбирати на нову книжку. Однак, поминувши це, виникає питання — чому так завзято й довго тривали бої за Ленінград?

Місто Ленінград, бувша столиця Росії Петербург і місце початку большевицької жовтневої революції, є дуже важливим комунікаційним пунктом, великим залізничним вузлом та доступом до Балтійського моря. Факт, що у цьому пункті могло дійти до злуки німецької армії з фінляндською, яка загрожувала йому з півночі, надавав Ленінградові величезного значення і переконував усіх, що здобуття або втрата цього міста має кардинальну стратегічну важливість. Як же сталося так, що через три місяці після початку війни німці дійшли до Ленінграду?

Самі большевицькі джерела подають, що на початку війни дуже слабо доходили до підрозділів накази головного командування, а всі советські командири зовсім не розуміли німецької тактики, веденої системою вбиття клинів з усіх сторін. Большевики констатують, що не було гармонійної співпраці між різними родами збройних сил, особливо між артилерією і піхотними з'єднаннями, але майже нічого не говорять про найголовнішу причину — масову дезерцію командирів і вояків. А вона була, бо чим, наприклад, можна пояснити те, що після двох тижнів оборони 10-та дивізія 10-го стрілецького корпусу мала в 1941 році всього 2.277 вояків, тобто практично склад одного полку, а 125-та дивізія 2-го стрілецького корпусу нараховувала в той самий час 3.145 вояків? На початку війни траплялися випадки, що армія складалася з 5-6-ти тисяч старшин і вояків.

Зваживши ці дані, можна прийти до висновку, що в ніяких воєнних діях не буде стільки втрат у людях без дезерції. Виходить, що поневолені Москвою народи не хотіли битися за свого окупанта, й тому німцям легко було підійти під Ленінград. Уже 8-го вересня 1941 року німецькі літаки бомбардували місто, 12-го вересня німці зайняли Красное Село, а 4-го жовтня того ж року їхня артилерія почала обстріл Ленінграду. Але після оточення міста зі сходу й півдня та забезпечення себе від протиудару німці мали рішуче замало сил для його здобуття, бо на фронті шириною 5 км розташо-

увалася одна німецька дивізія, а большевики скупчували свою дивізію на трикілометровій ширині.

З цього видно, що головне командування німецьких збройних сил не ставило Ленінграду на перше місце у своїх планах і легковажило противника на ленінградському фронті. До того ж надійшла осінь з її дощами й болотом, бездоріжжя неймовірно утруднювали підтягання важкої зброї, особливо панцерної, та унеможлилювали вчасне постачання. Крім того, за три місяці війни вояки большевицької армії вже пізнали, що біля murів Ленінграду стоїть новий окупант, а не визволитель, і дезертирство припинилося.

Противопітряна сов. артилерія в Ленінграді.

Як же виглядала підготовка до оборони Ленінграду? З початком війни на ленінградському фронті большевики мали одну дивізію на ширині 45 кілометрів, а, наприклад, 71-ша дивізія стаціонувала на 125-кілометровій ширині. Саме місто Ленінград мало на трикілометровій ширині фронту одну дивізію і всього 17 гармат. Але вкортці з ленінградського населення було створено 9 дивізій т. зв. народнього ополчення, а до копання обо-

ронних ровів мобілізовані всі мешканці. Працюючі мусіли копати їх три години денно, а непрацюючі — вісім годин.

Харчів було так мало, що їх раціонували й видавали лише по 125-250 грамів, у залежності від зайняття або здоров'я. І хоч заплановане постачання міста, можливе тільки через Ладозьке озеро, виносило 2.000 тонн денно, в дійсності харчі привозилися в мізерних кількостях. Так, наприклад, 25. 11. 1941 р. було доставлено лише 70 тонн, 26. 11. — 128 тонн, 30. 11. — 62 тонни, а 23. 12. — 800 тонн. Утрати під час перевозу доходили до 10⁰%. Палива не було зовсім, електричного струму також. До цього треба додати безперервний обстріл міста, наслідком якого вкоротці півмільйона лєнінградців залишилося без даху над головою. Німецькі стрільна знищили 10.317 мешканєвих будинків та 500 шкіл. У грудні 1941 року в Лєнінграді згинуло більше людей, чим за цілий 1940-ий рік, а в січні 1942 року вмирало денно 4.000 осіб.

Після дощовитої осєни прийшла суво-ра зима, і власне вона вдарила по німцях дуже дошкульно. Транспорти відвозили з лєнінградського фронту багато більше німецьких вояків із відморожєними ву-хами або кінцівками, чим пораниєних. Фактом є, що німецькі формації, розташовані в чистому полі, почувалися знач-но гірше від большевицьких оборонців,

бо їх захищали мури. А зима випала дуже гостра. Скоржєни у своїх споминах пише, що він бачив на власні очі, як під час німецького відвороту з-під Лєнінгра-ду якийсь магазєнер хотів спалити на-повнений кожухами магазєн, і йому до-велосєя довго переконувати його, що да-леко кращє роздати ці кожухи воякам, ніж їх палити.

Про наслідки тієї морозної зими боль-шевицькі джерела згадують мало, а знову ж таки підкрєслюють «неймовірну хоробрість» своїх вояків. Але фактом є, що суворість північної зими мала вели-чезний вплив на ведєння німецьких опе-рацій: позамерзли мотори важких пан-церів, невчасно приходило постачання, затиєаласєя у стрільяєнні автоматична зброя, не маючи відповідної оливи, за-мерзли німецькі вояки. А де ж героїст-во большевиків? Осє кілька прикладів.

Для забезпечєння Лєнінградів постачання бодай однією залізничною лінією большевики старанно приготували контр-офєнзиву й навєсні 1942 року внаслідок військових операцій створився т. зв. »Дєм'янський мішок«. Має він 150 км ширини, 50 км довжини й шийку шири-ною 10 км, у якій стаціонує 5 німецьких дивізієй. Для ліквідації згаданого мішка 19. 8. 1942 року большевики розпочина-ють офєнзиву, кинувши на 1 км ширини фронту 5 піхотних батальєонів, 100 гар-

Після бою за лєтовище.

мат і мінометів та 9 танків. Прорив не вдається, і большевики самі признаються, що для поширення їхнього прориву пізно надходили резерви, тому німці мали час для стягнення своїх сил до протиудару.

Інше большевицьке «геройство» мало місце на ленінградському фронті 12-го січня 1943 року. Намагаючись прорвати німецький фронт, большевики скупчили на одному кілометрі його ширини 144 гармати й міномети, в тому 22 гармати безпосереднього прицілу. Наступ вівся при 23-ох ст. морозу, советські війська мали величезну перевагу в піхоті й інших родах зброї, вони фронт прорвали, але наміченої мети не досягнули.

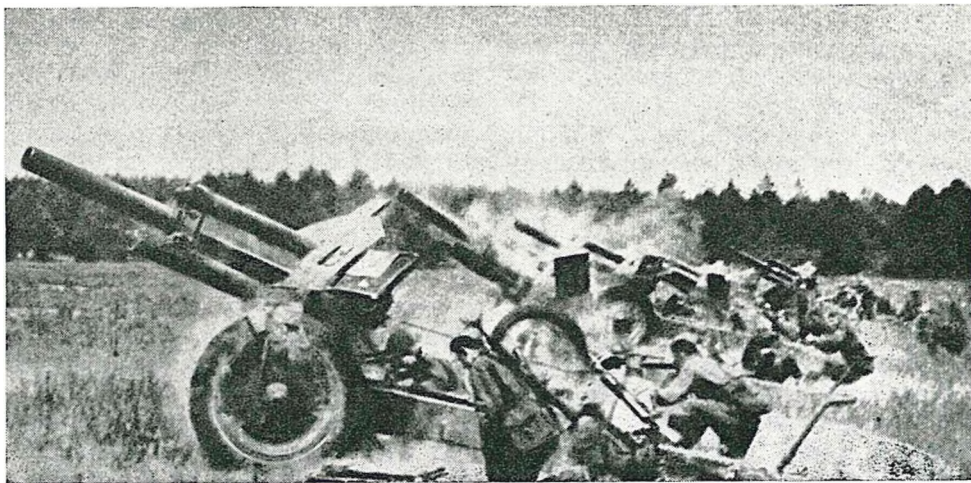
Ще цікавішою є операція советів поміж Ленінградом і Новгородом, ведена ними з метою оточити і знищити 18-ту німецьку армію. Прорив відбувався на двадцятикілометровій ширині між озерами Жадро й Подрече й на цей відтинок фронту большевики кинули 20 дивізій. Вони прорвали фронт, відсунули німецьку армію від Ленінграду на 200 км, узяли в полон 7.200 німців, але цілої армії не знищили. А причини невдачі ті ж самі: невчасний підхід резерв, брак співдії артилерії з піхотою, недостатня співпраця між окремими родами зброї тощо.

Треба відмітити, що большевикам у їхніх протинімецьких акціях багато до-

помагали партизани. В 1941 році на ленінградському фронті чи вірніше в німецькому запіллі діяло 227 «отрядів» загальною кількістю 9.000 партизанів. Кожний із них складав таку присягу: «Я клянусь, що умру в жорстокому бою з ворогом, але не віддам тебе, рідний Ленінграде, на ганьбу фашизму». В околицях Ленінграду оперували три партизанські полки, а їх кількісний стан безперервно зростав: 1. 1. 1943 р. було в них 2.993 партизани, 1. 8. 1943 р. — 4.203, а 1. 11. 1943 р. — 14.358.

Кількісний стан партизанських одиниць збільшувався із ростом перемог регулярної армії, а також, як подають большевицькі джерела, із ростом жорстокостей збоку німців. Згідно з цими джерелами, партизани знищили 114.000 німецьких вояків, понад 100 літаків, 327 танків, 4.503 автомашини, 1.103 ешеліони з військом і мілітарним спорядженням, 18.643 вагони та 1.301 міст. Ці дані напевно перебільшені, але, поминувши чванливість, треба ствердити, що партизани, спричиняючи німцям як матеріальну, так і моральну шкоду, влегшували дії регулярних частин.

Большевицьке командування є знане зі своєї безоглядної жорстокості по відношенні до вояків. Советські джерела визнають самі, що коли на бездоріжжях чи в болотах залишалася артилерія, то піхо-

Сов. артилерія боронить Ленінграду.

та йшла без її підмоги на очевидне знищення далі. В даному випадку особливо цікавою буде офензива на північному фронті. Для прориву карельського відтинку большевики сконцентрували на одному кілометрі фронтової лінії 200-220 гармат, отже посідали велику силу артилерійського вогню. Прорив фронту мав відбутися між озерами Ладога й Онега, тому большевики почали форсувати Свир сімома баонами. Але пороми з танками затонули, й 4-ому стрілецькому корпусові не вдалося переправити ані одного панцера. Не зважаючи на це, піхота дістала наказ іти до дальшого наступу, без підтримки танків та артилерії, яка залишилася 20 кілометрів позаду.

Перед кожною своєю офензивою, з метою розбудження ненависти до ворога, большевики практикували психологічну підготовку військ, оголошуючи в наказах усі ворожі жорстокості: розстріли цілих сіл, заборону ховати тіла розстріляних, виколювання очей живим людям тощо. Рівночасно з цим, у підрозділах

з'являються заяви поодиноких вояків, які пишуть »добровільно«, що першими увірвуться до ворожих бункерів і закликають наслідувати їхній приклад. Большевикам сприяло й те, що власне у психологічній війні німці робили неймовірні помилки.

Слід підкреслити, що на лєнінградському фронті було багато високих рангами старшин-українців, наприклад, генерал-майор Семашко, комендант армії Онезько-Ладозького перешийку, генерал-лейтенант Ф. Д. Гореленко, генерал-лейтенант Антонюк, Антоненко, Гринько, Давиденко, Чумаченко і т. д.

Висновки війни під Ленінградом досить цікаві. На протязі трьох років німці облягали місто, але його не здобули, і тільки через три роки большевики, застосувавши тотальну війну, відкинули німецькі армії на захід. Це їм удалося завдяки вмілому поєднанню психологічної війни з мілітарними операціями, в яких брали участь велетенські скупчення всіх родів зброї.

Інж. П. МАСЛІЙ

МОДЕРНИЙ ВОЄННИЙ РАДІОЗВ'ЯЗОК

Однією із найважливіших складових частин сьогоднішніх військових формацій є, безумовно, частини зв'язку. До них можна зарахувати всі ті мілітарні з'єднання, які, не зважаючи на обставини, місце і спосіб, при допомозі наймодерніших середників комунікації інформують своє вище командування про все, що діється навкруги. Коли були удосконалені телеграф і телефон, а опісля радіо, то військові частини зв'язку мали специфічний вишкіл — одні були радіові, а другі телефонні. Користуючись багатотимовими надавчими апаратами та приймачами, вони працювали чи при генеральному штабі, чи в командних пунктах дивізій, а також у першій бойовій лінії, де інформували про хід бою або спрямовували артилерійський вогонь.

Прокладання телефонної лінії зв'язку під градом куль ворожого обстрілу або шукання дефектів, які виникли в лінії наслідком розриву ворожих стрілен, натрапляло на великі комплікації. Та й радистам було нелегко носити на своїх плечах тактичні апарати зв'язку, які в тодішніх часах мали форму скриньок — невігідних, а до того ще й важких. Всі ці невігоди й дефекти апаратів при надаванні та сприйманні серед різних рельєфних умовин занотовувалися й по змозі виєліміновувалися, а самі апарати вдосконалювалися.

Наприкінці другої світової війни, рівночасно з винаходом радару, були створені й радарні частини, які слідували за рухами морських одиниць, летунства й танкових з'єднань, не будучи в безпосе-

редньому контакті з ними. Очевидно, вони робили це лише на певну віддаль і висоту.

Під сучасну пору шаленими темпами розвиваються електроніка й мікроелектроніка. З випродукуванням п-матеріалу та н-матеріалу всі дотеперішні лампи — дайоди, трайоди, пентоди й інші — були замінені транзисторами. Разом із друкованими електричними колами та термісторами вага й місткість дотеперішніх трансміторів та приймачів зменшилися. До цього треба додати, що мініатюрні опірники й конденсатори, разом із транзисторами, дали початок статичним позитивним і негативним логічним колопроводам, які можуть влучати або вилучати дію електронічної апаратури при допомозі електричних пульсів на дуже далеку віддаль. Коли, крім цього, зважимо ще й те, що сьогоднішні радіові зв'язки відбуваються не на звичайних хвилях, а на ультрависоких, то не здивуємося, що післявоєнний розвиток електронічної науки вможливило ученим стартувати з Кейпу Кеннеді ретардні мотори космічних кораблів, які летять на Місяць, безпосередньо із Землі. Такі технічні досягнення дозволили сьогоднішнім науковцям вивести на земну орбіту постійного сателіта-трансмітера й літаючих «шпигунів», які стали «очима й вухами» великопотуг світу та заступили високолетні американські літаки типу «Ю-2».

Помимо таких великих осягів, зв'язкові частини при всіх родах зброї, включно з ракетними, й далі натрапляють на різні перешкоди. Про всякі недомагання ми довідувалися з воєнних звітувань по ділянці радіозв'язку, які надходили із фронтів Кореї та Маляїв, а тепер чуємо про них із в'єтнамських звідомлень. Хоч рельєф цих країн дуже різниться від українського, варто було б, використовуючи їх досвід, застановитися над тим, на які перешкоди натрапляли б апарати нового виробу в різних обширах України — в горах, серед височин, у лісах, у смузі лісостепу, на приморських узбережжях.

Біля 60% площі Південно-Східної Азії займають гори й височини, і гірський терен спричиняє великі труднощі для

праці американських тактичних радіоприймачів. Труднощі є також і при протягненні телефонних ліній, бо бракує прохідних доріг. Хоч гори мають малий ефект на АМ (гай-фіделіті — високої фреквенції радіо при надаванні на довгих хвилях), але, проте, зменшують віддаль сполуки на коротких хвилях. Треба зазначити, що дуже часто при надаванні передач у гірському терені вживаються посередні станції (Relay Stations), а коли високі гори розташовані далеко одна від одної, а трансмітори і приймачі розміщені досить високо — є можливий надзвичайно добрий зв'язок, і то на різних хвилях.

Радіозв'язок в часі операцій у В'єтнамі.

Найбільшими перешкодами для ефективного тактичного радіозв'язку в теперішній Південно-Східній Азії є низини, покриті тропічними лісами, плянтаціями рижу та надрічними мочарами. Низинні території переважно є густозаселені, бо тут ростуть різні сільсько-господарські культури. І от власне серед таких густозаселених територій, багатих на споживчі продукти, виникають більші й менші конфлікти, які сьогодні мають вигляд кривавої відкритої партизанської війни.

Вже від самого початку відкритої війни тактичні частини зв'язку натрапили на цілий ряд перешкод, які внеможлилювали їм удержувати бажаного рівня контакт із вищим командуванням, навіть більше — вони натрапили на найменше

очікувані дефекти, які мусіли поборювати зразу, на місці, рятуючи тим згублені частини. Такі проблеми існують майже з усіма апаратами тактичного радіозв'язку, тобто з АМ-радіо, FM-радіо, (Frequency Modulatea), радіо-рілей, та апаратами телефонного зв'язку. Виявилось, що серед природи Південно-Східної Азії ефективний радіозв'язок є неможливий без ужиття спеціальної техніки, а особливо тоді, коли апарати для комунікації на коротких хвилях уживаються в лісистих теренах. У цьому напрямі зроблено багато досліджень, деякі з них є в експериментальній стадії, але певні дефекти вже розв'язано в позитивний спосіб.

Найголовнішою причиною поганого радіозв'язку серед лісистої території є її зелень — листя, яке дуже послаблює, а вкінці губить зовсім надані трансмітером сигнали. Теперішні бої у В'єтнамі показали, що зелень дерев зменшила засяг дії тактичних радіоапаратів на 90%. Попередні звичайні апарати так сильно губили контакт між поодинокими військовими підрозділами й вищим командуванням, що їх поспішно було замінено новими. Примінення нової техніки й заміна старих тактичних апаратів новими, більше достосованими до тропічних пралісів, показали, що зв'язок між дивізією та бойовими роями можна вдержати на певному рівні.

З усіх електронічних комунікаційних апаратів маловатові FM-радіо є найменше успішними в лісах, проте в інших місцях терену, включно з гірськими, вони себе вповні виправдують. Ці апарати, однак, є стандартними середниками зв'язку американської армії та допоміжних частин, починаючи від куреня й на роях закінчуючи. Дефекти цих апаратів спричиняють хаос, бо гублять контакт і контроль операційних частин. Справа в тому, що тактичні FM — апарати, які вживаються тепер, мають звичайні паличкові антени, що випромінюють вертикальні електромагнетні коливання-хвилі. В лісах ці хвилі швидко послаблюються або й зовсім губляться в зелені, яка немов би абсорбує виділену антеною енергію.

Науковці, які пробують удосконалити

надійність тактичних FM — апаратів, базують свою теорію на тому, що, мовляв, послаблення радіохвиль впливом зелені можна уникнути двома способами — збільшенням потужності апаратів або покращанням конструкції антен.

Збільшення потужності апаратів із кількадесяти ватів на кілька сот або й тисяч є найбільше побажаним, бо це усунуло б усіякі перешкоди. Від закінчення другої світової війни всі нові надавчі апарати для мобільних військових формацій уже збільшили свою потужність, і далі уже збільшили свою потужність, і далі ще її побільшення було б не в інтересі вояка-радиста, бо для більшої сили трансмітера, а одночасно і приймача, треба було б збільшити місткість, а це потягло б за собою збільшення ваги. Знаємо, що головними середниками постачання електричної енергії у радіозв'язку є батареї та педальні або моторові генератори. Тому для відділів великої мобільності, які йдуть в акцію після однохвилинного доручення, збільшення ваги не є бажаним, бо вона сповільнює їхню рухливість. Моторові генератори також не є дуже практичними, з огляду на вагу, гук та запаси пального й оливи. Вищеназвані педальні генератори ніколи не були популярними серед радіових зв'язкових, тому що нещасливий педальник-роверист викінчувався фізично. Коли взяти до уваги те, що генерація прямого електричного струму є прямо пропорційна до швидкості обороту електричних провідників у магнетному полі ($e = \frac{Nd\phi}{dt}$ V), то збільшення місткості такого генератора вимагало б нової, далеко більшої, фізичної реконструкції, що знову ж таки було б невігодно для вояка, який під час оперативних дій проти ворога є здебільшого змучений і знесилений.

Одиною практичною розв'язкою цієї проблеми є, очевидно, покращання системи конструкції антен. Для чистоти радіонадавачих сигналів треба вживати найвидаїніші антени, які мусять бути розташовані в добірних місцях, подалі від зелені дерев. Досвід боротьби з комуністичними заколотниками на Малайях показав, що засяг дії тактичних апа-

ратів FM можна подвоїти, якщо до-теперішню антену форми «палички» або, як англійці називають, «род» замінити спеціально сконструйованою й добре допасованою антеною горизонтального виду (американці називають її «горизонтальною ягі»).

Практика в'єтнамської війни виявила, що антени такого горизонтального виду, зроблені наспіх із бамбукового дерева та польового телефонного дроту, збільшили потужність надання в багато разів, у порівнянні з тією, яку давали стандартні антени виду паличок чи батогів. Мова йде про стандартні американські апарати FM низької напруги, застосування горизонтальних антен на яких збільшило віддаль дії до 28-ми кілометрів, замість 5-8 кілометрів із антенами старої конструкції.

Кажуть, що на світі немає нічого perfectного, зробленого людиною, тому й у даному випадку трапилися негативи. Найбільшим негативом цієї досконалішої антени є те, що вона видає однонапрямні сигнали, які для відібрання мусять бути спрямовані дуже точно.

Як уже згадувалося, для покращання радіозв'язку було намічено дві можливості — збільшити потужність апаратів коштом збільшення їхнього тягару або удосконалити конструкцію антен. Коли це торкається військових з'єднань, починаючи від сотень і більших від них, тоді проблема тягару не існує. Але при бойових чотах та роях навантаженість є обмеженою і дуже важливим фактором. Із цієї то причини більша частина технічної апаратури мусить бути зроблена з найлегшого матеріалу. Пам'ятаймо приказку, що для вояка й голка є тяжкою!

Ці горизонтальні й однонапрямні антени не є настільки скомпліковані, щоб пересічний вояк не міг не зрозуміти принципу їх уживання. Найважливішим, однак, є те, щоб антени мали примітивну конструкцію й були вживані для надання тільки на кількох фреквенціях-хвилях. Це запобіжить безнастанному поширюванню і звуженню радіуса кола горизонтальних антен.

У тактичних апаратах випробувано також піднімальні антени («райзінг»), які

простягаються понад деревами. Виникає питання як це робиться? Є різні методи. Найпростіший із них це прив'язати до кінця шнурка тягарець і потім перекинути його через одне дерево, друге, третє... Щоб не трудитися, часто для цієї мети вживають гранатометні кріси, або ракетні пістолі. На Маляях англійці по-служувалися нашою кічкою, прив'язаною до шнурка, а для завішення таких антен оперуючі у В'єтнамі австралійці почали вживати перехресного лука.

Найкраща технічна метода — це застосування бальонів. Вона була випробувана спочатку на Маляях, а пізніше у В'єтнамі й виявилася успішнішою від інших. Доки бальони знаходяться в повітрі, між час-

Радіозв'язківець у джунглях В'єтнаму.

тинами втримується дуже чистий і першорядний зв'язок. Найбільшим ворогом бальонів є вітри, а дія їх перекручує і рве антени. Та й із тактичної точки зору бальони не є добрі, бо легко спостерігаються ворогом. Щоб уникнути цього, використовуються пружні щогли, але тіль-

ки тоді, коли висота дерев не перевищує 24 метри.

Для передавання на середні й далекі віддалі вживаються апарати АМ, які працюють на хвилях високої частоти. Вислані ними сигнали відбиваються від іоносфери й у цей спосіб уникають послаблення, чого не можуть уникнути сигнали апаратів FM. При найвищому командуванні застосовано також надавання апаратів АМ, яке переходить через радіо-релейну систему. Вони вживаються теж на дивізійних та бригадних командних пунктах.

У всіх частинах світу зв'язок, переводжуваний при допомозі апаратів АМ, є під впливом перешкод, викликаних атмосферними заворушеннями, сторонніми радіохвилями та самозрозумілим послабленням електромагнетних радіохвиль із ростом віддалі. Треба відмітити, що сторонні радіохвилі створюють найбільше труднощів. Наявність їх пояснюється браком державного контролю деяких країн над радіохвилями. Це відноситься в першу чергу до теперішніх азійських націй, які вживають велику кількість радіовисиль, оперуючих не на авторизованих хвилях. Ці хвилі дуже часто збігаються з назначеними хвилями тактичного радіозв'язку, і через те мовні та телетрансмисії втрачають на якості.

Серед таких обставин саодинокими надійними зв'язками є CW, хвилі яких на-

даються і відбираються дуже добре вишколеними операторами Морзе. Військові маневри у Південно-Східній Азії виявили кількакратно, що трапляються повні втрати зв'язку, а тим самим і контролю головного командування над військовими з'єднаннями, коли головними середниками зв'язку являються прямомовні та теле-апарати. В усіх цих обставинах такої катастрофі можна було б запобігти, якщо б при частинах CW були вишколені оператори.

Великим щастям на сьогоднішній день є те, що сучасні апарати для надавання можних і теле-наказів можна вживати також і для надавання на CW. Американці дещо дорого заплатили у В'єтнамі в матеріялах і людях, коли в початковій стадії війни не мали достатньої кількості операторів CW.

Треба зазначити, що дуже часто назначена фреквенція між поодинокими частинами губиться нічною порою. У таких випадках слід пробувати нав'язання контакту при допомозі коротких хвиль. Помимо переходу на нижчу фреквенцію, вночі втрачають зв'язок здебільшого апарати середньої та малої потужности. Зв'язкові частини в таких територіях повинні заздалегідь прийняти кілька альтернативних фреквенцій, головним чином нижчої групи, щоб запобігти затраченню контакту.

**УКРАЇНЦІ КОЛИШНІ ВОЯКИ !
СТАВАЙТЕ ЧЛЕНАМИ ОБВУ
НАЙБІЛЬШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КОМБА-
ТАНТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
У ВІЛЬНОМУ СВІТІ !**

П Р О Р И В

(Фрагмент із бою під Бродами)

Після цілоденної большевицької атаки на становища куреня фізілєрів Дивізії «Галичина», під вечір, решта чоти хор. Небоги зібралася у вільшаному ліску на околицях догоряючого села. Вояки падали, мов мертві, з перевтоми й недоспаних ночей.

Виставивши охоронні стійки, хор. Небога перевірював стан своєї чоти. Мало осталося вояків — бракувало п'ятнадцяти. Декотрі були ранені, правда не важко, але все ж таки годі вимагати від них більшого зусилля. Отже ці перші кілька днів боїв на передовій лінії показали, що його хлопці «тверді». Не так то легко піддаються паніці, хоч майже всі переходять свій «хресний» вогонь. Можливо, що до їхньої свідомости не дійшла ще гроза ситуації, в якій опинилися. Саме перепроваджував інструктаж ройових командирів, коли надбіг зв'язковий від сотенного.

— Приготуватися до ранньої атаки. Ми оточені... — звітував задиханий, передаючи хор. Небозі записку від сотенного.

— Тільки без паніки! — гостро обтяв хор. Небога. Глянув по вояках. Частина з них уже спала... Попід кущами, повикручені у різних позах, вони викликали дивне вражіння. Якийсь, лежачи найближче, усміхався крізь сон. Несамовито блищали зуби на неоголеному, брудному обличчі.

— До жертя... — підхопивши погляд хорунжого, промовив Богдан Нич.

— Що? — не зрозумів хор. Небога.

— Сміється... до жертя... — пояснював командир першого роя, ст. десятник Богдан Нич.

Справді, десь із глибини ліску, долітав приємний запах підсмаженої консерви.

— Маєте цілу ніч часу на впорядкування своїх відділів, — промовив, важко зітхаючи, хор. Небога, звертаючися до своїх підстаршин, — ранком о п'ятій рурашаємо до прориву. Йду тепер до командира сотні.

Богдан притакнув головою. Мав червоні очі від безсоння. Протер їх п'ястком. Мовчки відходили до своїх людей.

— Допильнуйте, щоб хлопці щось із'їли, — не оглядаючися, кинув хор. Небога.

Понура й глупа ніч огорнула його, коли вертав до своєї чоти «Що це таке?» — старався збагнути джерело свого дивного неспокою. Адже жодного впливу на цю ситуацію, в якій опинилися, він не мав. Що ж, видно, вже така вояцька доля, що шлях до волі не рожами вкритий, що ціна її часом буває дуже велика... Знав про це, коли вступав добровільцем до Дивізії минулого року. Знали й усі ті, що так, як і він, опинилися в грізному становищі тут, під Бродами... Раптом зупинився, надслуховуючи. Десь далеко на півночі й заході гуло, мов у казані, легесенький вітер ніс цей гул на своїх крилах.

— Котел? — шепнув із питанням та підніс очі вгору. Як лише міг серед темної ночі сягнути зором, довкруги палали пожежі, вистрілювали ракети, серіями світляних куль пороли чорний оксамит неба кулемети.

— Котел, — повторив голосно, якби хотів заглушити в собі цей дивний неспокій.

Пітьму ночі розривали проблiski вибухів і грізний, чимраз то більше наростаючий гук.

Богдан Нич іще спав. Лежав втиснений головою у м'який мох, наче в подушку. Нерухомий, немов би труп. Завелика маскувальна нагортка укривала його ритмічний віддих. Хорунжий Небога шорстко збудив його. Ненавидів і боявся нерухомих постатей своїх вояків. Богдан, як завжди, моментально пробудився. Ще мав зачинені очі, а вже ставив питання:

— То ви, хорунжий?

— Зарядити збірку! Вирушаємо до прориву... Наступаємо цілим куренем... — додав по хвилині, немов би цією віст-

кою підтверджував успішний характер наказу.

Через кілька хвилин у невиразній пільмі ночі, насиченої відблисками догоряючого села, забриніли відголоси збираючогося до прориву відділу.

Брязкіт вдаряючого об залізо протигазу, хряскіт ладованих рушниць, прокльони, протяжне позіхання, якесь «брр» когось дуже сплячого, тихі шепоти. То котрийсь сміється із сплячого: — «Виспишся, так, як ці вчора, хе! хе!, а ми, «браце», просто до Бозі фалюємо, видиш цвинтар перед собою, хе! хе!..» — «Стуль писк, батяре!..

— Тихо там! — різко скартав двох суперників Богдан Нич і подумав: — «Знову цей «Казьо львов'як» із своїм шибеничним гумором».

— Юрко... де Юрко? Збудіть Юрка! — Все цей сплюх, й коли ж це він виспитья?..

Поволі займали вихідні становища на узліссі. Перед ними стелився лан досягаючого збіжжя, над котрим зависла рання імла.

— За п'ять хвилин... — глянув хорунжий на Богдана Нича й по хвилині махнув на своїх вояків. Підібрав опертий об дерево машиновий пістоль заткнув за пояс ручну гранату. Рушили в якійсь дивній тишині, хтось засміявся якимось горловим, не своїм голосом; кутом очей спостеріг, як Юра нервовим рухом заложив барабан до ручного кулемета. Йшли густою розстрільною інстинктивно тихо, без розмов. Продував ранній вітерець. Листя вільшаного гайку дрижало, немов би прочуваючи грозу прийдешніх хвилин. Нагло — якби по них — ударили постріли з недалекого цвинтаря, що бовванів у контурах ранньої імли. Об стовбури дерев зацокотіли кулі, немов хтось тріснув із батога.

— Вперед! — хорунжий Небога був уже спереду наступаючої лави. Енергійний мах руки, немов би прискішений жест сівача. Розсипалися, вибігаючи на лан збіжжя, що ділив їх від кладовища, пригнуті до землі, з настороженими очима виглядаючи ворога, бігли стрибками. Небога, випростований, швидкими ско-

ками прямував до наміченої перед собою цілі — кладовища. Хтось крикнув, хтось підбіг.

«Треба було вислати розвідників»... пролітала в мозку запізнена думка. Біг рама в рама з невідступаючим від нього Богданом. Оглянувся направо. Вояки другої чоти хорунжого Квасія добігали майже до живоплота, що околуював цвинтар. Й тепер іще раз махнув рукою на своїх людей та вже вихром подався вперед. За ним наввипередки мчали його вояки.

Був уже найвищий час. Ворожа навала гарматного вогню впала лявіною на вільшаний гайок і щораз то ближче посувалася услід наступаючій чоті. Вбігли поміж перші ряди могил. Залягли, щоб відпочити. Старезні липи хоч на часок давали якийсь захист. — «Ще лиш пробігти це кладовище, видертися на залізничний насип, а там... ціль їхнього наступу» — миттю пробігають думки в голові хор. Небоги.

Після виснажуючого бігу швидко віддихав. Здавалося йому, що повітря, дерте відламками, парить уста, немов гаряча посудина. «Що це?» — спостеріг кров на своїх пальцях. «Падаючи, прикусив язика...» збрехав самий перед собою, знаючи, що із страху загриз губи до крові. Такого ще не переживав. Ворожа навала вогню розкрила землю довкруги, як на остаточному суді. Якесь неземна сила почала витискати із землі столітні липи. Щораз то нові водограї вогню й землі виростали довкруги них. «Хлопці, де є його хлопці?» — прошибала миттєва думка — «Тільки вперед й лише вперед, залягти тут — це очевидна смерть». Знав, що це саме думають усі його вояки. адже треба б було бути надзвичайним героєм, щоб відважитися вернутися назад. Підняв голову. Стрінув вичікуючі погляди ближчих лежачих вояків. «Як довго це може тривати?..»

Тепер у нього серце на мить зупинилося. В повітря, густе від вибухів й випалів, потяте свистом відламків, вдерся ще глухий стукіт рушничних пострілів та короткі черти большевицьких «фінок». Посипалися по стовбурах дерев, по хрестах й нагробниках, зашелестіли поміж моги-

лами, шукаючи жертв. Здається, мусять уже бути близько ворожих становищ... До старого знайомого страху прилучився ще новий: чи збереться на відвагу, щоб підірвати до остаточного зриву своїх хлопців?... Гнаний цим другим страхом, звівся на лікті. Вибух тут же перед очима завинув вогняним хвостом. Зашуміло по листях. Стукнуло об пеньок. Ручна граната! Хорунжого Небогу приголомшила недалеко присутність ворога. Він тут. Силюети в оливково-зелених одностроях промиготіли на тлі ясніших місць поміж могилами. Гарматний вогонь продовжувався, прибираючи на силі. Хорунжий Небога спостеріг наліво від себе цівку ручного кулемета Юрка, що підскакував від протяжних черг, спертий ніжками на краєчку могили. Знову силюети в оливково-зелених одностроях. І знову. Підбігають. Не думаючи довше, звівся на весь зріст із землі.

— Вперед, за мною! Слава-а-аа! — захрипів страшенним голосом і полетів за широким розмахом рамена, викидаючи яйцеву гранату. Машиновий пістоль в'ївся у стегно, немов би вірна собака. Скородить із нього короткими чергами. Кутом очей бачить своїх хлопців, які підриваються із землі справа і зліва. Йдуть! Йдуть! — охоплює його внутрішнє вдодження. Вариться під ногами земля від ворожих пострілів.

Похилений, немов би бігун на старті, при численні «три», пер з усіх сил до переду, промощуючи собі шлях короткими чергами свого машинового пістоля.

»Втікає гад!« — захлистується у дикім бойовім захваті, коли знову нервовим рухом вбиває в машиновий пістоль новий магазинок. Звідси ще кількадесят кроків до залізничного насипу. Тепер ворог у долині. Тільки збігти. Інстинктивно вбачає небезпеку. Бачить докладно ворожий кулемет у рівчаку біля насипу. Три червоноармійці нервово уставляють його на новім становищі. Тепер, лише тепер, бо за мить буде запізно. Його машиновий пістоль захлистується від пострілів, а він майже плаче, спостерігаючи, як із поде-нервування »бере зависоко«. Сторожко чекає, коли мертво вдарить замок »максима«. Тепер чує, як кулі вдарили об

стовбур дерева, за котрий сховався. Приліг щільніше до землі, моментально перекотився в долину між могили, що майже межували із залізничним насипом. Від насипу ділив їх живопліт. — »Не бачать мене... Перенесли вогонь« — пробігає блискуча думка. Оглянувся. Вояки його чоти зарилися десь між могилами. Під цим смертоносним вогнем важко підірватися їм. Хорунжий Небога чує, як зліва і справа на висоті грудей, деруть повітря кулі ворожого кулемета, — »його« кулемета. »Зараз, зараз« — ехидно усміхається. Зводиться на коліна, витягає з-за пояса ручну гранату на держаку з додатковим опанцеренням, відбезпечує, при-держує приписаний час, а тоді раптовим рухом зводиться на цілий ріст, бачить перед собою три рухливі гриби сталевих шоломів, кидає й автоматично паде на землю. Глухий вибух і кулемет замовк. Хор. Небога зривається, біжить. Машиновий пістоль січе листя на зруйнованому становищі.

Дістав! Дістав і цей четвертий, якого Небога не бачив, а який утікав уздовж рівчака. Тепер об дно рівчака б'ють у корчах смерті ноги в чорних обмотках.

— Але верещить!

Щось дике з'являється в хор. Небозі, щось, що є тепер найміцнішим, тішиться із болю конаючого ворога. Ногами відсуває трупи. Нагло один із них перевертається на плечі, витягає руку до лежачої побіч »фінки«. Постріли з машинового пістоля пришивають його остаточно до землі.

Хорунжий Небога спазматично відди-хає, немов би плакав, дужається із важкою підставою »максима«, встановлюючи його в напрямі утікаючого ворога. Вогонь вариться наліво від нього. З тупотом надбігають його вояки... Богдан Нич залягає за станок »максима« — легко обертає цівку в указаному Небогою напрямі.

— Лента... лента! — верещить до ко-гось, хто прилягає побіч й за хвилю важкий »максим« плює зливою свинцю. Десь перед ними миготять силюети в оливково-зелених одностроях. Втікають.

Хор. Небога оглянувся довкруги. »Скільки прорвалося? Щось дуже мало... а де ж решта?« — Змучення спаровуєть-

ся з думками, не зв'язаними з хвилиною. Але вже досить. Якщо не вдалося перебігти всім, треба рятувати тих, що осталися.

— Богдане! Знищіть «максима» й пішли вперед! — оглядаючися довкруги,

нервово крикнув хор. Небога. А в голові товклася настирлива думка »Стільки втрат, стільки людей згинуло... Прокляття!...«

Ціною великих утрат прорив був досягнений...

М. МАТЧАК

ІЗ ДНІВ У ПОЛОНІ ...

Проїжджаючи Великою Північною Дорогою ледве зазриміть напис на дошці »Woolfox Lodge, P.O.W. Camp«. Довкруги зелень лісу. Немає дротяних огорож-засіків, не видно вартівничих веж, не проходжуються вартівні вояки й лише в'їздову дорогу до табору загороджує рогачка. В поближній вартівні куняє вояк. Властиво команда й охорона табору складається з добродушного капітана та одного вояка.

А табір зовнішнім виглядом більше подібний до гірської відпочинкової оселі. Всюди пробігають гладесенькі бетонні доріжки. Просторі бараки порозміщені під коронами могутніх дерев. Усюди море зелені, а концертам лісових пташок немає кінця.

У другому з черги бараці біля рогачки знаходиться вже цивільна влада. Labour Officer, містер Гослінг, колишній старшина королівської морської флотії, дбає про те, щоб мешканці табору не псували поріджу і хліба даром, а фермерам поближніх сіл не бракувало робітників. Стрільці В. Мигаль та Вітошинський не можуть нахвалитися своїм »босом«. Він не дуже то вимагаючий у праці, залюбки любить виїжджати у відвідини до фермерів і завжди бере зі собою одного з канцеляристів. Другий мусить постійно бути в канцелярії, бо хто знає коли заскочить із візитою містер Грегорі з головної сільсько-господарської квартири. Він у »службі пес«, тож нашвидку придуманою

побреженькою треба виправдати неприсутніх.

Ще крок чи два вліво й ви потрапите до головної квартири табору. Тут уже ділова атмосфера. Бунчужний А. Гавірко, комендант табору, зі скрупулятною дбайливістю старається, щоб таборовики були забезпечені одягом й харчами, щоб усюди панувала взірцева чистота. Щоранішні збірки свідчать найкраще про те, що мешканці табору живуть по-військовому. Заступник коменданта табору, підхорунжий Р. Старосольський, — це властивий виконавчий орган влади. Він загляне всюди, тут і там зробить несподівану візиту, роблячи це з однією ціллю — щоб адміністрація табору »грала« справно.

За двома широкими столами, заваленими паперами, працюють залізні канцеляристи — стр. В. Гоцький та булавний К. Роснецький. На стінах розвішені таблиці зі зашифрованими назвами команд — вовк, щур, лисиця, осел тощо. Ці цифри придумані канцелярійними »візардами« для того, щоб збити з пантелику ворожу розвідку і щоб ніхто не довідався скільки робітників одержує кожний фермер зокрема.

І чого тут іще немає: і поштовий уряд, і філателістична агенція, і кузня місцевих інформацій та новин із широкого світу, і навіть у зародку матримоніальне бюро. Таборова адміністрація працює в дружніх акордах з англійською, завдяки сла-

ветному перекладачеві зв'язковому хор. Новосільцеві.

Під широчезними коронами дерев, неначе мухомори, розсілися бараки. Бачите, в часі війни тут стаціонаували летуни, й ліс був надійною охороною перед бистрим оком ворожих бомбовиків чи «Мессершмідтів». А тепер обабіч бетонних доріжок розташувалося наше славне полонене козацтво. Затаборували «запожці за Ля-Маншем».

Переступиш поріг, і в око впадає сувора дисципліна. З респектом треба говорити зі старшим бараку, бо він тут абсолютна влада: призначає щоденно дижурних, дбає, щоб ліжка, меблі й увесь барак світили чистотою, щоб усе ті самі й одні не зачасто ходили до фермерів на «приватку».

Дещо далі розташована таборова лазня, а ще далі медичний центр із резидуючим д-ром Роздільським. Від санітара стр. Я. Пукальця заносить йодиною та етером.

Ще кілька кроків, і входите до однієї із найважливіших інституцій кожного табору — кухні. Кухарів тут аж три рої. Заносить запахом поріджу й горохівки... Один раз у тиждень стр. Кочержук, на радість селепкам, пече солодкі тіста, які за таборовим жаргоном називалися «кухами», мабуть, від слова «kitchens».

Варто згадати, що деякі мудрагелі з-поміж кухарів хотіли замінити кухню на гуральню й почали з поріджу гнати самогон під загальне обурення всіх «відродженців»-селепків.

А от і спортивна зала, де стр. С. Ільницький громить противників у стукпук. Тут же й церква, де щонеділі англійський католицький священик відправляє Службу Божу, та палац культури — таборовий театр. А про культурно-духове життя хоч-не-хоч треба щось сказати — аджеж ми за цю культуру теж воювали.

Бунчужний М. Матчак високо держить смолоскип просвіти селепків. Співучим народом дирижує стр. В. Будний. Душею таборового театру, вар'єте і джазу являється стр. М. Цепинський. Його скетчі та дотепи надовго залишаються у споминах селепків. Стр. Ф. Стасів особисто пощи-

рює культуру від бараку до бараку. Культуру «cum politicum» — виговорює, переконує, просвічає...

Стр. Криворучка відпорошує книжки на полицях бібліотеки, а їх, як на горі, кількасот томів. Редактори — стр. Марків та дес. А. Відось — увіковічнюють аннали табору друкованим словом у таборовій газетці. Стр. Малюжинський зображує радість і горе селепків у доскона-

Таборовий хор.

лих карикатурах-скетчах. Фотографічна документація це безспірний відділ стр. П. Демчука. Як у кожній професії, так і в нього успіхи переплітаються з невдачами. Часами, замість проявленого фільму, залишається біла стяжка.

Торговельний центр табору — це кантина. За таборові гроші стр. Казанівський подає через прилавок солодке печиво, приладдя до писання, мило, пасту й т. п. речі першої потреби.

І життя пульсує цілком свobodно-безжурно, мов у Січі на Запоріжжі. Там пили горілку-сивуху коряками, а тут горілку-компасівку трінкбехерами. Постацанням її займалися робочі команди в лютунських магазинах. Без зайвого труду відкрутив шрубку чи дві від інструменту і фельдфляша повна цінного нектару. Правда, трохи заносить запахом гліцерини, але годі, щоб на світі було все перфектне. Заходить у голову англійський комендант табору, звідки хлопці дістають віскі, але таємниці ніхто не зрадив.

Відбувалися в таборі й гучні свята, возвеличували його своїми візитами поваж-

ні гості — сл. п. гетьманич Д. Скоропадський, сотн. Б. Панчук та інші.

Великодні Свята святковано згідно з традицією. Сідоглаві батьки табору несли гарно розмальовану Плащаницю, співав мелодійно хор. Англійський католицький священник відправляв торжественну Богослужбу. Полями Ратленду та Лінколінширу прокочувалося могутнє-радісне: »Христос Воскрес, воскрес із мертвих...«

Свячення пасок у таборі.

Він то і посвятив паски у просторій їдальні, де греміяльно засіла велика стрілецька родина до великоднього сніданку.

А ввечорі в театрі великий святочний концерт. Підхмелений, гудів-святкував табір повних два дні. Не забули і звичаю обливання.

В літні гарні соняшні дні кавалерські патрулі заганялися аж до міста Стремфорду, але успіхами могли похвалитися лише одиниці, бо темний однострій полоненого не мав місцевих панянок.

Золотіють лани пшениці. Табором кружляють щораз то впертіші вістки про перехід у стан камісельників. У таборі створюється пливкий стан. Деякі частини стрільців відкомандировуються до інших таборів, дехто виїжджає до своїх родин у Німеччині. Канцеляристи пріють над упорядкуванням картотек та різномірних інформацій. Усе частіше загощує до табору містер Грегори з воєнного сільсько-господарського комітету.

І дочекались! Дочекалися сподіваного!

Одного вересневого ранку 1948 року виструнчилися три сотні стрільців до останнього військового апелю. Підходить англійський комендант табору. Потиском руки прощає кожного стрільця особисто, вручаючи йому документ звільнення.

Паде востаннє різка команда »Струнко!«. Прокочується золотистим лісом грімке »Слава, Україні слава!«.

Вояцький шлях, започаткований могутнім маршем добровільців у липні 1943 року вулицями рідного города Льва, знайшов свій непередбачений епілог у країні Албіону...

ВІЙСЬКОВА ХРОНІКА

ПІДЗЕМНІ БАЗИ ШВЕЦІЇ

В останніх роках Швеція збудувала три величезні підземні бази, забезпечені перед нуклеарними атаками — одну для головної квартири шведських збройних сил, другу для цивільної адміністрації і третю для магазинування необхідних у мілітарному відношенні се-

редників. Усі бази мають надійну охорону від дії радіації та хемічної зброї.

Крім цього, Швеція має цілий ряд підземних гаваней, збудованих у скелях, до яких можуть запливати без ніяких труднощів навіть крейсери. В підземних сховищах зберігається ве-

лика частина мілітарного випосаження шведських збройних сил.

У загальному на узбережжях Швеції та в глибині країни у скелях вибудовано майже 1.000 модерних мілітарних об'єктів, деякі з них на глибині понад 300 стіп від поверхні. Маючи це все, Швеція сподівається витримати початкові наслідки нуклеарної атаки й мати час на організацію протиатаки.

АТОМНИЙ КОРАБЕЛЬ

Перший у світі порушуваний атомною енергією американський корабель «Лонг Біч», який уже 5 років перебуває на морі, досі проплив понад 30.000 миль, включаючи подорож довкола світу. За цей час його два атомні реактори були замінені лише один раз — наприкінці 1965 року.

ВИШКІЛЬНИЙ ЦЕНТР ДЛЯ ВІЙНИ У ПРАЛІСАХ

Головне командування бразильськими збройними силами створило в околицях Манавсі (провінція Амазонка) перший у Південній Америці спеціального призначення центр, який займатиметься вишколом старшин і підстаршин у веденні війни в умовах пралісів та протипартизанських акцій.

ВІЙСЬКОВІ ШКОЛИ ЗАХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ

Під теперішню пору західнонімецькі збройні сили мають 22 військові школи, в тому 16 для вишколу рекрутів, 3 старшинські, 2 підстаршинські та вишкільні осередки для штабових старшин. Організація ще однієї підстаршинської школи планується.

ІНДИКАТОРИ ПОТРАПЛЯННЯ

Прилад, призначений для фіксування результатів прицілу й ведення рушничного вогню, складається з оптичної трубки, яка працює на принципі фотоелементу (вона монтується на рушниці моделю «М-14»), невеличкої скриньки, що причіплюється до поясу стрільця, радіоантени та інфрачервоної лампи-спалаху, виконуючої роль відмічувача. Ця лампа прикріплюється до сітки, а сітка — до зовнішнього боку шолома. Коли вояк, оснащений таким пристроєм, потрапляє в ціль, в іншого вояка, маючого таке ж саме устаткування, спалахує на скринці індикаторна лампочка. Вміщена в ній апаратура видає на протязі п'яти секунд ясно чутий звук. Крім того, рушниця вояка — «цілі» відлучується електричним пристроєм від приладу й може бути влучена поновно лише при допомозі ключа.

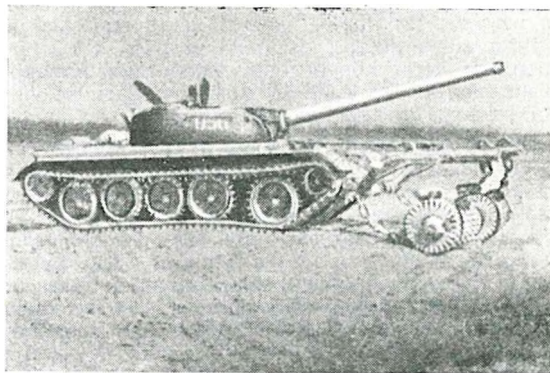
Згаданий прилад призначений для покращання цільності стріляння в тактичному вишколі. Передбачається, що його широке застосування дозволить створити більш-менш реальні умови при переведенні вишколів, бо одразу будуть видні висліди стріляння.

ЗБРОЙНІ СИЛИ АВСТРАЛІЇ

Згідно з даними Австралійського Міністерства Оборони, збройні сили Австралії нараховують близько 80.000 старшин і вояків. Із цієї кількості до сухопутних військ належить 41.000, до військово-повітряних — 20.000 і до військово-морських — 16.000.

Під теперішню пору на території Південного В'єтнаму стаціонує майже сім тисяч австралійських вояків, ескадрилья бомбардувальників типу «Камберра», дві ескадрильї транспортних літаків та певна кількість вертолетів.

Крім того, Австралія дала до диспозиції VII військово-морської фльоти США винищувач «Гобарт», озброєний керованими стрільнями, а також деяке число своїх нурців, які разом з американськими займаються очищенням морських вод від мін.

Сов. танк-винищувач танкових мін.

ПОТУЖНІСТЬ VII ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ФЛЬОТИ ЗДА

Сьома стратегічна військово-морська фльота США, яка оперує на далекосхідних морях від закінчення другої світової війни, складається з двох сотень бойових кораблів різного типу, семи сотень ударних літаків та семидесятитисячної залози.

ПРИКОРДОННІ ВІЙСЬКА СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ

Кордони Східної Німеччини, протяжність яких виносить 858 миль, охороняє 183 лінійні компанії, силою 80-100 вояків кожна. Крім того, спеціальні відділи безпеки стережуть пункти переїзду. Вони мають у своєму складі додатковий персонал і несуть відповідальність за порівнюване вузькі сектори кордону. Наприклад, сотня безпеки на пункті Марієнборн відповідає за сектор, довжина якого становить 55 метрів по обидвох сторонах автостради.

Загальна численність прикордонних військ Східної Німеччини виносить близько 50.000 вояків. Із цього числа 26.240 стаціонує на кордоні з Федеральною Німецькою Республікою, 13.460 виконує службу в околицях Берліну, 3.100 належить до бригади, охоронючої узбе-

режжя, по 1.200 вояків охороняє кордон із Чехо-Словаччиною та лінію Одра-Ниса, а 1.000 старшин і вояків належить до командних пунктів та вишкільних відділів.

Не зважаючи на таку посилену охорону кордонів, почавши від 1949 року, з території Східної Німеччини втекло на Захід понад 3 мільйони осіб.

ПЛАСТИЧНА ГРАНАТА

В Західній Німеччині сконструйована ручна вишкільна пластикна граната, яка за своїми розмірами й формою подібна до стандартних уламкових гранат, продукованих у ЗДА. Вона складається із пластичного м'якого внутрішнього корпусу, виповненого тальковим порошком, і зовнішньої оболонки з твердого пластику, в яку вмонтований вибуховий механізм.

Якщо викинути запобіжний гвіздочок і кинути гранату, то зовнішня її оболонка зразу ж відділяється від внутрішнього корпусу й падає, а внутрішній корпус летить далі. Під час падіння він вибухає, викриваючи ціль білим порошком. При переведенні тактичних маневрів і вишкільних таку гранату можна кидати на живі цілі без будь-якої шкоди для них.

ПОРТАТИВНИЙ ЗБІРНИК ДЛЯ ПАЛЬНОГО

До Південного В'єтнаму прибули два портативні збірники для пального, найбільші в світі, кожний з яких має місткість 420.000 галлонів. Його розміри наступні: довжина — 184 стопи, ширина — 49 стіп і вага близько 5.000 фунтів.

Ці збірники зроблені із синтетичної гуми, покритої найльотнішим матеріалом, і, не зважаючи на свої розміри, є дуже зручні для транспортування, інсталяції та користування. Складений і згорнений у сувій, такий збірник являє собою компактний пакунок розмірами 5 x 14 стіп, а для вжитку він вміщується у спеціально приготувану яму, стінки якої його підтримують. Наповнений по вінця збірник має глибину 12 стіп.

МОДЕРНІ СОВЕТСЬКІ ТАНКИ

Як подала московська газета «Правда», на озброєння советської армії передано спеціальної конструкції танки, здатні оперувати в поражених нуклеарними бомбами обширах. Згідно із заявою головнокомандувача советськими танкерними військами, ці «могутні мобільні фортеці» відіграватимуть вирішну роль у підтримці сухопутних військ під час нуклеарної війни.

СТАН ЗБРОЙНИХ СИЛ ЯПОНІЇ

Теперішній стан сухопутних військ Японії виносить 171.500 старшин і вояків, 24.000 резервістів, 380 танків, 150 модерних бойових літаків та 130 вертолетів.

Протилетунські війська складаються із 40.000 старшин і вояків, 580-ти винищувачів, 50 транспортних літаків, 420-ти вишкільних та 30-ти вертолетів.

Військово-морські сили мають у своєму складі 35.000 старшин і моряків, 510 бойових кораблів переважно малого тонуажу, 190 бойових літаків та 50 вертолетів.

Протягом наступних п'яти років усі ці війська т. зв. самооборони мають бути значно збіль-

шені. Найбільший натиск кладеться на розбудову ракетної зброї, летунства й танкерів. Існуючі плани передбачають передання на озброєння японської армії близько 600 наймодерніших бойових літаків, великої кількості різномісних вертолетів та 400 танків. На 70.000 тонн збільшиться загальний тонуаж військово-морської фльоти, до якої буде додано велику кількість швидкісних охоронювальних та торпедних човнів. Військові кораблі, танки й транспортні літаки будуть сконструйовані та збудовані власними силами.

СОВЕТСЬКІ ВІЙСЬКА У СХІДНІЙ НІМЕЧИНІ

Згідно з оцінкою західних мілітарних експертів, на території Східної Німеччини стаціонує 350.000 советських військ, у тому 10 танкерних дивізій, 10 моторизованих піхотних дивізій, тактичне летунство та допоміжні формації і відділи постачання.

На озброєнні танкерних дивізій є понад 6.000 модерних танків типів «Т-54» й «Т-62», моторизовані піхотні дивізії оснащені амфібійними танкерами для транспортування вояків, а тактичне летунство нараховує приблизно 1.000 бойових літаків.

ПІВНІЧНИЙ В'ЄТНАМ ІМПОРТУЄ ЗБРОЮ

Загострення в'єтнамської війни змушує Північний В'єтнам імпортувати все більше й більше зброї та мілітарного спорядження. Як повідомив недавно Ганой, 70% загальної кількості імпортованої зброї походить із комуністичного Китаю, 20% із Советського Союзу, а решта з держав Східного блоку.

ПРОТИТАНКОВА ГАРМАТА

В Західній Німеччині успішно пройшла випробовування нова протитанкова гармата калібру 90 міліметрів. Вона важить близько 5 тонн, є саморухомою й розвиває швидкість до двадцяти миль на годину. Нормально ця гармата має триосову обслугову, але в окремих випадках нею може оперувати один вояк.

МОБІЛЬНІ ВІЙСЬКА НАТО

Мобільні війська НАТО, які складаються з британських, американських, західнонімецьких і бельгійських формацій, із дуже успішним вислідом провели недавно випробовування своєї бойової здатності. Під час дванадцятиденних маневрів, відбух у Греції і Туреччині, повітряним шляхом на велику віддаль було перетранспортовано 3.500 вояків, тактичний ескадрон військово-повітряних сил, 7.000.000 фунтів мілітарного спорядження та 800 возів.

НОВИЙ ТИП ВІЙСЬКОВОГО КОРАБЛЯ

Для британської військово-морської фльоти будується новий тип військового корабля — озброєний керованими стрільними винищувачами, який матиме автоматичне стерування, буде повністю стабілізований і розвиватиме велику швидкість. Його силове устаткування складається з комбінованих парово-газових турбін, якими керуватиме контрольний центр.

Новий тип винищувача буде випосажений різнорідними наймодернішими системами та вживатиметься в основному для поборювання підводних човнів.

КОМБІНОВАНИЙ ВІЗ

Для вжитку норвезької армії передано три сотні комбінованих військових возів типу «Бандвагн-202». Такий віз складається із двох зчеплених між собою частин і в основному призначений для транспортування живої сили й мілітарного спорядження в засніжених об'єктах, але добре рухається в заболочених місцевостях і є амфібійний.

На твердій поверхні він має максимальну швидкість до 25 миль на годину, а в воді — понад одну милю на годину. Цей віз важить більше як три тонни, має 20 стіп довжини і здатний перевезти 8-10 вояків та понад одну тонну мілітарного спорядження.

Чеські танкові частини на маневрах.

ШВИДКІСНІ ТОРПЕДНІ ЧОВНИ

Військово-морська флота Греції збільшилася доданням до неї шести швидкісних торпедних човнів, які розвивають швидкість понад 45 вузлів. Кожний із них порушується двома дизельними моторами потужністю 3.100 кінських сил, має місткість 69 тонн і 18-особову залогу. Озброєння човна включає чотири 21-інчові торпеди, одну 40-міліметрову гарматку й один скоростріл калібру 20 міліметрів.

ВИШКІЛ ЧЕХО-СЛОВАЦЬКИХ СТАРШИН

Міністерство Оборони Чехо-Словаччини оголосило, що в 1973 році буде відкрита спеціальна військова академія («мілітарний університет»), який муситимуть скінчити всі майбутні старшини чехо-словацької армії. Він матиме кілька факультетів і багато кафедр, між ними кафедри технічних предметів, мілітарного права, мілітарної медицини тощо. Навчання у ньому, разом із відбуттям практичних занять, триватиме п'ять років.

ПЛАВАЮЧІ АРТИЛЕРІЙСЬКІ БАЗИ

Для ефективнішої підтримки артилерійським вогнем підрозділів 1-шої піхотної дивізії ЗДА, завданням якої є гарантування безпечного плавання суднам на південнов'єтнамських ріках Сайгон і Сойрап, створено спеціальні плаваючі артилерійські бази. Кожна з них має на покладі 105-міліметрову гавбицю.

»ЛЕОПАРДИ« НА ОЗБРОЄННІ ЗАХІДНОНІМЕЦЬКОЇ АРМІЇ

Свого часу повідомлялося, що західнонімецька армія замовила будову 1.500 модерних танків типу «Леопард», які мають заступити американської продукції танки типу «М-74». Досі вона одержала вже близько 600 танків і озброїла ними дві дивізії.

»Леопард« порушується мотором потужністю 830 кінських сил, який працює на різному паливі, розвиває швидкість до 38 миль на годину й має оперативний засяг понад 400 миль. Спеціальна вентиляційна система забезпечує його залогу від дії хемічних, біологічних та радіологічних середників. Крім того, танк випосажений димовим розпилювачем, інфрачервоним приладом, який улегшує йому подорожування в нічних умовах, та додатковим устаткуванням, уможливленим порушування під водою.

МОДЕРНІ МАПИ

Американські військові інженери закінчили працю над креацією нової системи виготовлення мап, яка дозволить командирам фронтової лінії в дуже короткому часі одержати контурну мапу, скомпоновану при допомозі попередньо зроблених фотографій і охоплюючу великі обшири.

Ця система складається з багатьох компонентів, у тому з дев'яти повітряних апаратів, на покладі кожного з яких знаходиться автоматичний фотоапарат. Він детально фотографує кілька зображень місцевості з повітря без будь-яких спотворень, і через 48 годин після цього мілітарна мапа обширу до 1.000 квадратних миль уже є готова до вжитку.

ЛАЗЕР ДОПОМАГАЄ У СТРІЛЯННІ

Останніми часами в навчальному центрі панцерних військ у Форті Ноксе (стейт Кентуккі) під час вишколу навідників середніх танків застосовується лазерна апаратура. Вона використовується як копіювальний пристрій скорострілу калібру 7.62 міліметра, а керують нею так само, як і звичайними приладами наведення і проведення пострілу. До цього обладнання належить лазерне копіювання устаткування, джерело постачання, сполучні кабелі й цілі (тарчі).

Копіювальна апаратура ставиться на місце скорострілу. Струм з електричної системи панцера подається на силовий трансформатор устаткування, який підвищує електричну напругу до рівня, забезпечуючого спалах у лазерному копіюальному пристрої. Світловий сигнал, проходячи через рубін, викликає сліпучий червоний спалах на тарчі. Відмічають, що з допомогою лазерного устаткування можна провести ефективний тренінг без витрати бойового спорядження, а, крім того, створюється можливість ведення «стріляння» в межах порівняючи невеликого вишкільного місця.

Як повідомляють, навчання з використанням лазера дало такий же самий ефект, як вишкіл у стрільні на полігоні, але при цьому були зекономлені набої і тарчі та витрачено менше часу.

НОВЕ ПРИМІНЕННЯ БАЗУКИ

Американська армія знову використовує реактивну протитанкову рушницю «базуку», застосовувану ще в роках другої світової війни, але тепер вона діє як міна. На відрізнення від звичайних мін, вибухаючих під гусеницями панцерів, реактивна протитанкова рушниця типу «М-24» призначається для нанесення удару збоку.

Недалеко від припускательного напрямку руху бойових машин і транспортних середників установлюється та дбайливо маскується коротка пластмасова труба. Від неї прокладається т. зв. кабель-індикатор, який спрацьовується, коли на нього наїжджає гусениця або колесо. В ту ж мить вистрілює набій калібру 88,9 міліметра і поразкає машину в борт.

На пішоходів індикатор не реагує зовсім. Загальна вага протитанкової рушниці «М-24» дорівнює 8 кг. Її підготовка й замаскування займають біля десяти хвилин.

ПОЛЬСЬКА АРМІЯ

Сьогоднішні збройні сили Польщі нараховують понад 200.000 старшин і вояків, тобто 14

дивізій — чотири панцерні, дев'ять дивізій моторизованої піхоти й одну парашутну дивізію.

Військово-повітряні сили складаються приблизно з 1.150 оперативних літаків, переважно советського зразка, включаючи 800 винищувачів та 60 середніх і важких бомбовиків.

Військово-морська флота є мала, має деяку кількість власних літаків та дивізію морської піхоти.

Крім кадрових військ, Польща посідає територіальні частини та парамілітарні, які включають народну міліцію, залізничну міліцію та міліцію індустріальну.

СОВЕТСЬКІ ВІЙСЬКА НА КИТАЙСЬКОМУ КОРДОНІ

Вздовж советсько-китайського кордону розташовано 17 елітарних советських дивізій. В останньому часі на Далекий Схід переведено частину стратегічних військово-повітряних сил, а, крім того, там стаціонує потужна советська далекохідня військово-морська флота, у склад якої входять 120 підводних човнів.

Огляд військовознавчих видань

ПАРТИЗАНСЬКА БОРОТЬБА

Кожного дня у всесвітній пресі читаємо про партизанську боротьбу в різних країнах світу. Ця боротьба є особливим феноменом сучасності, бо в первісному історичному її розвитку вона ще не була такою жорстокою і безоглядною, як сьогодні. Партизанська боротьба, як особливого значення явище, відома від найдавніших часів. Вона може мати національний або соціальний характер. До особливих розмірів розвинулася партизанська боротьба під час другої світової війни на європейському континенті. Ця боротьба є предметом глибоких аналіз причин, які зумовили її виникнення у даній країні, та стратегічних дослідів. У зв'язку з цим, на книжковому ринку вже появилось дуже багато цікавих студій із ділянки партизанської боротьби на різних мовах. Ми присвяtimo де-що уваги слідуючим трьом студіям партизанської боротьби:

1. *Brigadier C. Aubrey Dixon, O. B. E. u. Otto Heilbrunn: PARTISANEN — Strategie und Taktik des Guerillakrieges.* Verlag für Wehrwesen Bernard & Graefe, Frankfurt/M.-Berlin, 1956. S. 244, — 15.50 DM.

2. *Hellmuth Rentsch: PARTISANENKAMPF — Erfahrungen und Lehren.* Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/M.-Berlin, 1962. S. 212, — 14. — DM.
3. *Otto Heilbrunn: DIE PARTISANEN in der modernen Kriegsführung.* Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/M.-Berlin, 1963. S. 220, — 9.40 DM.

У нашому короткому рецензійному огляді звернемо увагу на найважливіше у вищезгаданих працях, щоб хоча загальною поінформувати зацікавлених відомостями про партизанську боротьбу. Усі три книжки є дуже вартісною підручною літературою для дослідників партизанської боротьби, бо вони не тільки докладно змальовують тактику та концепції цієї боротьби, але подають історичний аспект та стратегічне значення партизанки в модерній війні.

Перша праця Діксон-Гайльбрунна «Партизанки — стратегія і тактика партизанської війни» — змальовує класичний приклад дій советської партизанки на відтинку армійської групи Середина. Вступ до цієї книжки написав генерал-лейтенант сер Редінальд Ф. С. Деннінг. Знов же ж бригадир Діксон і д-р Гайльбрунн — це

дослідники т. зв. малих війн, в тому особливо дій советської партизанки під час другої світової війни. Цілість праці творять три слідуєчі розділи: 1. Советська партизанка. 2. Поборювання партизанів німцями і 3. Наслідок. Обидва автори на стор. 58 подають схему організації советської партизанки, яка складалася із трьох команд: команда партизанів Білорусії, команда партизанів Криму й команда партизанів України. У першій частині докладно навітлена тактика боротьби советських партизанів проти німецьких окупаційних військ, постачання партизанів та тактичні завдання дій. Ця частина ілюстрована багатьма прикладами та даними боротьби з партизанами німецьких протипартизанських відділів.

У другій частині докладно навітлена тактика німецьких протипартизанських відділів, стосована в боротьбі советською партизанкою. Також у цій частині багато сказано про безоглядну боротьбу протиставних сил, організацію німецьких протипартизанських відділів, методи боротьби і т. д. При читанні першої і другої частини розкривається у своїй повноті стратегія й тактика партизанської боротьби, під час якої обидві сторони понесли великі втрати. В часі поборювання партизанів тільки на середньому відтинку фронту в 1943 р. оперувало багато різних відділів, які нараховували коло 100 тис. чоловік (стор. 146). Пономаренко твердить, що в 1942 р проти советських партизанів боролися 144 поліційні батальйони, 27 поліційних полків, 8 інших полків, 10 поліційних дивізій безпеки і СС-карних дивізій, 2 корпуси безпеки, 42 особливі з'єднання та не менше 15 польових дивізій. (стор. 147). Ці дані вказують, які великі німецькі сили зв'язувала советська партизанка, завдаючи постійно німецьким окупаційним військам і цивільному населенню дуже великі шкоди. В окремому розділі висвітлені причини німецьких неуспихів у боротьбі із советською партизанкою. На стор. 174 стрічаємо дуже цікаве ствердження, а саме: Гітлер, замість того, щоб провадити війну проти большевизму, воював із усіми народами СССР, не здобувши ані одного народу — прихильника для німців. Це було основним для організації і дій советської партизанки, яка використала передусім німецьку окупаційну політику винищування народів, організуючи сильні власні партизанські відділи й підпілля у запіллі окупанта. Безборонне населення було переслідуване советською партизанкою та німецькими протипартизанськими відділами, які застосовували карні експедиції, розстрілюючи дуже часто невинних. Населення України було проти большевиків і партизанки, але сама політика німецької адміністрації, спрямована на винищування української біологічної маси, прямо приневолювала людність шукати рятунку. Тим порятунком подекуди була советська партизанка на Придніпрянщині, а на Західній Україні УПА. В цій праці в багатьох місцях обидва дослідники приходять до висновку, що німецька окупаційна влада в боротьбі з советською партизанкою була безрадною.

В третій частині цієї книжки є багато цікавих, директивних документів для поборювання партизанки, зміст яких вказує на комплектне незнання німецькою окупаційною владою ні психіки народів СССР, ані їх політичних настанов. Рівночасно ці документи розкривають прямо драконські засоби в поборюванні партизанки й супроти цивільного населення особливо тих обширів, у яких оперувала советська партизанка.

В загальному, книжка подає дуже цікавий матеріал для основного пізнання причин виникнення советської партизанки та її жорстокої і безоглядної боротьби з окупантом. Ця праця має велику вартість для українців, які в дальшій боротьбі за здійснення незалежності можуть зустрітися з подібним партизанським явищем.

Друга праця — **«Партизанська боротьба — досвід й наука» Ренча**, — це новочасне дослідження різних причин постання партизанки на підставі здобутого автором досвіду. Ціла праця має радше дидактичний характер. На її зміст складаються сім розділів із підрозділами. В першому розділі автор розглядає партизанку як феномен національної або соціалістичної революції. В цьому ж розділі автор глибоко аналізує комунізм і партизанську війну, визвольні рухи в колоніях, арсенал «холодної війни», революційну оборону, партизанську війну й патріотизм та кінець конвенціональної війни. Аргументація автора ілюструється різними прикладами, тому дидактичний підхід до розуміння партизанки, як своєрідного феномену, під кожним оглядом є збережений.

Друга частина впроваджує читача в комуністичну науку про революцію, її динаміку, теорію, практику, стратегічне плянування та концепцію світової революції. Ця частина розкриває цілеспрямованість світового комуністичного руху згідно із схемою Сталіна.

Третя частина — це всі питання, які відносяться до стратегії партизанської війни. Там же обговорюється революційність світової політики, динаміка чи статика оборони та різні правила революційної боротьби. Дуже багато уваги присвятив автор у цій частині загальним основним законам партизанської боротьби за різних умов і обставин.

Четверта частина — це всі питання, зв'язані з тактикою протипартизанської боротьби. В подробицях автор обговорює організацію, провід і розчленування партизанських відділів, методи конспіративної боротьби та інше. Ця частина впроваджує читача в майстерність партизанської боротьби.

П'ята частина — це теорія протипартизанської боротьби. В цій частині автор обговорив усі методи такої боротьби, при тому поклав наголос на важливість координації політичних і військових засобів. В боротьбі з партизанкою повинна бути вдержувана постійна динамічна ініціатива, щоб безперерійно непокоїти противника. Також ця частина образно в теорії змалює методи й засади протипартизанської боротьби.

Шоста частина впроваджує читача в засади тактики протипартизанської боротьби. Автор узгоджує чи радше бере на увагу з'єднання безпеки й їх завдання, мобільні сили і їхній стиль та дух боротьби проти партизанів.

Сьома частина — це конспективний огляд партизанської боротьби в Китаї. Як відомо, комуністична революція в Китаї мала цілком інший характер, як жовтнева революція 1917 р. в Росії. Цю революцію переводили робітники під гаслом «пролетарської революції», а революцію в Китаї в переважаючій кількості здійснювало китайське селянство, тому її характер є специфічний. Ця революція була здійснювана 4-ма періодами. Автор узгодив усі політичні й військові аспекти китайської революції та вказав на її стратегічну цілеспрямованість згідно з напрямними Леніна і Сталіна.

Під кожним оглядом ця дуже цікава дидактична праця заслуговує на те, щоб з її змістом ознайомилися наші політичні й військові діячі на еміграції. Вона впроваджує читача у світ партизанського феномену, який розігрався у цілій напрузі на землях України під час 2-ої світової війни. Багато порівняльних алегорій із цієї книжки є ідентично подібними до дій совєтської партизанки проти німецького окупанта. Книжку варто придбати кожному, хто цікавиться визвольною боротьбою, веденою під час модерної війни, та її методами й засобами.

Третя праця — «**Партизанська боротьба в модерній війні**», О. Гайльбрунна, — це студія про партизанку взагалі. Ціла праця це немов коротка історія розвитку партизанки. Вже самі заголовки 12-ти розділів книжки кваліфікують її вартість. У першому розділі говориться про народження партизанки, її структуру, цілі, керівництво, зв'язок, постачання, озброєння, пропаганду, вишкіл та інше. Предметом обговорення є китайська, совєтська і югославська партизанки.

В другому розділі присвячено багато місця протипартизанській розвідчій службі, моралі та співпраці з населенням. Також багато сказано про господарську війну, яка в партизанській боротьбі має дуже велике значення.

В третій частині подаються стратегічні аспекти застосування партизанки у війні.

Четвертий розділ розглядає оперативні аспекти партизанських дій у Китаї, Індокитаї, в СРСР, на Малайях, в Кенії і Югославії.

П'ятий розділ — це порівняння партизанської і антипартизанської тактик.

Шоста частина подає партизанську і протипартизанську техніку боротьби. В ній обговорюються саботажі, наступ, оборона та досвід із оточування насичених партизанами теренів.

Сьомий розділ обговорює відношення та співдію партизанських відділів із регулярними армійськими з'єднаннями. В ньому розглядається координація співдії обидвох сил.

Восьма частина навітлює співдію летунства з партизанами під час 2-ої світової війни. Також у ній змальовано допомогу летунства протипартизанським частинам у Греції, на Малайях, в Індонезії, на Кіпрі та в Альжирі. Головний натиск кладеться на співдію регулярних з'єд-

нань і партизанки через координацію та взаємну допомогу.

Дев'ята частина розглядає можливості дій партизанів під час атомної війни. Подаються різні види партизанської боротьби. Треба мати на увазі, що партизанка не буде ніякою ціллю для нуклеарної зброї, тому вона також в атомній війні може бути застосована.

В десятій частині розглядається стосунок населення до партизанів і навпаки. За основу беруться на увагу воєнні закони, які зобов'язують населення і регулюють та унапрямують життя населення під час війни, особливо на теренах, загрожених партизанкою.

В одинадцятій частині подається доктрина партизанської боротьби.

Дванадцятий розділ — це короткий нарис із партизанської боротьби з 2-ої світової війни.

Також ця праця є важлива для пізнання партизанки, як окремої зброї під час модерної війни, без якої тяжко обійтися регулярним збройним силам. Ця коротка, але дуже важлива своєю змістом, студія заслуговує вповні на те, щоб її простудіював кожний українець, який щось хоче знати про партизанську боротьбу.

На закінчення згадаємо ще одну працю про партизанську боротьбу на Кіпрі, яка вийшла під заголовком: «GRIVAS — Partisanenkrieg heute. Lehren aus dem Freiheitskampf Zyperns». Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/M.-Berlin, 1964, S. 160. Preis — 15. — DM.

В. Н. Liddel Hart: STRATEGIE
Rheinische Verlags-Anstalt, Wiesbaden.
Стр. 463 + 13 карт. Ціна 24. — нм.

Студія «Стратегія» В. Г. Л. Гарта належить до основних, дотепер виданих різними авторами праць із ділянки воєнної стратегії. Рецензована нами студія є підручною книгою для американських вишкільних військових інституцій. Автора Ліддела Гарта, англійця, вважають за «Клявзевітца 20-го століття». Він є творцем нової стратегічної думки. Ця студія обґрунтовує теорію й історію «непрямих способів дій», базованих на великих війнах минулих 2000 років. Вона є вислідом довготривалих студій альянтських і німецьких джерел, займається докладною аналізою двох світових війн та вже від довгого часу має великий вплив на генеральні штаби всіх країн. Також у багатьох країнах вона є підручною книгою військових шкіл. Не менший вплив ця студія мала й на німецьке військове командування. Сьогодні теорія Гарта у великих розмірах є практикована американськими збройними силами.

Для нас, українців, ця студія має особливе значення, бо з неї можна багато навчитися корисного та конечно потрібного нам у продовжанні нашої визвольної боротьби. На превеликий жаль, ніхто з нашого численного генералітету не спромігся опрацювати відповідної стратегії для здійснювання наших визвольних змагань, тому цей важливий обов'язок повинна здійснити молода генерація кол. військовиків, використовуючи різні доступні студії та інші матеріали для написання такої праці,

під аспектом використання усіх можливостей для здійснення української державницької проблеми. Наша рецензія вищезгаданої студії нехай стане поштовхом для колег її простудіювати та спільними зусиллями здійснити видання воєнної стратегії в українській мові.

Студія Ліддела Гарта є дуже багата на різні проблеми стратегічного значення, тому в короткій рецензійній статті прямо неможливим є їх обговорити. Звернемо нашу увагу на найважливіше в цій студії, щоб орієнтаційно ознайомити кожного, хто цікавиться воєнними справами в ширшому масштабі. На зміст цієї студії складаються наступні 4 головні частини: Перша частина — «Стратегія від 5-го сторіччя перед Христом до 20-го ст.» Друга частина — «Стратегія у 1-й світовій війні». Третя частина — «Стратегія другої світової війни». Четверта частина — «Основи стратегії та високої стратегії». Студія закінчується окремою статтею п. н. «Думки відносно сучасних оборонних проблем західних потуг» та індексами військових означень і місцевостей.

Ліддел Гарт починає свою студію слідуючими словами вступної статті: «Воднева бомба не є відповіддю на мрію народів вільного світу про дійсну, остаточну безпеку. Вона не є ніяким оздоровлюючим засобом проти небезпек, які загрожують народам. Саме вона побільшила силу боротьби, а рівночасно, зміцнила страх і поглибила почуття непевності». Цими словами автор немов остерігає народи світу перед небезпекою, яка гряде. Тріумф 2-ої світової війни з приводу повного знищення німецького збройного опору замінився у трагедію, бо через безглуздя було відкрито шлях для панування СССР на європейському континенті, та вможливлено розширення комунізму в усіх напрямках. Також у зв'язку з революцією у воєнній ділянці, докорінно після 2-ої світової війни змінилися воєнне діло і стратегія.

Ліддел Гарт у першій частині своєї студії в конспективній формі подає синтези поступового розвитку стратегії, тобто мистецтва розподілу й використання збройних сил для досягнення цілей, поставлених політикою. Свої синтези обґрунтовує автор історичними даними, бо «історія — це загальноохоплюючий дівід». На канві грецьких війн (Епамінонда, Філіппа II-го й Олександра Великого), римських війн (Ганнібала, Сципіо і Цезаря), візантійських війн (Белізари й Нарзеса), війн середньовіччя, війн 17-го і 18-го сторіч, французької революції і Наполеона Бонапарта — в студії чітко представлені трансформаційні процеси, які впливали на розгортання скалі дій воєнної стратегії. Трансформаційним процесам сприяв технічний розвиток, який революціонізував війни. Стратегічні концепції і тактичні методи окремих полководців древньої історії, записані в історії окремих воєн, це основа, на якій поступово розвивалося мистецтво стратегії.

Перша світова війна двох протиставних коаліцій огорнула майже цілий європейський континент. Обидві коаліції змобілізували маси військ. В березні 1917 р. проти 120 німецьких

дивізій було 178 французьких, британських і бельгійських, а в березні 1918 р. Німеччина ще мала 182 дивізії, а альянті 173. Заангажовані маси військ та політична цілеспрямованість війни обидвох супротивників змінила дотеперішні стратегічні концепції і тактику боротьби. Скорострільна зброя змужувала обидві воюючі сторони до позиційної війни до часу впровадження у бій панцерів. Ліддел Гарт присвятив стратегії 1-ої світової війни 64 сторінки. Велике число прикладів із стратегічно важливих операцій німецьких і альянтських армій на західному фронті відкриває перед студіюючим багатосторонній діпазон дій стратегії з 1-ої світової війни. Ця стратегія в періоді між двома світовими війнами почала прибирати нові вияви, на що склалися головна два елементи озброєння армій: бронетанкова зброя і різного призначення бойове летунство. Автор найбільше уваги у своїй праці присвятив стратегії 2-ої світової війни, як він називає «панцерної війни». До 1-ої світової війни усі війни провадилися в засаді тільки між збройними силами обидвох воюючих сторін. Друга світова війна започаткувала змаг між народами. Летунські атаки на життєві і промислові осередки обидвох противників та на мораль населення, узгоднюючи також оборону проти таких повітряних атак, є такими важливими, немов виграна або програна якась важлива операція. Це є нові елементи у великій стратегії, над якими глибоко застановляється та їх аналізує Ліддел Гарт.

Також багато уваги присвячує автор ідеологічній війні 2-ої світової війни, початок якої припадає на кінець 1-ої світової війни. Перша світова війна ставила економічні цілі та поширилася на велику частину світу. Вона була проваджена масовими арміями, щораз більше демократизуючими державами. Вона вже почала прибирати характер тотальної війни. В другій світовій війні господарський і географічний фактори ще більше набрали значення через впровадження Гітлером поняття «життєвого простору». Рівночасно з цим, летунство стало третьою частиною збройних сил, побіч наземних і воєнно-морських сил. Таким чином, летунство створило окрему галузь стратегії, побіч стратегій наземних і воєнно-морських сил. Бойовий елемент — летунство стратегії може використовувати до стратегічних бомбардувальних виправ, підсилювання наземних і воєнно-морських сил та для постачальних завдань, що в модерній війні має дуже велике значення.

Теорія Клявзевітца, що зламання волі противника досягається битвою, у якій дезорганізується його збройна силу — змінилася. Сьогодні воля боротьби противника поширилася на цілий нарід, тому атака на запілля краю може бути вирішальною та зламати його волю до дальшої боротьби.

Автор присвячує багато уваги духовій сторінці керівництва війни та імponderабіліям. Також надає великого значення впливові політичного й господарського факторів на стратегію 2-ої світової війни й сучасну. З 2-ої світової війни Ліддел Гарт робить висновок, що найважливішим аспектом стратегії була конеч-

ність оборони запілля країни перед безпосередніми атаками ворога з повітря, що є не менш важливе від завдань збройних сил. І саме той аспект стверджує, що тези Клавзевітца, які він обмежував тільки до проблеми збройних сил, як єдиного засобу війни — вже в 2-й світовій війні були неактуальні.

Також із 2-ої світової війни Ліддел Гарт подає у своїй праці багато варіантів застосування стратегії і зокрема великої стратегії Гітлера проти альянтів та проти СССР. Багато з них автор критикує та висміває. Коли йдеться про стратегію Гітлера, Ліддел Гарт цій проблемі присвятив 15 сторінок своєї праці. Він твердить, що Гітлер зірвав із стратегічними теоріями Клавзевітца, замінивши їх власними. Однією із таких теорій було розкладання противника зсередини масовими медіями та розбиванням не-німецьких націй. І наводить автор цитату з Гітлера розмов за Равшнінгом: «...Наша стратегія, — нищити ворога зсередини, його заставити до самовинищування». Головним елементом цієї стратегії стали «фольксдойчі» різних не-німецьких народів, які мали бути передовим авангардом у запланованій колонізаційній політиці, особливо на сході Європи.

Багато місця присвятив Ліддел Гарт стратегії оперативного мистецтва альянтів, СССР і німецького генералітету. Про першу світову війну в Східній Європі Ліддел Гарт тільки згадує, зате другій світовій війні, особливо офензивній кампанії Гітлера проти СССР та відворотів німецьких армій із Сходу, присвячено в студії багато уваги. Над окремими операціями стратегічного значення із 2-ої світової війни, які автор глибоко аналізує, в нашій рецензії не будемо зупинятися. Зате присвяtimo дещо нашу увагу основам стратегії і високій стратегії. Ця проблема затримує сучасність, тому варто хоча дещо над нею призадуматися.

Маючи на увазі здобутий досвід високої стратегії із 2-ої світової війни, зокрема з другого її періоду, коли відношення повітряних сил на західному фронті було 5:1 у користь альянтів, та відношення сил на східному фронті — абсолютна перевага советських наземних сил над німецькими, Ліддел Гарт затримує альтернативи сучасної воєнної стратегії НАТО. У зв'язку з озброєнням армій потужніших під господарським і промисловим оглядами країн світу стратегічною і тактичною нуклеарною зброєю, в тому числі особливо ракетно-ядерними засобами боротьби, безпорівняльно з усіма попередніми війнами збільшилася роль воєнної стратегії. Докорінно змінилися сучасні настанови й альтернативи стратегії. Тому не дивно, що проблеми сучасної воєнної стратегії стоять у центрі великої уваги політичних і військових провідів політично й ідеологічно діаметрально протиставлених світів. Політики й науковці, воєнні теоретики й практики Сходу й Заходу стараються знайти узasadнені відповіді на питання: в чому якраз зайшли зміни в сучасній воєнній стратегії, у порівнянні з періодом клясичного воєнного мистецтва; які завдання стратегії в сучасному баченні нуклеар-

ного озброєння Сходу й Заходу; яке відношення сучасної стратегії до політики, економіки й доктрини? На ці питання Ліддел Гарт дає сконкретизовані відповіді у своїй праці.

Воєнні ідеологи створюють щораз то нові стратегічні концепції, які мають служити за основу застрашування противника, або боронитися перед цим застрашуванням. Сучасна глобальна політика Сходу й Заходу провадиться із стратегічної рівноваги сил або з позиції силових потенціалів. Головну роль в сучасній констеляції відіграє психологічна війна, яка, не зважаючи на нестерпний гін до співіснування двох діаметрально протилежних світів, далі продовжується, особливо в ідеологічному секторі. Під сучасну пору на особливу увагу заслуговує воєнна стратегія СССР, яка є повністю допасована до вимог атомної доби. Вона переводить підготовку війни на нуклеарних початках, під прикриттям нібито мирних настанов СССР. Проти цієї воєнної стратегічної концепції воєнні ідеологи Заходу застосували різні стратегічні концепції: «доктрину повздержування», яку форсовано зараз після закінчення 2-ої світової війни; опісля застосовано доктрину «визволення», а їй на зміну прийшла «доктрина відстрашування», яку в короткому часі замінено концепцією «масової нуклеарної відплати», потім практиковано концепцію «еластичної реакції», і, нарешті, сьогодні у В'єтнамі примінено стратегію «ескаляції», тобто повільного, крок за кроком, посилювання воєнних дій, нарощування збройних сил та притягання до воєнного конфлікту інших держав.

Усі ці проблеми непокоїть відповідальні провідники потуг Заходу. Тим часом воєнна стратегія, як Сходу, так і Заходу, займається охоплюванням бойовими діями стратегічного масштабу. Рівночасно, між стратегією, оперативним мистецтвом і тактикою ще більше затісняється зв'язок та взаємозалежність, бо оперативне мистецтво й тактика опredілюють конкретні форми й методи збройної боротьби, скеровують зусилля військових з'єднань і частин для досягнення стратегічних цілей війни. Над тим усім також нам треба глибоко призадуматися у дальшому розгортанні нашої визвольної боротьби. За основу для нашої застанови нехай послужить студія дуже великої вартості з ділянки воєнної стратегії Б. Г. Ліддела Гарта, сучасного визначного стратега.

Malcolm W. Browne: DAS NEUE GESICHT DES KRIEGES

Verlag Huber Frauenfeld, 1965.

368 стор. + 17 ілюстрацій. Ціна 22.80 нм.

Проблема війни у В'єтнамі належить до найбільш актуальних подій сучасності. Цій проблемі кожного дня присвячує багато уваги світова преса, а, крім цього, вже вийшла деяка кількість публікацій різних авторів, які розглядають і наświetлюють цю війну під різними аспектами. Нашу рецензійну статтю присвячуємо праці Малколма В. Бравна п. н. «Нове об-

личчя війни». Згадана праця написана на підставі власних спостережень із терену воєнних дій, тому вона віддзеркалює неспальшовану дійсність цієї особливо жорстокої та для обидвох сторін виснажуючої війни. М. В. Бравн є репортером **Associated Press**. Під час побуту у В'єтнамі він безпосередньо мав нагоду пізнати війну без фронтів, до якої, не зважаючи на досвід з двох світових війн, корейської війни та військові традиції, американські збройні сили не були достатньо підготовані. Бравн є автором фотознімки самоспалення буддистського монаха Тіх Кванг Дукс, яка викликала у світовій громадськості зворушливе враження. Рецензована нами праця це переклад з англійського видання п. н. «**The New Face of War**».

Автор у 14-ох окремих статтях змальовує brutalність в'єтнамської війни, описуючи час-то деякі її ситуації у деталях. Праця, не зважаючи на те, що в своєму змісті подає багато дат, не має історичного характеру, вона є типово репортерським твором, який у нічому не промовчує жаклих епізодів війни у В'єтнамі. Війна без та при допомозі механізованих засобів у джунглях і багні, змальована на стор. 15-35, викликає велике враження у читача цієї документарної праці. Американські збройні сили користуються у цій війні спеціальними амфібійними вozами «М-113». Вони є опанцерені, на гусеницях, можуть свобідно маневрувати по терені, у воді і в багнах. Залога такого вoза складається із двох осіб — водія і стрільця, який обслуговує 12,7 мм скоростріл, умонтований на даху. Там же є велика щілина, в якій можна примістити 12 вояків (стоячих). Також і ця частина вoза є опанцерена. Перші 30 таких вoзів прибули до В'єтнаму в половині 1962 р. і були впроваджені в бій у дельті Меконга. Опанцерення цих вoзів було тонке, так що його легко пробивали кулеметні кулі. В 1964 р. його поліпшено, так що сьогодні ці вoзи вже є безпечніші для операцій.

Автор записав дуже цікавий епізод із боротьби таких панцерів біля Ап Бак, де урядові війська понесли невеликі втрати. В'єтконг подібних вoзів не посідає. Автор на місцях операцій цими вoзами бачив на власні очі пошматовані на трасі переїзних гусениць тіла партизанів В'єтконгу. Проти американської тактики вживання «М-113» партизани В'єтконгу застосували протитактику, замінуючи рижові поля і шляхи. Завдяки цій тактиці та несподіваним наскокам у джунглях, урядові й американські оперуючі частини понесуть великі втрати. «Амфібієне» провадження війни не вплинуло на зламання завзятості В'єтконгу, а, навпаки, комуністи даліше з подивугідною самопосвятою провадять змагання із технічно досконало озброєним противником. Озброєння В'єтконгу в переважаючій кількості є продукване у зброєних фабриках у джунглях та одержуване від СССР через Китай. Деяка зброя, продуквана В'єтконгом, є примітивна, але повністю придатна до боротьби. Автор твердить, що В'єтконг не має добрих хеміків, тому його зброя не посідає такої сили дії, як американська. В'єтконг користується також аме-

риканською, чеською і французькою зброєю та амуніцією.

На особливу увагу заслуговує техніка вмілого маскування В'єтконгу. Чорна одежа в'єтконгівців, яку в більшості партизани носять, є подібна до одежі селян, тому іноді тяжко розрізнити одних від других, і це вже є свого роду маскуваннєм. Партизани перебираються також у жіночі вбрання, а в терені вміють настільки досконало маскуватися, що тяжко приходить їх розкривати. В'єтконг є краще дисциплінований, у порівнянні з урядовими військами. Також у нього є краще вишколена ініціатива бойових дій, яку партизани переважно виконують інстинктивно. Американські військові частини мусять допасовуватися до примітивного способу провадження війни, бо модерного не можна застосовувати в джунглях.

Бравн подає докладно увесь американський арсенал, застосований у в'єтнамській війні, який, не зважаючи на переважаючу техніку, не є спроможний ліквідувати В'єтконгу в Південному В'єтнамі. Не може бути найменшого сумніву в тому, що в'єтнамська війна є свого роду дослідним тереном для удосконалювання різних родів зброї і тактики американських збройних сил. Також варто пригадати, що французька армія в Індо-Китаї була модерно озброєна, але не здобула перемоги над противником. Воєнна завзятість В'єтконгу в багатьох випадках прямо дивує американців та викликає повагу до ворога. Автор подає у книжці дуже багато прикладів подивугідної відважної поведінки поранених в'єтконгівців та полонених, які видержують тяжкі тортури під час допитів, не зрадивши нічого. Звичайно такі одчайдухи гинуть під час жаклих тортур; іноді бувають випадки, що їх зв'язують сталевюю ланвою, прив'язують до панцерів та тягнуть по терені, шматуючи таким способом їхні тіла. Також застосовують інші жорстокості, але вони не ламають партизанів. Бравн подає у своїй праці багато таких випадків; усі вони викликають пригноблююче враження у кожного читача, та мимоволі збуджують у людині відразу до того роду методів, стосованих у в'єтнамській війні. Автор у своїй праці подає кілька ілюстрацій, які віддзеркалюють дійсне обличчя війни у В'єтнамі. І нічого вдіяти, така дійсність — це елемент цієї війни, і з цим мусять погоджуватися сучасний культурний світ.

У боротьбі проти В'єтконгу беруть участь не тільки американські й урядові війська, але також і цивільна гвардія та молодь, т. зв. «Республіканський корпус молоді». Цивільна гвардія носить подібні уніформи як армія. Народня міліція і молодіжний корпус носять чорні однострої. Ці з'єднання озброєні як легкою, так і тяжкою зброєю. В праці Бравна є багато епізодів боротьби цих з'єднань із В'єтконгом, які також характеризують особливі методи цієї війни.

У Південному В'єтнамі панують цікаві відносини. Загально в'єтнамців неохоче перебувають у товаристві американців в різних льокалах. Також водії автобусів не радо хочуть мати своїми пасажирами американців. Бувають випад-

ки, що, коли всяде до автобусу американець, усі в'єтнамці зараз же опускають його. Це є ознакою терору, який панує у цілій країні. Часто бувають атентати на театри та інші льокалі, які відвідують американські родини, а під час них, звичайно, є багато жертв. У книжці Бравна записано багато таких атентатів, що є також особливим елементом війни у В'єтнамі. Деякі в'єтнамці трактують американців за «лицемірних пестунчиків».

На стор. 168-й Бравн твердить: «Усі модерні війни були цілком собі подібні і страшні. Спускошення Ковентрі, Гамбургу, Берліну, Сталінграду, Гірошми і Нагасакі та багатьох інших містечок і великих міст викликали незліченні смертні жертви під час 2-ої світової війни, що було потрясаюче й трагічне. Порівнюючи з В'єтнамом, ці війни були ймовірно жахливі, але також не персонального виду. В'єтнамом є крайне персональною війною, у якій терор скерований проти окремих людей або груп, як головна зброя». Це якраз зображує «нове обличчя» війни у В'єтнамі.

Автор у своїй книзі присвятив багато місця внутрішній політиці, соціальним проблемам, буддизму, «національно-визвольному фронтові» та взагалі життю в'єтнамського народу. В книзі не бракує також критичних думок відносно американської політики та війни у В'єтнамі.

У загальному підсумку книга Бравна — це неспальшований образ в'єтнамської війни та трагедії націонал-державників і комуністів. Дві протилежні ідеології у В'єтнамі стосують у боротьбі найжорстокіші методи. Масові середники, різнорідна зброя і терор — це засоби, від яких гинуть маси народу. Бравн у своїй праці всеобразно представив війну у В'єтнамі, розмальовуючи різні епізоди цієї війни яскравими кольорами барв. Книжка читається тяжко, бо воєнні епізоди та трагедія народу насувають багато думок і питань, на які тяжко знайти сконкретизовану відповідь. Одне з найважливіших питань є такого порядку: як це сталося, що війна у В'єтнамі стала продуктом модерного й цивілізованого 20-го століття? Безперечно, головним винуватцем у цій війні є комунізм, який ніколи не перебирав у засобах, щоб тільки перемогти противника. Однак оборонні протидії протиставної комуністам стороні іноді застосовують такі ж самі методи в боротьбі, які прямо не вміщаються у голові культурної людини. І варто, щоб також українська громадськість пізнала цю дійсність із неспальшованого джерела — книги М. В. Бравна.

Hans-Adolf Jacobsen: ZUR KONZEPTION EINER GESCHICHTE DES ZWEITEN WELTKRIEGES 1939-1945

Bibliothek für Zeitgeschichte. Weltkriegsbücherei Heft 2 — Stuttgart, 1964.
Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/M.
Стор. 176. Ціна 14.80 нм.

Вищезгадана праця є публікацією «Бібліотеки для поточної історії світової воєнної книги». Вона вийшла як зошит ч. 2 в 1964 р. Головним завданням цієї бібліотеки та рецензованої нами публікації є встановити порядок і періодизацію документації та видань, які заторкують другу світову війну. Тому ця публікація видивляє концепцію періодизації подій, які спричинили вибух другої світової війни та її перебіг, подаючи відповідні джерела, щоб таким способом вможливити їх використання різним дослідникам.

У першій частині цієї публікації переведено періодизацію під аспектом боротьби за нове оформлення Європи і великоазійського простору (1939-1943). Порушено в цій частині наступні проблеми: 1. «Вісь» Берлін-Рим-Токіо. 2. Європа Гітлера: на шляху «Великогерманського Райху». 3. Німецька опозиція, 4. Міт Муссоліні: «Римська середземноморська імперія». 5. Союзники потуг осі. 6. Японія «великоазійська гемісфера добробуту». 7. Аналіза провадження війни 1939-1943/44.

У другій частині переведено періодизацію у слідуючому порядку: 1. Пляни об'єднання Європи на федеративно-демократичних основах за забезпечення нового всесвітнього мирового порядку. 2. Черчил і Рузвельт (політичні концепції). 3. Сталін: советський комунізм на шляху світової потуги. 4. Самостійницькі й визвольні рухи в Азії. 5. Аналіза провадження війни від 1942 до 1945 рр. 6. Образ війни і 7. Наслідки. Ця частина в більшості відноситься до проблем організації світу після закінчення 2-ої світової війни.

Ціла публікація є заповнена величезною кількістю різних документів і джерел та вказівками, де ці матеріали можна віднайти, щоб ними користуватися. Вона є дуже вартісним провідником та підручною книгою для усіх дослідників 2-ої світової війни. Варто її придбати і з нею ближче познайомитися.

Oscar Reile: GEHEIME OSTFRONT

Die deutsche Abwehr im Osten 1921-1945
Verlag Welsermühl München-Wels
Стор. 475 + 16 ілюстрацій. Ціна 19.80 нм.

Колишній співпрацівник німецької оборони («Абвери»), Оскар Райле, відомий із публікації п. н. «Kalter Krieg — Heises Europa», яку видало в 1965 р. вищезгадане в-во. Ця публікація присвячена проблемі психологічної війни, яка належить до елементів сучасної стратегії. Нашу рецензійну статтю присвячуємо праці «Тамсний східний фронт», яка особливо для українців є цікава, бо на її сторінках багато написано про співпрацю українців з «Абверою» на протязі багатьох років. В загальному ця праця написана об'єктивно, обоснована на відповідних документах, які в більшості були таємними. Книжку читається із великим зацікавленням, бо не йдеться тільки про саму техніку практичної оборони перед ворожою розкладовою діяльністю, шпигунством та взагалі інфільтрацією, але також і про відповідно сконцентрований протинаступ на цьому важливому від-

тинку боротьби. Автор з ерудицією написав частину історії з діяльності «Абвери». На цю тему вже вийшла праця Пауля Леверкіна: *»Der geheime Nachrichtendienst der Wehrmacht in Kriege«* (Athenäum Verlag — Frankfurt/M.-Bonn, 1964), однак вона, в порівнянні з книжкою О. Райле, є поверхова та скупа на докладніші відомості про «Абверу».

Книга «Тасмний східний фронт» заторкує діяльність «Абвери» від 1920 р. до капітуляції Німеччини в 1945 р. Перша частина цієї дуже цікавої праці охоплює період часу від 1920 до 1929 рр. В цій частині з'ясовані відносини між Німеччиною та СРСР і Польщею. Також багато уваги присвячено Данцігові, де автор був мобілізований до служби в «Абвері» проти поляків, із завданням висліджувати агентів, які працюють для Польщі, підшукувати між польськими урядниками і старшинами готових працювати на відтинку розвідки з німцями. Автор описує докладно положення та стремління поляків. Багато прізвищ різних осіб, які співпрацювали з «Абверою», свідчить про досить сильну сітку німецької тасмної оборони. На стор. 46-54 автор подає деякі дані про організацію «Абвери», яку покликано до праці після 1-ої світової війни щойно 1. 1. 1921 р. У міжчасі, від 1919 до 1920 рр., «Абвера» не існувала, з причини сильного політичного обтяження альянсами, що зрештою було подиктоване Німеччині Версальським договором, який дозволяв німцям удержувати тільки сотисичну армію без тяжкого озброєння, а також обмежував воєнно-морське озброєння до 6-ти панцерників, 6-ти малих кружляків, 12-ти винищувачів і 12-ти торпедних човнів. На місце звільненого керівника «Абвери», полк. Ніколая, покликано доволіного співпрацівника, полк. Гемппа. Райле подає досить докладно як творилася нова «Абвера», її окремі відділи-реферати «Схід» і «Захід», персональну обсаду, технічне випосаження і т. д. На початку «Абвера» скерувала свою діяльність проти Польщі, бо, згідно з постановами в Рапалло від 16. 4. 1922 р., між Німеччиною і СРСР був вдержуваний пакт приязні. В двадцятих роках розвідка і протишпигунська служба проти СРСР була слабо розвинена. Головну увагу «Абвера» скерувала проти Польщі, досліджуючи розміщення, кількість і озброєння польської армії; підготовку польського генерального штабу до війни; державні та напівдержавні інституції, які займалися шпигунством і пропагандою проти Німеччини в розумінні психологічної війни, скерованої проти Німеччини й Данцігу. Автор подає цікаві випадки з праці «Абвери» проти Польщі. Також на стор. 68-96 чітко з'ясована політична тогочасна констеляція, особливо з 1927 р., коли то була загроза вибуху нової війни Англії проти СРСР.

Друга частина книги є присвячена діяльності «Абвери» від 1930 до 1934 рр. В ній автор представив цілу політичну ситуацію. Між Польщею та СРСР під кінець двадцятих років дійшло до поправи стосунків, так що в 1932 р. обидві країни підписали пакт ненападу. Сталін у той час був зайнятий проблемами на Да-

лекому Сході, бо в 1931 р. японці окупували Манджурію, а в СРСР був започаткований перший п'ятилітній господарський плян. Це вплинуло на те, що Сталін хотів мати спокій на Заході. Від того часу Польща почала провадити інтенсивну протинімецьку політику, яка в 1932/33 рр. дійшла до кульмінаційної точки, вимагаючи прилучення до Польщі Данцігу. В 1931-1933 рр. Німеччина під військовим оглядом була слаба, і це змушувало її заховувати дефензивну поставу супроти Польщі, яка виявляла готовість до нападу на неї. Автор змальовує військово-стратегічну ситуацію Німеччини, яка була примушена на польські домагання і погрози дуже обережно реагувати. Також катастрофічне господарське положення не дозволяло Німеччині на рішучі потягнення проти Польщі. Фактично, на переломі 1931/32 р. Німеччина находилася на грані свого повного упадку, репараційні відшкодування альянтам дійшли до висоти 63 млрд. марок у золоті. Щойно в 1939 р. на конференції в Льозанні зменшено репараційні кошти до 3 млрд. марок у золоті. Внутрішньо-політичне положення Німеччини було також тяжке, бо загрожувала країні комуністична революція. В той час відділи СА і СС виступали проти комуністів і соціалістів. Під час виборів Райхстагу, 31. 7. 1932 р., на 586 місць НСДАП здобула 230, СПД — 133, КПП — 89, центр — 75, німецькі націоналі — 37 і баварська партія 22 мандати. Райле дуже цікаво та подрібно змальовує політичну ситуацію в Німеччині, яка сприяла приходів до влади Гітлера. З цього тяжко періоду для Німеччини автор подав багато про діяльність «Абвери» проти Польщі, називаючи поіменно поляків-агентів, які працювали на користь Райху.

На стор. 159-163 автор змальовує активність советської тасмної діяльності, скерованої проти Гітлера, який у 1934 р. прийшов до влади.

Третя частина книги — це 1935-1939 рр. (до вибуху 2-ої світової війни). Військова «Абвера» була під керівництвом адм. Канаріса, який її переорганізував та посилив її діяльність проти СРСР. Райле подає докладну організацію військової «Абвери», її персональний склад, технічне оснащення та різні контакти. В цьому періоді помер 12. 5. 1935 р. марш. Пілсудський, який 26. 1. 1934 р. підписав німецько-польський пакт ненападу. Після його смерті польська політика супроти Німеччини почала щораз більше загострюватися. За Канаріса, на його доручення, до діяльності в «Абвері» були притягнені українські емігранти. Цей період, особливо для українців, є дуже цікавий, він представлений автором об'єктивно й вірно.

Дуже цікаві епізоди з діяльності «Абвери» в підготовці до 2-ої світової війни щертв заповнюють третю частину книги Райле, де досить багато сказано про роботу «Абвери» проти СРСР. Також автор заторкнув громадянську війну в Іспанії, японсько-китайську війну, польську політику ненависти до Німеччини, німецько-советський пакт ненападу з 23. 8. 1939 р. та особливу увагу зосередив на советській тасмній діяльності проти Німеччини.

Четверта частина присвячена діяльності «Абвери» під час 2-ої світової війни, яка створила т. зв. «таємний східний фронт» проти Польщі і ССРСР. Також порушено справу розбудови воєнних організацій «Абвери» в балканських країнах та на Близькому Сході ще до вибуху німецько-радянської війни. «Абвера» мала свої розбудовані військові організації також і на Далекому Сході. Не поминув Райле без згадки фронтові розвідки з'єднання під час нападу на ССРСР та широко розбудовану сітку «Абвери» в ССРСР в 1941 р.

У п'ятій частині автор подав схему організації «Абвери» з докладними поясненнями, схему закордонної «Абвери» — «Аст», також із докладними поясненнями, та карти Данцігу, Вестерплятте, розташування сітки «Абвери» з 1923 р. та розміщення інституцій «Абвери» під час війни на східному фронті. Багато та красиво під кожним оглядом книги Райле закінчують: 1. пояснення різних скорочень, вживаних у праці, 2. список використаних джерел та 3. список згаданих у праці осіб.

Книжка О. Райле «Таємний східний фронт» заслуговує на те, щоб її докладно простудіювали українські військовики і впевнилися яке велике значення відіграє у модерній війні й у підготовці до неї оборона перед ворожим шпигунством і різними видами психологічної війни та яке важливе значення для стратегічного планування має добре розбудована та справно діюча розвідка.

Andreas Hillgruber: HITLERS STRATEGIE, POLITIK UND KRIEGSFÜHRUNG 1940-1941.

Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/M., 1965.

Стор. 715. Ціна 78. — нм.

Студія доцента середньовічної і новітньої історії в університеті в Марбурзі/Лям А. Гілгрубера «Стратегія Гітлера, політика та провадження війни 1940-1941 р.», це габілітаційна праця. Автор цієї студії, використовуючи дотепер ще неопубліковані матеріали, написав аналітичну працю із діяльності А. Гітлера, особливу увагу присвячуючи вирішальному роковій 2-ої світової війни, тобто часові після капітуляції Франції в травні-червні 1940 р., та підготовки до війни проти ССРСР. Провідною ідеєю цієї студії є проблема рішальності Гітлера, яка впливала з політично-ідеологічних цілей та з реакції успішного започаткування війни, узгоджуючи також настанови протиставних потуг. Ціла праця, під кожним оглядом відповідними документами підбудована, складається із наступних дев'яти головних розділів: 1. Політика і стратегія воюючих потуг в Європі від початку німецького нападу на Польщу до капітуляції Франції. 2. Політичне положення у світі літом 1940 р. 3. Політичні і стратегічні можливості Гітлера влітку 1940 р. 4. Зміни у світовому політичному положенні пізньою осінню 1940 р. 5. Імпровізований план Гітлера світової війни. 6. Дальше загострювання світово-політичного положення Гітлера в першій половині 1941 р.

7. Реакція Гітлера на змінене положення на Заході та кінцеві приготування до нападу на ССРСР. 8. Політика і стратегія воюючих потуг від початку німецького нападу на ССРСР до безуспішно імпровізованого воєнного плану Гітлера (грудень 1941 р.). 9. Історія оперативного плану «Барбаросса». Студію доповнюють: 1. Різні допоміжні дані про досліди 2-ої світової війни, 2. Список джерел і використаної літератури (друкованої та недрукованої), 3. Діяльність Гітлера (щоденна), починаючи від 1. 9. 1939 р. до 31. 12. 1941 р., 4. Персональний і речевий реєстр.

Багатство порушених автором у студії різних проблем, у тому також фактору ЗДА, який мав вплив на провадження Німеччиною війни, та дуже великий документарний матеріал не дозволяють на те, щоб у рецензійній статті можна було тому всьому присвятити нашу увагу. Тому ми обмежимося до найважливішого, зосереджуючи нашу сконцентрованість на політиці і стратегії Гітлера проти Заходу та ССРСР.

За весь час політичної діяльності Гітлер мав перед собою відкриті далекосяжні перспективи два рази: в 1938 р., після Мюнхенського договору, та в 1940 р., після примусення до капітуляції Франції, яка вважалася за найсильнішу військову потугу в Європі. Перший тріумф Гітлера мав радше дипломатично-політичне значення, а другий — показав воєнну потужність Німеччини цілому світові. Відомо, що на підписання Мюнхенського договору погодилися Англія та інші країни, бо головна його ціль була скерована проти більшовизму, зате воєнний успіх Гітлера у Франції примусив західні великодержави до глибокої застанови та застосування відповідних воєнних заходів перед дальшою німецькою експансією на Захід. Навіть ліквідація незалежності Польщі, з якою мали підписані договори взаємної всесторонньої допомоги Англія і Франція, ще не вплинула на зміну політики і стратегії, зокрема англосаксів. Щойно капітуляція Франції була причиною остаточного вирішення політики й стратегії Заходу на дальший перебіг 2-ої світової війни.

Гітлер, готуючись до війни, велику увагу присвятив холодній або психологічній війні, а рівночасно, при нагоді різних парад у Берліні, демонстрував свої збройні сили, щоб переконати світ, що Німеччина вже є передовою мілітарною потугою в Європі. Насправді в першій фазі 2-ої світової війни німецький воєнний потенціал був ослаблений, щоб можна було рішитися на світову імперіальну війну. Про це також згадує автор у своїй студії на стор. 31-32. Гітлерові просвічувала ідея великої германської імперії в Європі на базі расової ідеології. Головним чином Гітлерові йшлося про Східну Європу, яку він планував колонізувати німцями, стосуючи навіть найбільш радикальні засоби насилля, включно з переселенням деяких народів на Сибір. Наприклад, у «Генеральплан-Ост» передбачалося виселення на Сибір 65% українців, 60% чехів і 80% поляків. Але, щоб зреалізувати свої далекосяжні плани, Гітлер потребував передусім відповідних передумов,

яких від Заходу він уже не міг очікувати. Тому він рішився на німецько-советський договір (Ріббентроп-Молотов), який був підписаний 23. 8. 1939 р., разом із таємним у той час протоколом, що відносився до розподілу Польщі. Якраз у цьому договорі Гітлер запевнив собі важливі політичні і стратегічні передумови, які були рішальними для розпочаття війни. Згідно з плануванням Гітлера, СРСР після підписання цього договору був стратегічним прикриттям для Німеччини. Після ліквідації Польщі, не існувало вже небезпеки двофронтової війни, тому Гітлер міг перекинути власні збройні сили проти Заходу, окупувавши Францію та інші країни. Цей договір мав велике значення для військово-географічного положення Німеччини. Дали, на підставі цього договору, СРСР давав Німеччині господарську допомогу, яка була конечною, бо фактичні запаси сировини у Німеччині в той час могли вистачити на приблизно 9-12 місяців. Також цим договором уможливлено дальші доставки стратегічно важливих сировин із південноєвропейських і скандинавських країн, бо СРСР мусів заховати неутралітет. У загальному підсумку тільки договір Ріббентроп-Молотов вможливив Гітлерові розгорнути війну проти країн Західної Європи, допомагаючи Німеччині не лише в посередньому, але також і в безпосередньому розумінні.

Посередній вплив цього договору позначився головню в політиці ЗДА, які приступили до війни щойно 8.-11. 12. 1941 р., з допомогою для альянтів Америка поспішила на підставі т. зв. «позичкового закону» 9. 4. 1941 р., а в травні тогож самого року була проголошена т. зв. **«Germany first — Strategie»**. Така повдержливість ЗДА від приступлення до європейської війни була для стратегії Гітлера дуже корисним фактором часу, бо німецька промисловість за той час могла збагатити технікою военний потенціал, який був використаний у пізніших кампаніях в Південній Європі (Греції), в Африці, проти СРСР та проти альянтів, після їх висадки в Нормандії. Гітлер не ховався із своїм пляном домовитися із СРСР. На стор. 28-29 автор цитує за Карлом Яковом Буркгардтом (з його книжки **«Meine Danziger Mission 1937-1939»** наступні думки Гітлера, висказані 11. 8. 1939 р.: «Все, що я виконую, є скероване проти Росії; коли Захід є дурний і сліпий, щоб цього не розуміти, я буду примушений порозумітися із росіянами, щоб поконати Захід, та опісля, після його упадку, мої об'єднані сили скерувати проти Советського Союзу. **Я потребує Україну, щоб, як це було під час останньої війни, не гоньдувати»**. Головною ціллю стратегії Гітлера після капітуляції Франції був СРСР, який належав, як одна з точок, що мусили бути зреалізовані, до програми націонал-соціалізму. Восени 1940 р., на наказ Гітлера, був опрацьований імпровізований плян «світової блискавичної війни», в якому передбачався поділ евро-азійського континенту на наступні гемісфери гегемоній: західна — під Німеччиною і східна — під Японією. Цей плян уже від самого початку кампанії проти СРСР (22. 6. 1941 р.) приніс для Німеччини катастрофічні наслідки, не зважа-

ючи на початкові великі успіхи. А треба мати на увазі факт, що на переломі 1940/1941 р. Гітлер був на вершці своєї фюрерської влади й сили.

Коли йдеться про політику Гітлера відносно Вел. Британії, то треба сказати, що він виявляв погодження, щоб, для рівноваги Німеччини з цією потугою, вона перебрала панівну роллю поза континентальною Європою. Гітлера переслідувало переконання, що після вишальгування з англійського союзу європейських країн, Вел. Британія буде змушена зректися війни та переключитися на співпрацю з Німеччиною. Він вірив у те, що прийде час, коли Англія і Німеччина об'єднаються проти ЗДА. В «мировому апелі» від 6. 10. 1939 р. Гітлер жадав від Англії звороту колишніх німецьких колоній в Африці, що було передумовою до замирення. Також у тій же промові Гітлер нічим не обмежив територіальної та воєнної потужності Вел. Британії. Він не хотів вірити в те, щоб Англія була противною континентально-експансивній політиці Німеччини в Європі.

Гітлер підготував свої збройні сили до концепції блискавичної війни, допасовуючи також до цієї концепції чотирирічний господарський плян. У зв'язку з цим, Німеччина не була пригтована до довготривалої війни з коаліцією Заходу, якої Гітлер у своєму плануванні не сподівався. Лябільна політична ситуація в листопаді 1939 р., під час якої головну роллю відіграли ЗДА і СРСР, змусила Гітлера до швидкої офензиви проти Заходу, щоб на цьому відтинку запевнити своє положення. Рівночасно, він був того переконання, що тривалого неутралітету СРСР не дасться запевнити ніяким договором. 27. 9. 1939 р. Гітлер у присутності марш. Вальтера Ф. Бравхіца сказав наступне: «Час у загальному працює проти нас, коли ми його далекойдуче не використаємо. Господарські засоби по другій стороні сильніші. Противник є в положенні виробляти, купувати і транспортувати. Під військовим оглядом час теж працює проти нас... Із психологічних і матеріальних мотивів час працює проти нас також у військовому відношенні». (Стор. 46). Теж і німецькому генералітетові Гітлер звернув увагу на політику СРСР та його тимчасовий неутралітет у промові від 23. 11. 1939 р.

Політично-стратегічний плян Гітлера був побудований на концепції льокальної війни на європейському континенті, під час якої мусили зникнути самостійні держави й мала створитися база для «великопротрісної» політики Німеччини. В рамках цього пляну вмщався також СРСР, як найголовніша ціль європейської континентальної експансії Гітлера. Дальшою експансивною ціллю Гітлера були ЗДА, які він планував опанувати довготривалою війною після закріплення німецької гегемонії на європейському континенті.

Стратегія британсько-французького альянсу в первісній стадії ставила собі за ціль спільними силами забезпечити шляхи через Атлантику та панувати над Середземним морем. Після капітуляції Франції ці стратегічні засади провалилися, бо британська фльота й летунство бу-

ли заслабі, щоб даліше виконувати намічені завдання. Не зважаючи на динаміку дій збройних сил Німеччини, Черчіл рішився протидіяти. Самозрозуміло, він не міг думати про визволення окупованих Німеччиною у першій фазі 2-ої світової війни країн. Він рішився на ревізію дотеперішньої британської політики і стратегії, переставляючись на шлях довготривалої і виснажуючої війни, якої Гітлер не сподівався. Вел Британія застосувала блокаду атлантийських водних шляхів, рівночасно ізолюючи окуповану Німеччиною Європу. Крім цього, Черчіл завернув до концепції альянсу із ЗДА і СССР, ідея якого зродилася на переломі 1938/39 рр. Студія подає у подробицях усі перипетії британської політики та причини зірвання ЗДА із дотеперішньою політикою ізоляціонізму.

Східню Європу трактував Гітлер як один територіальний комплекс, який мав стати «життєвим простором» для Німеччини. Також по-дрібно подає студія усі підготовчі дії проти СССР, особливу увагу зосереджуючи на плані «Барбаросса».

У загальній оцінці студія Гіллґрубера заслуговує повністю на те, щоб її назвати капітальною. Дуже багатий документальний матеріал оживлює зміст цієї рідкісної, всесторонньо підбудованої дотепер незаними широким колом громадськості документами, а ще багатший статистичний матеріал потенціалів Німеччини, Італії і Японії та альянтів образно зображує перевагу західньої коаліції над державами осі. Багато місця у праці присвячено психологічній війні в підготовці до війни та під час самої війни.

Студія є призначена для фахівців-істориків воєнносознавства та політиків. Багато користи вона дасть також кожному полководцеві, бо на її сторінках всесторонньо обговорена стратегія та тактика протиставних коаліцій 2-ої світової війни. Студію Андреаса Гіллґрубера поручаємо для поглиблення знання про другу світову війну всім ентузіястам військової справи. Не зважаючи на її досить високу ціну — 78. — нм, — вона заслуговує на особливу увагу та її придбання на власність.

Eckart Klessmann: NAPOLEONS RUSSLAND-FELDZUG IN AUGENZEUGENBERICHTEN

3. Auflage. Karl Rauch Verlag, Düsseldorf
424 стор., 4 шкідовані карти та 18 ілюстцій. Ціна 24.80 нм.

Похід Наполеона Бонапарта проти Росії у минулому столітті належить до війняткових подій, бо він вплинув не тільки на зміну політичної констеляції в Європі, але також у великій мірі став однією із причин переміни доточасної воєнної стратегії. Тому цей похід ще й сьогодні є досліджуваний не тільки істориками, але також і стратегами-полководцями. Не зважаючи на багатий матеріал різних дослідників цього походу та докладні його аналізи в воєнних академіях, в тому числі зокрема в німецькій воєнній академії, під час походу Гітлера проти СССР в 1941 р. були поповнені

ідентично такі ж самі помилки стратегічного значення. Тому й сьогодні цей похід варто вивчати та порівнювати з походом Гітлера, бо обидва вони були невдалими, у своїх наслідках катастрофальними для Франції в 19 ст. і для Німеччини в 20 ст.

На німецькому книжковому ринку вже третім накладом появилася в 1965 р. праця Еккарта Клессманна п. н. «Похід Наполеона на Росію у звітах наочних свідків». Історик Клессманн у своїй праці подає історичну генезу цього великого походу, всесторонню політичну й воєнну підготовку до його здійснення та взагалі докладну аналізу тогочасної політичної ситуації в Європі. В рецензованій книзі немає нежиттєвого опису фактів, пов'язаних із цим великим походом, як це звичайно стрічається в історії. В цій книзі забирають слово наочні свідки цього походу — французи, німці, росіяни, англійці й поляки; члени генерального штабу та звичайні вояки; також між цими хронікерами виступають обидва головні супротивники — Наполеон і цар Олександр I. Розповіді цих наочних свідків про політичне готування походу, його здійснення та наслідки читаються з великим зацікавленням, бо вони впроваджують читача в тогочасну дійсність, яка іноді є рефлексом сучасності. Ця книга є також вартісна для нас, українців, бо з неї можна багато навчитися із ділянки практичної політики та воєнного мистецтва 19 ст.

У вступі до своєї книги Клессманн каже: «В написаній історії і в пам'яті Європи 1812-ий рік є записаний як рік смерті й жаху: на протязі шести місяців армія численністю півмільйона вояків була знищена, але тільки мала її частина була вбита під час боїв, багато більше згинulo від пануючого голоду, хвороби, виснаження, льоду і снігу». І насувається питання, чи ця півмільйонна армія царя Франції Наполеона Бонапарта була організована тільки із самих французів? На це питання дає відповідь хронікер, лейтенант граф ф. Ведель, на стор. 29-ій цієї книги. Він записав нотатку: «Згідно зі статутом з 1806 р., Наполеон заснував Райнський союз держав, який був зобов'язаний давати цареві контингент війська для його походів. Уже 11. 12. 1811 р. князі Райнського союзу одержали вимогу, щоб свої полки держати в бойовій готовості до майбутньої війни, і в березні були складені великі армійські колони». Далі згаданий хронікер подає: Баварія дала до диспозиції 30 тис., Вестфалія — 28 тис., Саксонія — 26 тис., Вюртенбергія — 15 тис., Баденія і Гессен — кожна по 7 тис., Берг — 5 тис., Вюрцбург — 3 тис., Мекленбург-Франкфурт/М., Ангальт і Шварцбург — кожний по 2 тис. Також в інших, залежних від Наполеона, державах були озброєні армії до виступу: 70 тис. поляків, 34 тис. австрійців, 20 тис. прусаків, 20 тис. італійців, 10 тис. данців, 8 тис. неаполітанців, 7 тис. швайцарців, 4 тис. португальців, 4 тис. еспанців, 4 тис. хорватів, 3 тис. іллірійців і 2 тис. далматійців були влучені до **Grande Armée**, яка, разом із французьким ядром військових груп (241 тис.), нараховувала 556 тис. «Отже, в армії Наполеона під час

походу проти Росії брало участь 315 тис. чужонаціонального контингенту.

При переході російського кордону на ріці Німан, 25. 6. 1812 р., взяло участь 449 тис. вояків армії Наполеона, що записав у своєму деннику вюртенберзький лейтенант, Христіан ф. Мартенс (стор. 67).

На стор. 73 Клессманн подає докладно склад армії царя Олександра I:

1. Західня армія під командою ген. Барклі де Толлі	111 250
2. Західня армія під командою князя Баграціо	45 000
3. Західня армія під командою ген. Тормасова	42 000

Разом 198 250

Крім цього, до диспозиції царя Олександра I були готові наступні резерви:

Дунайська армія	53 000
Фінляндський корпус	30 000
Залога Риги і Дюнабург	9 000
Інші резерви	206 000

Разом 298 000

+ похідні війська 198 250

Разом російські сили 496 250

Наполеонівська армія була сильнішою під час походу на 59 750 вояків. Французькі збройні сили були організовані на основі загальної військової повинності, схваленої в 1793 р. яacobінцями. В 1812 р., в дійсності, французька армія, без війська залежних від Наполеона держав, які брали участь у поході на Росію, нараховувала коло 1 млн. (1 тис. батальйонів — 800 тис. вояків, 400 ескадронів кінноти — 100 тис., інженерних і артилерійських військ — 100 тис.). На підставі листів вояків французької армії Клессманн зображує її дисциплінованість та безоглядну жорстокість командування. Армія часто по кілька днів була в поході без прохарчування. Мародерів змісця ліквідовано, також за грабіж грозилася кожному кара смерті. Під тактичним оглядом Наполеон дбав про те, щоб його армія придержувалася określеного кількісного відношення трьох родів військ — піхоти, кавалерії і артилерії. Ці роди військ не могли замінити один одного. В армії кавалерія становила $\frac{1}{4}$ частину піхоти, а артилерія — 4 гармати на 1000 вояків, тобто $\frac{1}{8}$ частину піхоти. Головною силою армії була піхота, але вона могла успішно діяти лише при достатній допомозі артилерії і кавалерії. В загальному Наполеон трактував вояцьку масу «гарматним м'ясом», неоднократно вживаючи цього терміну. Людське життя він трактував як факт або річ, а не як хоча дещо подібне до нього, що підтверджують різні хронікери цієї праці. Наполеон перебільшував роллю полководця й особисту роллю.

У книзі багато генералів подає приклади стратегії Наполеона, яка була скерована на знищення живої сили противника в генеральному бою. «В Європі, — говорив Наполеон австрійським генералам після перемоги, довер-

шеної над їхньою армією, — є досить хороших генералів, але вони відразу бачать багато речей. Я бачу тільки одне — маси ворожих військ. Я стараюся їх знищити, будучи певний, що все інше завалиться разом із ними». Тому, ведучи війну, Наполеон завжди змагав до генерального бою. Знищуючи армію противника в одному або кількох генеральних боях, він окупував його столицю і диктував йому свої умови. Однак, під час виправи на Росію, стратегія Наполеона була невдалою, бо російська армія уникала такого генерального бою, робила відворот, знищуючи все за собою. Таким чином, війська Наполеона здобували спустошену землю, на якій не було чим прогодувати ні вояків, ані коней. Багато очевидців записало наслідки стратегії Наполеона, бо вже від першого тижня кампанії проти Росії вояцтво голодувало, а коней годували соломомою із старих стріх. Шлях, яким проходили війська Наполеона, був укритий людськими та кінськими трупами, які в гарячі літні дні отруювали своїм розкладом повітря. Російський ген. А. В. Суворов, не зважаючи на перевагу французьких військ, переміг армію Наполеона, очолювану визначними французькими генералами.

Чи не подібну стратегію застосував Гітлер у своїй кампанії проти СРСР в 1941 р., змагаючи до знищення маси його збройних сил! Воєнне мистецтво і діяльність Наполеона відігравали велику роллю у розвитку воєнного мистецтва першої половини XIX ст. Однак спроби використання його методів в половині XIX ст. і пізніше вже не давали успіхів, бо в міжчасі зайшли великі економічні й політичні переміни та на базі війн розвинулася воєнна техніка.

Не будемо подрібно обговорювати окремих боїв французької армії, бо їх було багато: Німан, Смоленськ, Бородіно, Москва, Калуга; не будемо заторкувати трагічного у своїх наслідках відвороту армії Наполеона та зокрема нищівного бою під час переправи через Березину. Все це в книзі докладно описане різними очевидцями та викликає в читача пригноблююче враження. Також неможливим є характеризувати в короткій рецензійній статті окремих французьких і російських полководців. Кожному з них определили відповідну характеристику документи наочних свідків. Із цих документів довідуємося про їх воєннознавчі вмінності, знання стратегії і тактики. А було по одній і другій сторонах у цій жорстокій війні багато дійсно визначних полководців, які записали свої імена в історію воєнного мистецтва.

5 грудня 1812 р. Наполеон Бонапарт о 2-й год. ранку передав командування армією ген. Жанові Раппові, а сам подався до Парижу, забираючи із собою марш. М. Дірока, герцога Арманда де Коленкура і ген. Муте. Наполеон рішився на такий крок, бо одержав повідомлення, що ген. Малет нічю 23. 10. 1812 р. рішився перевести в Парижі переворот, будучи певний того, що Наполеон згинув, бо два тижні не одержував од нього ніяких відомостей. Цьому переворотові хотів запобігти Наполеон. Також він був упевнений в тому, що йому вдасться організувати нову армію та при її до-

помозі держати в шаху збунтовану Європу. Два дні перед від'їздом до Парижу, 3. 12. 1812 р., Наполеон продиктував в Молодечно знаменний бюлетень *Grande Armée*, в якому признався до катастрофи. Цей бюлетень викликав страхотний шок, і про нього існує багато легенд очевидців, які є записані в книзі.

Праця Еккарта Клессманна — це дуже корисна література не тільки для істориків-дослідників доби Наполеона. Вона є корисна також для старшин, які хочуть докладно вивчати стратегію великого полководця, цісаря

Франції Бонапарта Наполеона, який закінчив своє життя на острові св. Єлени 5. 5. 1821 р., де був висланий, після битви під Ватерльо, 22. 6. 1815 р. Цю книгу читається легко, з цікавістю, бо події та різні обставини з походу на Росію змальовані безпосередніми очевидцями живими барвами. Різні епізоди з цієї великої кампанії, записані на сторінках книжки двома шрифтами, міняються, немов картини на фільмовому екрані. Поручаємо цю книжку простудіювати також українцям, бо з неї можна багато навчитися.

ВІЙСЬКОВОЗНАВЧІ ВИДАННЯ

THE STRUGGLE FOR CRETE. 20 May — 1 June 1941. A Story of Lost Opportunity. By I. McD. G. Stewart. 518 Pages. Oxford University Press, New York, London, and Toronto, Can., 1966. \$ 11.20.

FOREIGN AID AND AMERICAN POLICY. A Documentary Analysis. By David A. Baldwin. 261 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 6.50.

STRATEGY FOR CONQUEST. A Study of Communist Propaganda Techniques. By Donald Lane Miller 74 Pages. Public Affairs Press, Washington, D. C., 1966. \$ 2.50.

WARPLANES OF THE WORLD. By John W. R. Taylor. 210 Pages. Arco Publishing Co. Inc., New York, 1966. \$ 4.95.

SCIENTIFIC AND ENGINEERING MAN-POWER IN COMMUNIST CHINA, 1949-1963. By Dr. Chu-yuan Cheng. 588 Pages. Superintendent of Documents, US Government Printing Office, Washington, D. C., \$ 2.00 paperback.

DEFEATING COMMUNIST INSURGENCY. The Lessons of Malaya and Vietnam. By Sir Robert Thompson. 171 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 4.95.

THE LONG, LONG WAR. Counterinsurgency in Malaya and Vietnam. By Brigadier Richard L. Clutterbuck. Foreword by General Harold K. Johnson, Chief of Staff, United States Army. 206 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 5.95.

INTERNAL SECURITY AND MILITARY POWER. Counterinsurgency and Civic Action in Latin America. By Willard F. Barber and C. Neale Ronning. 388 Pages. Ohio State University Press, Columbus, Ohio, 1966. \$ 6.50.

THE REICHSWEHR AND POLITICS 1918-1933. By F. L. Carsten. 427 Pages. Oxford University Press, New York, 1966. \$8.00.

THE RUSSIANS AT SEA. A. History of the Russian Navy. By David Woodward. 254 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1965. \$ 6.95.

THE GHURKAS. By Harold James and Denis Sheil-Small. 291 Pages. The Stackpole Co., Harrisburg, Pa., 1965. \$ 6.95.

AMERICAN STRATEGY: A New Perspective. The Growth of Politico-Military Thinking in the U. S. By Urs Schwarz. Preface by Henry A. Kissinger. 178 Pages. Doubleday & Co. Inc., Garden City, N. Y. 1966. \$ 4.50.

ESCALATION AND THE NUCLEAR OPTION. By Bernard Brodie. 151 Pages. Princeton University Press, Princeton, N. J. 1966. \$ 4.50.

FIGHTING WINGS. Aerial Combat in World War I. By Arch Whitehouse and Milton Lancelot. 96 Pages. Duell, Sloan & Pearce, New York, 1966. \$ 0.95.

ADMIRAL RAYMOND A. SPRUANCE, USN. A Study in Command. By Vice Admiral E. P. Forrestal, United States Navy, Retired. With a Foreword by Fleet Admiral C. W. Nitz, United States Navy. Introduction by Rear Admiral E. M. Eller, United States, Retired. 275 Pages. Superintendent of Documents, US Government Printing Office, Washington, D. C. \$ 2.75.

A STUDY OF WAR. By Quincy Wright. Abridged by Louise Leonard Wright. 451 Pages. The University of Chicago Press, Chicago, Ill., 1965. \$ 2.95 paperback.

CUSTER FELL FIRST The Adventures of John R. Lockwood. Compiled and edited by J. C. Ryan. 119 Pages. The Naylor Co., San Antonio, Tex 1966. \$ 3.95.

PUBLIC SPEAKING. By George W. Fluharty and Harold R. Ross. 390 Pages. Barnes & Nobel, Inc., New York, 1966. \$ 4.50 clothbound. \$ 1.95 paperback.

WARFARE IN ENGLAND 1066-1189. By Captain John Beeler, United States Army, Retired. 493 Pages. Cornell University Press, Ithaca, N. Y. 1966. \$ 12.50.

SINO-SOVIET RIVALRY. Implications for U. S. Policy. Edited by Clement J. Zablocki. 242 Pages. Frederick A. Praeger Inc., New York. 1966. \$ 5.95.

DETERRENCE AND STRATEGY. By Général d'Armée André Beaufre. Translated from the French by Major General R. H. Barry. 174 Pages. Frederick A. Praeger Inc., New York, 1965. \$ 6.95.

RED CHINA TODAY. By Hugo Portisch. Translated from the German by Heinz von Koschembar. 383 Pages. Quadrangle Book, Inc., Chicago Ill, 1966, \$ 6.95.

THE OFFICER AS A LEADER. By General S. L. A. Marshall. 288 Pages. The Stackpole Co., Harrisburg, Pa., 1966. \$ 6.50.

THE BATTLE OF THE MARNE. By Henry Isselin. Translated by Charles Connell. Introduction by John Terraine. 304 Pages. Doubleday & Co. Inc., Garden City, N. J. 1965. \$5.95.

INTERNATIONAL POLITICAL COMMUNICATION. By W. Phillips Davison. 404 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1965. \$ 7.50.

ABOVE THE PACIFIC. By Lieutenant Colonel William J. Horvat, United States Air Force. Foreword by Arthur Godfrey. 211 Pages. Aero Publishers, Inc., Fallbrook, Calif. 1966. \$ 8.95.

1912: EYEWITNESS ACCOUNTS OF NAPOLEON'S DEFEAT IN RUSSIA. Compiled, Edited, and Translated by Antony Brett-James. 312 Pages. St. Martin's Press Inc., New York, 1966. \$ 6.50.

FLINTLOCK AND TOMAHAWK: New England in King Philip's War. By Douglas E. Leach. 304 Pages. W. W. Norton & Co., New York, 1966. \$ 6.00.

THE PRESIDENTS OF THE UNITED STATES: A New Appraisal From Washington to Johnson. Third Edition, Revised. By Maxim Ethan Armbruster. 358 Pages. Horizon Press, Inc., New York, 1966. \$ 5.95.

THE GERMAN ARMY AND THE NAZI PARTY 1933-1939. By Robert J. O'Nwill. Foreword by Captain Sir Basil Liddell Hart. 286 Pages. Cassell & Co. Ltd., London, Eng., 1966. \$ 8.80.

THE UNITED STATES IN A DISARMED WORLD. A Study of the U. S. Outline for General and Complete Disarmament. By Arnold Wolfers, Robert E. Osgood, Paul Y. Hammond, Laurence W. Martin, Robert W. Tucker, Charles Burton Marshall, and Livingston T. Merchant. 236 Pages. The Johns Hopkins Press, Baltimore, Md., 1966. \$ 8.50 clothbound. \$ 2.25 paperbound.

SOUTHEAST ASIA'S SECOND FRONT: The Power Struggle in the Malay Archipelago. By Arnold C. Brackman. 341 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 6.95.

WARPLANES OF YESTERYEAR. By Kenneth Munson. 122 Pages. Arco Publishing Co., Inc., New York, 1966. \$ 5.95.

THE UNITED STATES AND JAPAN. Edited by Herbert Passin. 174 Pages. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J., 1966. \$ 3.95.

DATELEINE: VIETNAM. By Jim G. Lucas. 334 Pages. Award House Crown Publishers, Inc., New York, 1966. \$ 4.95.

THE POLITICS OF MILITARY UNIFICATION. A Study of Conflict and the Policy Process. By Demetrios Caraley. 345 Pages. Columbia University Press, New York and London, Eng., 1966. \$ 8.95.

ROOTS OF BRITISH AIR POLICY. By Richard Worcester. 224 Pages. Hodder & Stoughton, London, Eng., 1966. \$ 4.20.

FAINT THE TRUMPET SOUNDS. The Life and Trial of Major Reno. By John Upton Terrell and Collonel Georbe Walton. 332 Pages. David McKay Co. Inc., New York, 1966. \$ 6.95.

COMBAT OVER SPAIN. Memoirs of a Nationalist Fighter Pilot: 1936-1939. By Captain José Larios, Marquis of Larios, Duke of Lerma. 308 Pages. The Macmillan Co., New York, 1966. \$ 6.95.

THE GERMAN ARMY. By Herbert Rosinski. Edited and with Introduction by Gordon A. Craig. 322 Pages. Frederick A. Praeger Inc., New York, 1966. \$ 6.95.

1940. By Laurence Thompson. 256 Pages. William R. Morrow & Co., Inc., New York, 1966. \$ 5.95.

LUDENDORF. Genius of World War I. By D. J. Goodspeed. 335 Pages. Houghton Mifflin Co., Boston, Mass., 1966. \$ 6.00.

AUSCHWITZ. A Report on the Proceedings Against Robert Karl Ludwig Mulka and Others Before the Court at Frankfurt. By Bernd Naumann. Translated by Jean Steinberg. With an Introduction by Hannah Arendt. 433 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 7.95.

THE MILITARY-TECHNICAL REVOLUTION. Its Impact on Strategy and Foreign Policy. Edited by John Erickson. Associate Editors Edward L. Crowley and Nikolai Galay. 284 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 7.50.

WHY VIETNAM? By Frank N. Trager. 248 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 4.95.

ENCYCLOPEDIA OF THE AMERICAN REVOLUTION. By Colonel Mark M. Boatner III. 1,287 Pages, David McKay Co. Inc., New York, 1966. \$ 17.50.

COMMUNICATING TECHNICAL INFORMATION. A Guide to Current Uses and Abuses in Scientific and Engineering Writing. By Robert R. Rathbone. 104 Pages. Addison-Wesley Publishing Co., Inc., Reading, Mass., 1966. \$ 1.95 paperbound.

CHALLENGE TO SCIENCE. The UFO Enigma. By Jacques and Janine Vallee. 268 Pages. Henry Regnery Co., Chicago, Ill. 1966. \$ 5.95.

VIETNAM NORTH. By Wilfred Burchett. 191 Pages. International Publishers, Inc., New York, 1966. \$ 4.95 clothbound. \$ 1.85 paperbound.

THE PAPERS OF WOODROW WILSON. Volume I. 1856-1880. Edited by Arthur S. Link. John Wells Davidson and David W. Hirst, Associate Editors. T. H. Vail Motter, Consulting Editor, and John E. Little, Editorial Assistant. 715 Pages. Princeton University Press, Princeton, N. J., 1966. \$ 15.00.

HITLER AND RUSSIA. The Third Reich in a Two-Front War 1937-1943. By Trumbull Higgins. 310 Pages. The Macmillan Co., New York, 1966. \$ 4.95.

NAVAL TERMS DICTIONARY. Second Edition. Revised by Captain John V. Noel Jr., United States Navy, Retired, and Commander

Ted J. Bush, United States Naval Reserve. 377 Pages. United States Naval Institute, Annapolis, Md., 1966. \$ 5.50.

ARMS AND INFLUENCE. By Thomas C. Schelling. 293 Pages. Yale University Press, New Haven, Conn., 1966 \$ 7.50.

THE WEAPONS OF WORLD WAR III. The Long Road Back From the Bomb. By John S. Tompkins. 340 Pages. Doubleday & Co., Garden City, N. Y., 1966. \$ 5.95.

THE PLANE THAT CHANGED THE WORLD: A Biography of the DC-3. By Douglas J. Ingells. 256 Pages. Aero Publishers, Inc., Fallbrook, Calif. 1966. \$ 9.75 clothbound. \$ 4.95 paperbound.

YESTERDAY'S DETERRENT. Tirpitz and the Birth of the German Battle Fleet. By Jonathan Steinberg. 240 Pages. The Macmillan Co., New York, 1965. \$ 6.95.

THE COMMUNIST PARTY APPARATUS. By Abdurakhman Avtorkhanov. 422 Pages. Henry Regnery Co., Chicago, Ill., 1966. \$ 10.00.

PARADES AND POLITICS AT VICHY. The French Officer Corps Under Marshal Pétain. By Robert O. Paxton. 472 Pages. Princeton University Press, Princeton, N. Y., 1966. \$ 9.00.

POSTWAR DEFENCE POLICY AND THE U. S. NAVY, 1943-1946. By Vincent Davis. 371 Pages. The University of North Carolina Press, Chapel Hill, N. C., 1966. \$ 7.50.

PEKING AND PEOPLE'S WARS. An Analysis of Statements by Official Spokesmen of the Chinese Communist Party on the Subject of Revolutionary Strategy. By Brigadier General Samuel B. Griffith II, United States Marine Corps, Retired. With Appendixes Containing Statements by Lin Piao, Minister of Defence, and Lo Jui-ching, Chief, General Staff Department, People's Liberation Army. 142 Pages. Frederick A. Praeger, Inc., New York, 1966. \$ 4.95.

WEAPONS AND TACTICS. Hastings to Berlin. By Jac Weller. 238 Pages. St. Martin's Press, Inc., New York, 1966. \$ 6.00.

THE UNITED STATES NAVY IN WORLD WAR II. The One-Volume History. From Pearl Harbor to Tokyo Bay — By Men Who Fought in the Atlantic and the Pacific and by Distinguished Naval Experts, Authors and Newspapermen. Selected and Edited by S. E. Smith. With an Introduction by Rear Admiral E. M. Eller, Director of Naval History. 1,049 Pages. William Morrow & Co., Inc., New York, 1966. \$ 12.50.

THE WAFFEN SS. Hitler's Elite Guard at War 1939-1945. By George H. Stein. 330 Pages. Cornell University Press, Ithaca, N. Y., 1966. \$ 7.50.

THE MAKING OF THE KING: 1066. By Alan Lloyd. 243 Pages. Holt, Rinehart & Winston, Inc., New York, 1966. \$ 6.00.

WORLD POLITICS AND TENSION AREAS. By Feliks Gross. 377 Pages. New York University Press, New York, 1966. \$ 10.00.

DOMINICAN ACTION — 1965. Intervention or Cooperation? 85 Pages. The Center for Strategic Studies, Georgetown University, Washington, D. C., 1966. \$ 2.00 paperbound.

THE UNCOMMON DEFENCE AND CONGRESS 1945-1963. By Edward A. Kolodziej. 630 Pages.

Ohio State University Press. Columbus, Ohio, 1966. \$ 7.50.

MODERN AIRMANSHIP. Third Edition. Edited by Major General Neil D. Van Sickle, United States Air Force. 785 Pages. D. Van Nostrand Co., Inc., Princeton, N. J., 1966. \$ 9.95.

IN THE NAME OF SCIENCE. By H. L. Nieburg. 431 Pages. Quadrangle Books, Inc., Chicago, Ill., 1966. \$ 7.95.

AGENTS OF DECEIT. Frauds, Forgeries and Political Intrigue Among Nations. By Paul W. Blackstock. With an Appendix by George F. Kennan. 315 Pages. Quadrangle Books, Inc., Chicago, Ill., 1966. \$ 6.50.

DIARY OF THE SINAI CAMPAIGN. By Major-General Moshe Dayan. 236 Pages. Harper & Row, Inc., New York, 1966. \$ 5.95.

SALUTE THE SOLDIER. An Anthology of Quotations, Poems, and Prose. Edited by Captain Eric Wheler Bush, Royal Navy. 435 Pages. George Allen & Unwin Ltd., London, Eng., 1966. \$ 7.35.

CHINESE WARLORD. The Career of Feng Jühsiang. By James E. Sheridan. 386 Pages. Stanford University Press, Stanford, Calif., 1966. \$ 10.00.

MIDWAY: Turning Point of the Pacific. By Vice Admiral William Ward Smith, United States Navy, Retired. 174 Pages. Thomas Y. Crowell Co., New York, 1966. \$ 4.95.

THE GATLING GUN. By Paul Wahl and Donald R. Toppel. 164 Pages. Arco Publishing Co., Inc., New York, 1965. \$ 12.50.

JAHRESBERICHT 1965 DES SCHWEIZERISCHEN UNTEROFFIZIERSVERBANDES. DIE SCHWEIZERISCHE FLUGZEUGINDUSTRIE VON DEN ANFÄNGEN BIS 1961. Von Dr. Eduard Mettler. 140 Seiten. Polygraphischer Verlag AG, Zurich, 1966.

NOCH EINMAL REBELL. Von Georges Bidault. 365 Seiten. Propyläen-Verlag, Berlin 1966.

VOM REICH DER MITTE ZU MAO TSE-TUNG. Von Lily Abegg. 208 Seiten. Verlag C. J. Bucher Ag, Luzern 1966.

THE GREEK CIVIL WAR 1944-1949. Von Edgar O'Ballance. Faber und Faber, London 1966.

DIARY OF THE SINAI CAMPAIGN. Von General-major Moshe Dayan. Weidenfeld and Nicolson, 20 New Bond Street, London, W. 1. 1966.

DAS TOR ZUR FESTUNG EUROPA. Von Franz Kurowski. 168 Seiten, 11 Kartenskizzen. Verlag Kurt Vowinkel, Neckargemünd 1966.

1866. WENDEPUNKT IN DER GESCHICHTE EUROPAS. Sonderheft der "Österreichische Militärischen Zeitschrift". 68 Seiten. Verlag Carl Überreuter, Wien 1966.

RITTER DER TIEFE — GRAUE WÖLFE. Von Bodo Herzog und Günter Schomaekers. 563 Seiten. Verlag Welsermühl, München/Wels 1965.

SWISSAIR. Von Curt Riess, 250 Seiten. Herausgeber Schweizerisches Verlagshaus, Zürich 1966.

DIE ARMEN DER NATO. Von Friedrich Wiener. Bearbeiter des wehrtechnischen Teiles: F. Kosar. 384 Seiten, 600 Bilder und Skizzen. Verlag Carl Überreuter, Wien 1966.

OPERATIONSFORSCHUNG. Von Jelena Wentzel. 405 Seiten. Deutscher Militärverlag. Berlin (Ost) 1966.

DIE VOLLMACHT DES GEWISSENS. Zur Geschichte der militärischen Widerstandsbewegung 1938 bis 1945. Herausgegeben von der Europäischen Publikation e. V. Einleitung von Theodor Heuss. I. Band (1960) 599 Seiten, II. Band (1965) 540 Seiten. Verlag Alfred Metzner, Frankfurt am Main.

WENNERSTRÖM, SPION. Von Hans-Krister Rönblon. Aus dem Schwedischen übertragen von Sven F. Deppe. 159 Seiten. Verlag Ullstein, Darmstadt 1965.

WELTWEENDE 1917. Monarchie — Weltrevolution — Demokratie. Für die Ranke-Gesellschaft herausgegeben von Hellmuth Rössler. 214 Seiten. Verlag Musterschmidt, Göttingen 1965.

KÖNIGGRÄTZ. Von Gordon A. Craig. 301 Seiten, 11 Kartenskizzen. Verlag Paul Zsolnay, Wien/Hamburg 1966.

DER KRIEG ZUR SEE 1914 bis 1918. Herausgegeben von Marinearchiv und Bundesarchiv (Militärarchiv) Arbeitskreis für Wehrforschung. Verlag Mittler & Sohn, GmbH, Frankfurt am Main.

AUSTERLITZ. Von Claude Manceron. Übersetzt ins Englische von George Unwin. 318 Seiten 16 Reproduktionen, 8 Skizzen. George Allen & Unwin Ltd., London 1966.

DIE SCHWEIZ IM SPIEGEL. Schwierigkeiten und Chancen einer kleinstaatlichen Demokratie. Von Oskar Reck. 164 Seiten. Verlag Huber, Frauenfeld 1966.

FLUGKARTE DER SCHWEIZ 1 : 3000000. Herausgeber: Anro-Club der Schweiz, unter Mitwirkung des Eidgenössischen Luftamtes. Kümmerly & Fry, geographischer Verlag, Bern 1966.

TRUPP-ÜBUNGEN. Bezugsstelle: Oblt. R. Lareida, Hauptstrasse 119, 4450 Sissach.

DAS AMERIKANISCHE SICHERHEITSSYSTEM 1945 bis 1949. Studie zur Aussenpolitik der bürgerlichen Gesellschaft. Von Ernst-Otto Czempel. 442 Seiten. Verlag Walter de Gruyter & Co. Berlin 1966.

KRIEG UND IDEOLOGISCHER KAMPF. Von Oberst der Sowjetarmee. I. A. Seleznev (Übersetzung aus dem Russischen) 85 Seiten. Verlag des Schweizerischen Ost-Institutes, Bern 1966.

THE GERMAN MILITARY ENTERPRISER AND HIS WORK FORCE. Volume II (Beiheft 48 der Vierteljahrschrift für Sozial — und Wirtschaftsgeschichte). Von Fritz Redlich. 322 Seiten. Verlag Franz Steiner GmbH, Wiesbaden 1965.

A TRAVELLOR'S GUIDE TO THE BATTLE-FIELDS OF EUROPE. Von Chandler David. 2 Bände, zu 199 Seiten. Hugh Evelyn, London 1965.

CARL VON CLAUSEWITZ. Schriften, Aufsätze, Studien, Briefe. Von Werner Hahlweg. Band I. 750 Seiten. Verlag Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1966.

KURT VON SCHLEICHER. Von Thilo Vogel-sang. Band 39 der Schriftenreihe "Persönlichkeit und Geschichte". 112 Seiten. Musterschmidt-Verlag, Göttingen 1965.

CHRONIK DES ZWEITEN WELTKRIEGES. Von A. Hillgruber und G. Hümmelchen. Herausgegeben vom Arbeitskreis für Wehrforschung. 196 Seiten. Bernard & Graefe, Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main 1966.

PEARL HARBOR. Signale und Entscheidungen. Von Roberta Wohlstetter. 431 Seiten. Verlag Eugen Rentsch, Erlenbach-Zürich 1966.

BIBLIOGRAPHIE ZUR LUFTKRIEGESGESCHICHTE. Bearbeitet im Militärgeschichtlichen Forschungsamt von Karl Köhler. Heft 5 der Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte; Weltkriegsbücherei Stuttgart. 284 Seiten. Bernard & Graefe, Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main 1966.

BALKANWIRREN 1940/41. Diplomatische und militärische Vorbereitung des deutschen Donauüberganges. Von Philipp W. Fabry. Beiträge zur Wehrforschung, Band XI/X. 195 Seiten. "Wehr und Wissen", Verlagsgesellschaft mbH, Darmstadt 1966.

THE STRUGGLE FOR CRETE. By J. McD. G. Stewart. 518 Seiten, 28 Kartenskizzen und 21 Photos. Oxford University Press, London 1966.

DIE WAFFEN-SS. Eine Dokumentation. Von Dr. K. G. Klietmann. 520 Seiten, 24 Bildseiten. Verlag "Der Freiwillige" Osnabrück, 1965.

ODYSSEE IN ROT. Bericht einer Irrfahrt. Von Heinrich Gerlach, 652 Seiten. Nymphenburger Verlagshandlung, München 1966.

DIE LANDESVERTEIDIGUNG DER SCHWEIZ. Von Oberstdivisionär z. D. Dr. iur Karl Brunner. 639 Seiten. Verlag Huber & Co. AG, Frauenfeld 1966.

KLEINES BREVIER DER FELDINFANTERIE. Von Oberstbrigadier E. Brandenberger. 90 Seiten, 17 Bilder. Verlag der ASMZ, Huber & Co., AG, Frauenfeld 1966.

DER ALTE SCHWEIZER UND SEIN KRIEG. Von Walter Schaufelberger. Unveränderte neue Ausgabe. Mit einem Vorwort von Oberstkdt. E. Uhlmann. 264 Seiten. Europa-Verlag, Zürich 1966.

ADVOKATEN DES FEINDES. Das Abenteuer der politischen Neutralität. Von Werner Rings. 203 Seiten. Ezon-Verlag, Düsseldorf/Wien, 1966.

JAGD AM HIMMEL. Von Vizeluftmarschall J. E. Johnson. 306 Seiten. Ist-Verlag, München 1966.

JAHRBUCH DER LUFTWAFFE, dritte Folge, 1966. Von Kurt Neher und Karl Heinz Mende. 240 Seiten, 200 Photos. Verlag Wehr und Wissen, Darmstadt 1966.

FLUGZEUGE DER WELT IN FARBEN. Zwei Bände in Taschenformat. Von Kenneth Munson. Deutsche Ausgabe. Verlag Orell Füssli, Zürich.

KAMPFFUGZEUGE. Jagd-, Erdkampf — und Trainingsflugzeuge. 80 Farbtafeln, 71 Seiten Text;

BOMBER, Patrouillen — und Transportflugzeuge. 80 Farbtafeln, 73 Seiten Text.

TASCHENBUCH FÜR WEHRFRAGEN 1966/67. Herausgegeben von Hans Edgar Jahn, Jurt Neher und Lothar Roske in Zusammenarbeit mit dem

Bundessministerium der Verteidigung. 608 Seiten. Verlag Soldat und Technik, Frankfurt am Main 1966.

DIE TAUSEND TAGE KENNEDYS. Von Arthur M. Schlesinger. 928 Seiten. Verlag Scherz, Bern, München, Wien 1966.

CHURCHILL. Chronik eines glorreichen Leben. 208 Seiten, zahlreiche Bilder. Neue Schweizer Bibliothek, Zürich.

ENTSCHEIDUNG IM PAZIFIK. Von Friedrich Ruge, 387 Seiten, 32 Seiten Bilder und 16 Kirtens-
skizzen. Neue Schweizer Bibliothek, Zürich.

PROFIL DER SCHWEIZ. Von Hans Tschani. 465 Seiten, zahlreiche Bilder. Verlag Rascher & Cie., AG, Zürich 1966.

DER ZWEITE WELTKRIEG. Von Winston S. Churchill. Neue Schweizer Bibliothek, Schweizer Verlagshaus AG, Zürich.

ILUSTRIERTE GESCHICHTE DES ZWEITEN WELTKRIEGES. Von Dr. Kurt Zentner. 604 Seiten, zahlreiche Bilder. Neue Schweizer Bibliothek, Zürich.

DER KAMPF UM EUROPA. Von Chester Wilmot. 719 Seiten. Neue Schweizer Bibliothek, Zürich.

SOVIET MILITARY POLICY. Von Raymond I. Garthoff. Verlag Faber and Faber, 24 Russell Square, London 1966.

DER LETZTE KAMPF. Von Cornelius Ryan. 480 Seiten mit 135 Abbildungen und Karten. Verlag Droemer-Knaur, München/Zürich 1966.

VERBRANNT ERDE. Von Paul Carell. 511 Seiten mit 16 mehr- und 65 einfarbigen Abbildungen und 49 Kartenskizzen. Verlag Ullstein GmbH, Berlin/Frankfurt/Wien 1966.

PROBLEMY REVOLJUCII W WOENNOM DELE (Die Probleme der Revolution im Militärwesen), 210 Seiten. Militärverlag des Verteidigungsministeriums der UdSSR, Moskau 1965.

MILITÄRSTRATEGIE. Herausgegeben unter der Redaktion von Marschall der Sowjetunion W. D. Sokolowski. 519 Seiten. Deutscher Militär-Darmstadt 1966.

WAFFENLEHRE FÜR DIE BUNDESWEHR. Von Oberstlt. H. Dathan, Verlag Offene Worte, Bonn 1966.

UNSERE BUNDESMARINE. Heftserie "Ein Blick, und Du bist im Bild" 48 Seiten. Verlag Lehrmittelinstitut GmbH, Wilhelmshaven 1966.

KYBERNETIK IM MILITÄRWESEN. Von Oberst Dr.-Ing. Heinz Raulien. 243 Seiten. Deutscher Militärverlag Berlin-Ost 1963.

FÜHRUNG UND BEFEHL. Von Joeden/Domröse, Verlagsgesellschaft Wehr und Wissen, Darmstadt 1966.

ROTES KREUZ. Von Dr. Hans Haug. 220 Seiten. Verlag Hans Huber, Bern und Stuttgart 1966.

BUNDESRAT EDMUND SCHULTHESS. Von Hermann Böschstein. Verlag Paul Haupt, Bern 1966.

UNTERNEHMEN "SUNRISE". Die geheime Geschichte des Kriegsendes in Italien. Von Allen Dulles and Gero S. v. Gaevernitz. 318 Seiten. Econ-Verlag GmbH, Düsseldorf und Wien 1967.

GESCHÜTZWESEN UND ARTILLERISTEN IM ALTEN SCHAFFHAUSEN. Von Dr. Jürg Zimmermann. CLVIII. Neujahrsblatt der Feuerwerker-Gesellschaft (Artillerie-Kollegium) 36 Seiten. Zürich 1967.

DIE DEUTSCHEN GESCHÜTZE 1939 bis 1945. Von Dr. F. M. von Senger und Etterlin. 2. Auflage. 272 Seiten. Verlag Lehmann, München 1967.

SO ERLEBTE ICH VIETNAM. Von Willy Angst. 231 Seiten. 23 Photos vom "Etablissement cinématographique des armées". Gernsberg-Verlag, Winterthur 1966.

DE GAULLE. Traumer oder Realist? Von Hans O. Staub. 198 Seiten. Verlag C. J. Bucher, Luzern 1966.

ENTWAFFNUNG UND MILITÄRKONTROLLE IN DEUTSCHLAND 1919 bis 1927. Von Michael Salewski. 421 Seiten. Verlag R. Oldenbourg, München 1966.

DIE DEUTSCHE PANZERTRUPPE 1939 bis 1945. Von H. Scheibert und C. Wagener. Podzun-Vedlag, Bad Nauheim 1966.

HEERESGRUPPE NORD 1941 bis 1945. Von Werner Haup. 350 Seiten. Verlag Hans-Henning Podzun, Bad Nauheim 1966.

LA GUERRE de 1914-1918; Les opérations militaires. Von General L. Koeltz. 654 Seiten, 33 Planskizzen. Editions Sirey, Paris 1966.

DIE PREUSSEN IN NIEDERÖSTERREICH 1866. Von Dr. Othmar Tuider und Johannes Rüling. 55 Seiten. Heft 4, der militärischen Schriftenreihe, herausgegeben vom Heeresgeschichtlichen Museum. Wien 1966.

NVA — "DIE ARMEE DER SOWJETZONE". Von Thomas M. Foster. Dritte, völlig überarbeitete Auflage. 325 Seiten, 52 Bildtafeln, zahlreiche graphische Darstellungen. Markus-Verlag GmbH, Köln 1966/67.

TAKTIK (Taktika). Von Generalmajor W. G. Resnitschenko. 400 Seiten. Militärverlag, Moskau 1966 (russisch).

DU MUSST DEN WEG ZU ENDE GEHEN. Von Gyula Zathureczky. 345 Seiten. Schweizer Verlagshaus AG, Zürich 1963.

WOJNA WYZWOLENCZA NARODU POLSKIEGO W LATACH 1939-1945. (Der Befreiungskrieg des polnischen Volkes in der Zeit von 1939 bis 1945. Schlüsselprobleme). Bearbeitet von Tadeusz Rawski, Zdzislaw Stapor, Jan Zimpjski und anderen. 881 Seiten, 30 Skizzen und Schemata im gesonderten Bank. Verlag Wojskowy historyczny Instytut, Warschau 1966.

ALERTE EN PAYS NEUTRE. LA SUISSE EN 1940. Von René-Henri Wüst. 159 Seiten, 23 Photos, 3 Kirtensskizzen. Editions Payot, Lusanne 1966.

TASCHENBUCH FÜR SCHWEIZERISCHE WEHRMÄNNER 1967. 233 Seiten, zahlreiche Bilder und Skizzen. Verlag Huber & Co. AG, Frauenfeld 1967.

SCHWEIZER GESCHICHTE. Von Peter Dürrenmatt. 736 Seiten, sehr viele Abbildungen, 19 davon farbig. Schweizer Verlagshaus AG, Zürich 1963.

LEIDEN UND SCHICKSALE DER URNER. Von Karl Franz Lusser. 436 Seiten. Räber-Verlag, Luzern 1966.

LEICHTE INFANTERIE IM ATOMZEITALTER. Die Gefahr der Übertechnisierung moderner Streitkräfte. Von Franz Uhle-Wettler. 103 Seiten. Wehr und Wissen, Verlagsgesellschaft mbH, Darmstadt 1966.

MILITARISCHE AUSBILDUNG. Von Oberstleutnant Klaus-Dieter Uckel. 300 Seiten. Deutscher Militärverlag, Berlin 1964.

DIE SOWJETISCHEN FLUGZEUGE 1941 bis 1966. Von Heinz J. Nowarra. 246 Seiten, 149 Abbildungen. J. F. Lehmanns Verlag München 1966.

TASCHENBUCH FÜR LOGISTIK, 4. Folge. Von Oberst i. G. Johannes Gerber und Oberstlt. Horst Stein. Verlagsgesellschaft Wehr und Wissen, Darmstadt 1967.

DEUTSCHE MILITÄRGESCHICHTE. Eine Einführung. Von Carl Hans Hermann. Herausgegeben im Auftrag des Arbeitskreises für Wehrforschung. 626 Seiten. Bernard & Graefe, Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main 1966.

DAS ENDE DES DRITTEN REICHES. Von Marshall Wassilij Tschuikow. 240 Seiten, Wilhelm-Goldmann — Verlag, München 1966 (aus dem Russischen).

VELENI (Die militärische Führung). Von Oberstleutnant Zdenek Hradecki. 302 Seiten. Verlag Nase vojsko, Prag 1963, Budapest 1965.

GUERRILLAS TRAS LA CORTINA DE HIERRO. Enrique Martinez Codó — Prologo del General D. Luis Garcia Rollan Instituto Informativo-Editorial Ucranie Buenos Aires 1966. 414 Seiten.

З ДІЯЛЬНОСТІ ОБВУ

ОКРУЖНІ КОНФЕРЕНЦІЇ ОБВУ

В осінніх місяцях мин. року, а також у першому кварталі цього року в Округах ОБВУ відбулися Окружні конференції з участю представників Головної Управи. Окружних Зв'язкових і членів Управ Відділів.

Округа Захід — 23-го жовтня, по полудні, в домі СУБ-у в Глостері. Керував конференцією орг. реф. ГУ ОБВУ п. П. Кішук.

Конференції в Округах ОБВУ відбулися в такому порядку:

Округа Лінколншір — 23-го жовтня, по полудні в домі СУБ-у в Скенторпі. Керував конференцією д-р С. М. Фостун. Він же мав і доповідь для кол. вояцтва і українського громадянства.

Округа Бедфордшір — 4-го грудня, по полудні в домі СУБ-у в Бедфорді. Конференцією

керував д-р С. М. Фостун, а доповідь для кол. вояцтва і громадянства мав проф. Ї. Шаян.

Округа Мідланд — 15-го жовтня, по полудні, в домі СУБ-у в Лестері. Проводив конференцією д-р С. М. Фостун.

Округа Ланкашір — 19-го листопада, по полудні, в домі СУБ-у в Манчестері. Керував конференцією д-р С. М. Фостун. Доповідь для вояків і громадянства мав проф. В. Шаян.

Округа Шотляндія — 5-го лютого, по полудні, в домі СУБ-у в Единбурзі. Проводив конференцією орг. реф. ГУ ОБВУ п. Кішук. Він мав теж і доповідь для вояцтва і громадянства.

Округа Йоркшір — 11 лютого, по полудні, в домі СУБ-у в Гаддерсфілді. Керував конференцією д-р С. М. Фостун.

ПЕРШИЙ ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ КАДЕТІВ

Точно в сімнадцяту річницю героїської смерті легендарного Командира УПА ген. Тараса Чупринки, 5-го березня 1967 року, українська громада у Ноттінгґамі була свідком відкриття першого відділу українських кадетів при британській армії. Відділ цей покищо малий! Всього три рої юнаків між 14 і 18 роками у військових одностроях із тримісячним вишколом, що його відбувають вечорами два рази в тиждні, а

раз у місяць йдуть на стріляння. Саме тиждень перед відкриттям відділ відбув триденні маневри в терені. Однак кандидатів до цього знайдеться напевно багато більше. Може не в чисельності лежить значення цього відділу, а радше в тому, що вони носитимуть українську відзнаку з тризубом, і що вони складали приречення на вірність британському монархові й Україні.

Українські кадети в Ноттінґамі.

Ця урочистість відкриття відділу українських військових кадетів, що стягнула до української залі сотні глядачів, почалася загальним співом «Боже Великий». Голова Відділу СУБ п. В. Лесюк кількома словами відкрив цей церемоніал, що його переводили лейтенант К. Буклей і полковий бунчужний Нот. Голова ГУ ОБВУ, сот. М. Карпинець, в супроводі англійського підполковника, перевів інспекцію роїв і надав їм українські назви: перший рій дістав назву полковника Івана Богуна, другий — ген. Мирона Тарнавського, третій — полковника О. Гасина. Відділ перевів перед численними гостями дефіляду. До маршу грала кадетська оркестра з традиційними шотландськими «гусками» і бубнами.

Секретар Централі СУБ д-р С. М. Фостун дав короткий огляд діяльності й заслуг для

українського народу ген. Тараса Чупринки та побажав кадетам успіху в їх дальшому вишколі. Голова КУ СУМ п. Я. Деремenda роздав кожному кадетові українські відзнаки, що будуть нашиті на рукаві однострою.

В другій частині відділ українських кадетів продемонстрував презентування крісів, дам показ маскування в терені і різних видів порушування та оборони у загроженому терені.

Може дійсно цей день внесе в українсько-англійські відносини новий розділ, як це висловив у своєму слові д-р С. М. Фостун, а репортер англійської місцевої газети помістив у своєму репортажі.

Цю рідку урочистість закінчено українським та англійським національними гімнами.

М. Джус

ВЕЧІР УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ В ЛЕСТЕРІ

В суботу, 4-го березня б. р., місцевий Відділ ОБВУ зробив для українців м. Лестеру милу несподіванку.

На відміну від наших частих панахид і різнорідних національних свят — українці в Лестері мали нагоду любитися українською піснею й танком. Приємно було ще раз почути нашого тенора В. Луціва, що недавно повернувся з Америки.

Програма була доволі багата й різноманітна, що треба завдячувати хорові, балетному гурткові та родині Ковалів із Ковентрі, а особливо диригентові п-ві М. Костюкові. Конферансье п. В. Камінський, заповідаючи точки програми, дуже вдалим жартами розважав публіку.

Концерт розпочав двома піснями «Жрилець» та «Ой, не зникли» жіночий хор із Ковентрі. Потім виступив гурток пластунів із Лестеру

під управою пластунки панни Х. Кіщук, що гарно відспівав дві пісні: «Час додому, час» і «Пливе човен». Треба підкреслити, що аудиторія була приємно заскочена виконанням згаданих двох пісень відносно молодим і малим гуртком Пласту та диригентським хистом панни Х. Кіщук.

Згодом на сцену вийшла танцювальна група дівчат із Ковентрі під керівництвом пана І. Максимова. Гарні, молоді дівчата в національних строях, виконали один танок «Гречаники», викликаючи серед публіки каскаду оплесків.

Опісля виступив жіночий хор із Лестеру під управою п-на В. Нищоти з двома піснями: «Нічка» й «Місяць на небі». В п'ятій точці виступив сумівський гурток із Ковентрі під диригентурою п-на М. Костюка з двома піснями: «Взяв би я бандуру» та «Я сьогодні від вас від'їжджаю». Судячи по реакції публіки, ці дві пісні були найкраще виконані. На закінчення 1-шої частини виступив з трьома піснями при фортепіановому супроводі п-ні Варталь нетерпеливо очікуваний публікою маестро В. Луців. Три пісні: «Чорні брови», «Хата на селі» (політійськи) та «В Києві-місті» спровокували серед публіки ентузіастичні оплески з вигуками «біс».

Другу частину програми розпочав п. Луців жартовливими піснями, співаними при акомпаньяменті бандури, розвеселяючи публіку так далеко, що оплесками й вигуками не давала йому зійти із сцени.

У слідуючій точці родина Ковалів (Ігор, Марія і Оля), при власному музичному супроводі, відспівали дві пісні: «Стелися, барвінку» та «Вечірній дзвін». Хочеться відмітити високу музикальність цієї шановної родини з Ковентрі. Після їхнього виступу слідував танок «Гопак» у виконанні танцювального гуртка з Ковентрі. Кажуть, що без «Гопака» український концерт не обійдеться. І справді! Гра кольорів, динаміка рухів і темп музики впливають у душу українця щось рідне, що не дається окреслити. І в цьому випадку всі танцюристи, молоді, веселі і жваві, викликали серед публіки кількарізові оплески.

По нашому славному «Гопакові», на зміну, відспівав жіночий хор із Ковентрі дві гарні пісні: «Тужно грала чудова скрипка» і «За тебе, Україно». Під кінець виступили ще раз Ігор і Марія Ковалі з двома піснями при фортепіановім супроводі: «Гуцулко Ксеню» та «Ходить місяць».

Закінчив цей небуденний концерт маестро Луців трьома піснями і одним наддатком: «Вечір надворі», «Серенада», «Дівчино-Калино» і «Повій, вітре, на Україну».

Я не беруся до оцінки виконання пісень нашим маестром, бо не мені це робити, але сама поєва п. В. Луціва в нашому «провінційному» місті була великою розвагою для нас усіх.

Як я зазначив на початку, концерт був вдалий і добре zorganizований, за що ми щиро вдячні Управі Відділу ОБВУ, а особливо його голові п-ві Кіщуківі. Треба наголосити, що

дохід із цього концерту був призначений на наші дві молодечі організації — СУМ та Пласт.

Після закінчення концерту п. П. Кіщук виніс усім виконавцям подяку за їхній труд, особливо п-ві В. Луціву та коventрійцям.

На жаль, наша громада і цим разом не дописала. Прикро було дивитися на залу, у якій видніли порожні місця. Здавалося б що такі концерти то євшан-зілля з рідного краю, бо знаємо, що кожний тужить за батьківщиною. Можна відорватися від телевізора і раз у рік прийти та побачити своє рідне. Та все таки ми просимо наші Управи місцевих Відділів СУБ та ОБВУ не зневірюватися, а влаштовувати частіше для нас такі концерти.

ВИСТУП АНСАМБЛЮ «КРИЛАТИХ» У РОЧДЕЙЛІ

Стараннями Управи ОБВУ, а особливо зв'язкового ОБВУ, п. М. Музики, 25-го лютого ц. р. танковий ансамбль «Крилаті», під мистецьким керівництвом п-на Остапа Буряка, завітав до Рочдейлу.

Виступ відбувся в англійській залі св. Климентія, бо в залі субівського будинку сцена е замала для окриленних.

Виступ відкрив голова місцевого АУТ-ва, п. Клеґі, та попросив когось із молодих українців на заповідача, володіючого обидвома мовами — українською і англійською. Добровільцем до виконання цієї функції зголосився Богдан Свєрид із Брэдфорду. Свою ролю конферансьє виконав блискуче, бо не лише заповідав, але знаменито своїми жартами розважав публіку.

Крім «Крилатих», у концерті взяли участь духовна сумівська оркестра та хор сумівок.

Першою виступила духовна оркестра, якою керує Гаррі Седдан, з англійською пісню-гимном, щоб після неї перейти до репертуару українських пісень. При акомпаньяменті оркестри хор юних сумівок проспівав пісню «Ой, не ходи, Грицю, та на вечерниці». та «Світить місяць понад темним лісом».

Згодом виступили «Крилаті» з танками «Коломийка» і «Гуцулка», зачаровуючи чудовим виконанням усю публіку.

Опісля виступило тріо гітаристів (Шутка та інші, прізвища яких призабув), що в супроводі своїх інструментів проспівали декілька жартовливих пісень.

Участь у концерті взяв теж і сам балетмайстер Остап Буряк, виконуючи сольо-танок «Скиталець», яким здобув симпатії серед глядачів.

У черговій точці знову на сцені появились «Крилаті», які виконали дівочий танок «Весна», вносячи на залу подих красуні-весни, бо й самі дівчата пишні й гарні, неначе ранні проліски.

Після перерви наші крилаті козаки виконали «Запорожця» з інсценізацією прийняття новака до козацького лицарського ордену. Крім того виконали ще декілька інших танків.

На переміну виступали Богдан Ковальчук, що при акомпаньяменті гітари заспівав декілька українських жартівливих пісень, О. Мельник, яка виконала сольо-танок «Козак», та дует із в'язанкою народніх пісень.

»Крилаті« ще раз на втіху публіки появилися на сцені з двома танками »Дніпрові зорі« та »Гопак«.

Наприкінці п. М. Музика виголосив кінцеве слово по-англійськи (хоча англійців було не більше, як два десятки), а Ірка Лісна, в українському національному строю, вручила китицю

квітів маестрові О. Бурякові та капельмайстрові п-ві Г. Седданові; окремі дарунки вручила С. Музика диригентові хору п-ві Максимовичеві, голові АУТ-ва п-ві Клегові та конфетансьє Богданові Свериду.

Українська публіка тим разом не дописала, хоч прибуток із концерту призначено на Фонд Інвалідів. Шляхетна ціль, але нешляхетно поступили ці, що не прибули на такий чудовий концерт...

Д. М-к

ТРІУМФАЛЬНИЙ ВЕЧІР ВІДДІЛУ ОБВУ В МІДДЛЕТОНІ

В суботу, 27-го травня ц. р., в місцевому українському громадському будинку відбувся величавий вечір тріумфу Відділу ОБВУ, який став історичною подією і надовго залишиться в пам'яті всіх присутніх на ньому. Відділ ОБВУ в Міддлетоні, не зважаючи на мале число членів, у цьому році став першуну, і власне в згаданому дні його члени зійшлися, щоб перебрати переходову чашу Головної Управи ОБВУ від минулорічного першуна — Стокпортського Відділу. Добре прибрана зала та гарно розставлені й застелені столи додавали святочної атмосфери цій події.

Члени Управи Міддлетонського Відділу, гості, які прибули зі Стокпорту, привітавши із собою чашу (голова, секретар і скарбник) п. М. Музика (член ГУ ОБВУ і зв'язковий на Округу Ланкашир) та проф. д-р А. Лук'яненко зайняли почесні місця за чільним столом.

З огляду на те, що недавно було вибрано нову Управу Відділу ОБВУ в Міддлетоні, її секретар п. Кирило Бабій представив присутнім п. Данчука, як голову, попросивши його до слова. Пан Данчук відкрив коротким вступним словом вечір, представив присутнім прибулих гостей і привітав їх, а потім передав слово п. М. Музиці, представникові ГУ ОБВУ.

Члени Управ Відділів у Стокпорті і Міддлетоні з нагоди вручення передової чаші ОБВУ.

Пан М. Музика виголосив святочне слово до присутніх членів ОБВУ й гостей та прочитав історію Відділу ОБВУ в Міддлетоні. У своєму слові він, між іншим, сказав таке: «Чаша являється символом, а ваша міддлетонська вояцька громада на неї заслуговує».

П-на Стефанія Матійцьо королева краси Відділу ОБВУ в Міддлетоні.

Опісля виступив п. Болюжний, голова Стокпортського Відділу ОБВУ, підкресливши, що стокпортцям приємно передавати чашу таким самим, як вони, тим, які активно працювали. Чаша була передана п. М. Музиці, який виступив із промовою в обидвох мовах, а потім доручив її голові Міддлетонського Відділу ОБВУ. Перебравши чашу, п. Данчук сказав, що вона повинна залишитися в Міддлетоні на довгий час, якщо члени місцевого Відділу належно працюватимуть і далі.

Присутні проспівали голові Міддлетонської Управи Відділу ОБВУ та всім її членам «Многая літа», а також заспівали стрілецьку пісню «Іхав стрілець на війноньку».

Цей вечір тріумфу, яким керував п. М. Музика, лишив на всіх присутніх дуже гарні враження, не виключаючи автора цих стрічок, який, як гість, бажає цього річними першунам дальших усебічних успіхів.

Д. М-к

РІЧНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ОБВУ В РОЧДЕЙЛІ

В суботу, 13-го травня б. р., відбулися Річні Звичайні Загальні Збори ОБВУ в Рочдейлі, попереджені молебнем, відправленим у місцевій українській католицькій церкві о. рад. О. Бабієм, на якому були присутні колишні українські вояки та українське громадянство.

Збори, які почалися з півгодинним опізненням, відкрив голова уступаючої Управи, п. М. Лісний, вступним словом, після чого було обрано Президію у складі пп. Миколи Паски — голова та М. Островерхи — секретар. Голова Зборів прочитав порядок нарад і покликав до Почесної Президії голів і представників місцевих братніх організацій. За згодою присутніх протоколу з минулорічних Загальних Зборів не читалося.

Після заслухання звітів пп. І. Явчака (секретаря), М. Нечипора (скарбника) та М. Барана (господарського референта) Збори одноголосно уділили абсолюторію уступаючій Управі, а потім слово забрав передсідник Зборів, закликаючи бувших українських вояків бути обережними проти підступних заходів Москви, яка намагається розкласти українську еміграцію різними способами, зокрема висвітлюванням пропагандивних фільмів.

Головою Рочдейлського Відділу ОБВУ було поновно обрано п. Михайла Лісного, а членами Управи пп. М. Островерху, М. Барана, Я. Томчука, С. Фурду, М. Миколишина, Н. Нечипора та І. Калинюка.

До Контрольної Комісії ввійшли наступні: пп.: Г. Масний — голова, М. Ферелетич — член та С. Холявка й М. Ткачук — заступники.

Почесним головою Відділу обрано одноголосно о. рад. О. Бабія.

Після внесків і запитів слідували побажання від голів та представників інших організацій: п. Г. Масного — від ОУ СУМ, п. М. Мелеха — від УХР, п. О. Паламаря — від Батьківського Комітету, п-і Є. Майбороди — від ОУЖ та п. М. Паски — минулорічного голови Контрольної Комісії.

Збори закінчилися відспіванням українського національного гимну, а потім відбулася товариська забава.

Д. М-к

ЧИТАЙТЕ

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

І ПОШИРЮЙТЕ

»СУРМАЧ«

ВІДІЙШЛИ У ВІЧНІСТЬ

БАРДАШЕВСЬКИЙ ДМИТРО

Нар. 27. 1. 1924 р. Вояк І. УД УНА.
Член ОБВУ. Помер 11. 6. 1966 р.

ГАНИШ ВАСИЛЬ

Нар. 3. 5. 1910. Вояк І. УД УНА. Член
ОБВУ. Помер 26. 9. 1966 р.

ГРИЦИШИН МИКОЛА

Нар. 25. 5. 1919 р. Десятник І. УД
УНА. Член ОБВУ. Помер 26. 11.
1966 р.

ГОРОВОЦІВ МИКОЛА

Нар. 29. 2. 1892 р. Старшина рос.
армії в 1915-1917 рр. Сотник армії
УНР. Член ОБВУ. Помер 21. 1. 1966 р.

ГУЦУЛЯК МИКОЛА

Нар. 18. 10. 1914. Вояк І. УД УНА.
Член ОБВУ. Помер 8. 8. 1966 р.

ГОРДИЧУК МИКОЛА

Нар. 9. 11. 1911 р. Вояк І. УД УНА.
Член ОБВУ. Помер 18. 4. 1967 р.

ГОРЛІНСЬКИЙ НИКИФОР

Нар. 2. 8. 1911 р. Ст. десятник фран-
цузької армії. Учасник кампанії на
зах. фронті. Нагороджений наполе-
онською медалею за хоробрість. По-
мер 16. 4. 1967 р.

КІНДРАТ ВОЛОДИМИР

Нар. 10. 9. 1912 р. Вояк І. УД УНА.
Член ОБВУ. Помер 20. 8. 1966 р.

КОВИЛЯНСЬКИЙ ВАСИЛЬ

Нар. 17. 8. 1897 р. Вояк І. УД УНА.
Член ОБВУ. Помер 10. 5. 1967 р.

МИСИШИН ВАСИЛЬ

Нар. 15. 1. 1901 р. Ст. стрілець І. УД
УНА. Член ОБВУ. Помер 19. 7. 1966 р.

МИЛЯВСЬКИЙ ПЕТРО

Нар. 5. 7. 1899 р. Вояк австрійської
армії в 1916-1918 рр. і УГА в 1918-20
роках. Артилерист І. УД УНА. Член
ОБВУ. Помер 10. 2. 1967 р.

ПІШ ЛЕВКО

Нар. 9. 9. 1896 р. Сотник армії УНР.
Член ОБВУ. Помер 13. 11. 1966 р.

ПЕРЕБИЙНІС ВАСИЛЬ

Нар. 26. 8. 1902 р. Сотник армії УНР.
Член ОБВУ. Помер 13. 11. 1966 р.

РУДЕНСЬКИЙ РОМАН

Нар. 26. 8. 1902 р. Десятник польсь-
кої армії в 1924-1926 рр. Підхорун-
жий І. УД УНА. Член ОБВУ. Помер
31. 3. 1967 р.

СОГОР ВОЛОДИМИР

Нар. 6. 10. 1912 р. Вояк І. УД. Член
ОБВУ. Помер 30. 4. 1967 р.

ЧАВ'ЯК ГРИГОРІЙ

Нар. 15. 5. 1908 р. Вояк І. УД УНА.
Член ОБВУ. Помер 3. 8. 1966 р.

ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ!

ВІД РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ «СУРМАЧА»

Подаємо до відома всім ВШановним передплатникам, кольпортерам і читачам, що з уваги на чергове наше видання, а саме велику збірку поезій поета Миколи Вереса, що її видаємо цього року, ми не матимемо фінансової можливості видати в 1967 р. ще одного числа «Сурмача». Наступне число «Сурмача» вийде в першій половині 1968 року.

У зв'язку з підвишкою коштів друку та збільшеними видатками зв'язаними з виданням журналу, ми також примушені збільшити ціну нашого журналу, і тепер поодиноким числом «Сурмача» буде коштувати п'ять шилінгів.

Редакція і Адміністрація «Сурмача»

Вилітає
і жалить
коли
і кого хоче

РІК 8.

1967

Ч. 16

Ком. Китаєві грозить внутрішня громадянська війна.

— Внівець пішли тепер мої геніяльні пляни.

МІСЬКО МАКОЛЬОНДРА МАЄ БАЛАК... ДО ФЕРАЙНИ

Сервус Ферайна!.. Тайой!.. Кохасі британським поріджом з гаферфлеками годовані!.. Сервусік... і яксамате і са вам патші?!.. Думаю жи вас ше всіх біла зима з чорним фоґом не задушила, ні та густа вурдзоха з америцкої шіфи жи сі ніби в атлантицкі калабані там коло вас на камінь напорела ні не залела, ні не підлегла... читавем жи там ваша люфтвафе фест ту шіфу бомбонерками пепшила би ту ропу запалити би та ропа вас там ганц не закоптила долов і горов... Кажутжи в краю крулевської маці ше троха й мила забракне бо такісьте від ого диму з ропи на писю зблякли!.. то як вам зайфу не стане, то ми шурніт грипсік а я вам трохи шміглю летадлом вишлю бисьтисі бодай на файрант ведлі гігієни й пекносьці виглянцували,, йо.. Коло мене є всьо на стодвайпів окей докей... іно жи мі часом за вами по пятім штамплю капелюня якось не тее... бо хоць і булисьте зарази али й булисьте файні й свої госьці!..

В лютім діставим грипс від вашого дохтіра Фостуньця і в нім він пише жи мене страшні кохає... наперед кажи жи мене требаби вкаменувати, а потім дати з двацять гінлеген бо ніби змінивим штилюнок, а їму не давим нової адреси і му бріфа ведлі балаку на різдво завернули й вобицтого нема балаку в тому нумері »Сурмача-Оси«... і кажи би зато написати шось файне.. Отуж слухай дохтіре й глав ридохторе плюс полічна особа, дай си грубшу раду ведлі гінлеген, бо я їх більше надававсі при могилі й маю ліпшу тьохніку ведлі того дінксу за вашець. А ведлі каменовані то я тиж ліпший махер бом львовяк, а кожен львовяк то має ліпший циль ведлі капітулі й цеґелки, бо сі до того ше в Шашкевича науково заправляв а в Ізуїцкім городі переходив вправи практичні, йо.. шодо різдвяного числа нашого цайтунґу то він ше день напихті до мене лізи, або прилип де до того дьохтю жи ним зара сі англійські пляжі удекорували... шего немаю... Моцні падамдонуґ з альманах жи прифалював вчера до мене... і нині буду балікати про него й

про тошо є в нім... Йо, ферайна!.. моцні мі ваш альманах врадувановтішив, али перед тим як го до рапорту возьму, то мушу вам подякувати за то, жисьте духові аристократи й знаєте шо й кому сі належи й жи госі все мусят мати тепле пшиенце... Йоз ту балікаю про то жисьте тримали фасон ісьте з правдивов емоцій і поднесенем духовим привитали шефа свиноматок і фабрик помараньч, таваріща Косигіна, ніби премієра страни саветоф і концентраків... читавем про то в наших і анґольских газетах... немато як своя кліпа з могили!!! знаєт шо кому сі й ведлі якого гонорку геберуе... Як зачуваю, то там в вас сі створила студія фільмова й вона накрутила гісторичнонамацальний кавалок про хождение політичного мученика по українським редутам українського Льондону, али не в український фасон!.. йо, бо та »двійка« жи го ведлі наймодернішої тьохніки накрутила, то ходила вбута, а наш фасон ходження то є набосака з камашами на патику й через плечі... томуто кожен поредний русин має таку лапу, жи сі в'їго камаші може бузько мніздити... Певні жи той фільм крутила двійка... бо було їх двох... Наш Івасик Федчинястик фон Мордохвит коробою від фотографічної січкарни, Константи Зеленко фон Гріне — Грам крутив юра, ніби балікав до самограя ведлі пояснень... І кажут наші ридохтори жи фільм дужи науковий і повний патріотизму. Али я сі довідав жи то арцидзело булоби ше файніше якби сі були наші два магіки насмерть не перестрашили... Йо, пофалювали до музею і бібліотеки Шевченка, довго там не були, а як звідти вийшли тобули білі як стіна в ревірі, страшні сі трясли й зубами дзвонили... тїзнаю шо то там було, али кажут, жи пан директор, кертейкир і професор від того мсьця всьо їм там показав, а накінец хотів їм ше показати живого дажбога... Йо, видно жи ті два наші голівудники всьомают, шо їм треба, бо навіть не хтіли би їм той дашбог шо дав, а виривали звідти в драпачковий десень, аж їм

страх з носа потом капав!!.. Ну, а типер до Альманаху... моцнімисі сподобав, є страшні бойовий, на глянцованій бібулі, має купу пискоодбіць на сольо і групових і є страшно науковий!!.. Йо, тільки там наукових кавалків жи аж через них шось два фунти важи і то битої ваги! А шабатурка жи і цяхнув професор Лі-Лісовский то така ганц як на які гісторії України нашого науковці й державного хлопа професора Грушеского!.. Йо, тільки там рузьних есівфльоресів і артистичних вигібусів в десень клясичний відставлених, жи сі іно хлоп на ню зацирклює — а вже ганц певний ведлі захвиту коньцового... А шо за артикули!.. а мордоодбіця!.. а поезії серцевого гатунку!.. Є і передслово і пісьляслово, єі позаслово ніби вірш мого кумпля Мікуляша Вереса під тивтулом »вперед брацеї«... як си го прошифруєи то зобачиш жи сі цурік неможиш вернути хочьби й тому, жи ті писок поморщивсі з політики, носяра зчервоніла від бакори, а гали вибалушилисі з визирания за крацов долеж жи її ше Ясьо Третий нам всім під хайрем обіцяв в Ріміні... Йо, їдним слуфком скапуєш жи наш Верес має рихт коли кажи жи всі вперед, до сонішних орбіт... йо, скорши чи пізніши нас туди костуся занеси!!!

Дзіньдзінер і хурузьний Кудлік-Кудлі-коскі балікає всім жисьмо сі зродили з крові народу й жи є на службі батьківщини... як він си думає жи ми і далі годні сі магуляти за наші права-то має рихт, али як він си думає жи треба створити ту таку »службу батьківщині«, як та жи з рискалями в деревляних камашах за нової Європи »в нашій зупі штири крупи« — ...співала, то най сі має на грубші острозі, бо го ше готові її першим фрайвілігом і генералом зробити... А мамуня баталійону наших юнгів капітан і кооператор Длябога розказує про початки ОБВУ. І так поважно на пискоодбіцю виглядає, жи аж му суворість гудзом краватки вилазит і на наше віртуті-баламуті на його ліві циці спливає...

Али найбільше намахався над альманахом наш Васильцьо Томків... йо, бо вивалив на папір цілу гісторію ОБВУ з цілов купов математичних гіклів і зіставлень ведлі писковної, друкованої сьпіва-

ної, машированої і танцьованої плюс науково-концертової діяльності обеднання!.. Всьо таме, навіть наш солтис з Манчестеру, іно же без фраку!.. Якисьє ше нашому Томкови не сказали бугзаплаць, так му скажіт жи му ненька того незабуде, або ше, пішліт му яку грамоту й пару фунтів... Грамоту най си повіси коло люстра, а за зелені най си купи бутлю капелюня... потім як си хильне тої смерти селепка, то сі замість до люстра, може до грамоти голоти... А наш Місько!.. йой, хлоп як шустка на зденцю!.. І з профілю і з фронту фаціяти... і вефти й вефти хлоп як дуб... Іно так ми шось сівиди жи сі хлоп нігди таки не окултуни... йо!..

На стороні 139 є фото з Рочделю і під ним є таке: »Члени Управи ОБВУ в Рочделі 1963-64«.. Га-га-га... сьміюсі тричі... жи то в Рочделі, то йо, али жи то в 63-64 то не... і жи то члени управи то буйда на ресорах!.... То є фотографія і членів управи і містера Бравна з мотильком і двох родакуф з Стоважишеня Польскіх Комбатантуф і там є юрс трулі Місьо Макольондра на відоку..... А жи як ми відомо й як ми люди балікают, я був в 63-64 році тисячі миль за калабанев, то не мігим тоди бути в Рочделі, а як не мігим бити в Рочделі то й не мігим си тоди писок до одбіця дати!.... То є роблено в 58, або 59-тім році по посідженю і мітінгу на котрім то СПК мало свого голову й секретара з Рочделю і вони балікали жи польскі жолнеж і рускі вояк повинні сі фест респектувати, майже кохати або навіть любити, бо ми маєм себе під руков і як сі не вгамуєм в нашім обцованю з боку бійзабій, то нас качалка всіх разом намагуляє!.. Потім була маленька біба й спульне мордоодбіце жи го й маєте навідоку... Комусь там десь шось добре не заграло жи таку буйду встругав. Хтівбим про всі Відділи ОБВУ, про всіх жи є на фотах там шось сказати, али на то ми ні паперу, ні писка нестане. Тому навіть про тих жи з ними я мав мітренгу ведлі їзджені, писані й писковані разом не буду балікати, бо не випадає би протих жи з тобов разом гарували писати, а про тих жи тиж гарували али не з тобов то не... Мушу іно назакінчене завважити, жи наш ридахтір Фостунцьо є правдивим підпільником..

його!... навіть як си до альманаху зйомку відставив то й то в підпільний десень... не просто з моста, до апарату, а до люстра... би го наші вороженьки не пізнали й не розшифрували!... Його, казав фотографів поставити люстро перед своїм бюрком і зняти не себе а своє одбіче в люстрі... Невіриш, подивисі на сторону 25... має наш дохтір відзнаку ОБВУ... в правій кляпі!!.. Нехцу вірити жи наш дохтір і ридяхтор не знав де чіпати відзнаку... А коли си станеш перед люстром то як маєш відзнаку з лівого боку на маринарці, то в люстрі зобачиш її з правого... зловишсі за праве вухо перед люстром, а воно ти показує жи зловивсі, за ліве й навиворіть... Отуж нема ради, наш ридяхтір фотографувавсі до люстра!.. Ну, буду шлюсувати мій балак... Файний ваш альманах тай шлюс!.. повинністе всім тим жи го сфабрикували мощно подякувати аля грація танта й танкю...

Тримайтеся ферайно мощно! Най вам всьо сі укладає так як ксьонжка пише а коханий ойцец дохтір Дзьоба з амбони проповідує! Най буде вам всьо то, що собі самі, а качалці то, що ви йому зичити!.. Всім вам і вашим фамулам передаю грітунг, шо його колись в Манчестері тамошний солтис, ніба голова СУБ-у, передав на Великдень по церкві своїм на подвірі зібраним соломкажанам... А сказав він так вилізши на муравлице: »— Тому жи сі спішу й немаю часу то желаю Вам з Великоднем веселих успіхів«!

Отуж шануючи нашого Андруся за створене нового великодного грітунгу, повторюю його... зичу й жилаю вам всім Веселого успіху!!

Ваш кулеґа ланьцуховий гренадир
гранди 31-го полку львівський батяр

Місько Макольондра...

На советсько-китайському пограниччі ввесь час триває напруження, і відбуваються льокальні збройні сутички.

— Смотри Сеня, какая большая стена, но она очень опасная.

ЩО ПИСАЛА

20 РОКІВ ТОМУ

ФЕДЬ ЮШКА ПИШЕ ЛИСТА

Славайсу!

Чесні Рихахторцю!

Насапиред такой мушу Вам сердечні подекувати за тото, жисти були такі гречні і сї вістарили, жи й я сї тиж вопинив в Льомдині. Ни дурний тото вігадав, жи дісних кулегів і пристелів пізнати тицько в біді, — то є чиста правда. Ми сї навіть і на сніло нігди, би такий рахувати силепко, гі я, колись мешкав в такім вилічезнім міські. Гай, гай, і де то хрисьціни-на тота война ни занесла?!

Ну, знайти, екйисмо приїхали з Ниталї до Гангльї тай сї вопинили знов за тотиими дротами в Шифильді, а до того ше ек повбирали нас в тоті фарбовані мундури з латками, — померкувавемси — всь тутички ти, Фидю, назіхир буди могила... Та хвалити Бога, екос тото сї змінило.

Зі Шифільду нас гангліки взьили тай порозвозилив по цалїй рахувати Ганглії і сказали, жи ми всї будимо робити на поли. Рахувати наш вокраїниц ніжадної роботи сї ни боїт, і куждин си псмйиркував, — га, ек тра робити то тра, ніц ни поможи, бо робити ниньки тра всюда, — ну й давай сапу в руки тай гайда в поли. Скінцьи екос тото йшло гі кров з носа, й такой моцні маркотні було, бо вже сї давно таке робило, а ни іден то вцалї на поли ни робив, але екос і тоті помало привикли.

Шоправда, то такой найгірши, жи хлоп по гангельску ни знав нївзуб, али екос давав си раду, — руками венци намагав і так фурт сї такой розбалакав. Ех, і тешка тота гангельська мова, мой-мой, ніек в липету ни лізи, али нїїден всьо ідно си навіть і кубіту-гангельску намотав, ну й ведлуг того шафа му капку грайи... Во ніби, шо ниньки молодому вголові?

Скінцьи я й самий вогурием — ех, нима то такой ек в Ниталїї, тамичка й потенути мона було, шо душа захочи, ну й синьоріми нївроку файні, так і лепли до хлопа, гі мухи до меду, а тутички, то вже ни те. А би шос си чесом віпити, — то за тото ра забути. Али я фурт вугору, жи нима ніц злого, би надобри ни війшло, бо шоправда то ни грїх, — ни іден кулега в Ниталїї такой сї розбатував ни на жарти, а тутички екос устатукувавсї, капку сї взев до роботи і ото му на зло ни віходи, бо такой фурт шос си зароби, ну тай де чоґо сї навчит. Шодо віхту, — то нима шо тиж моцні нарікати та Бога гнівити, бо в рубочих легрох їсти дають

нисогірши, жи мона вітримати, а кому замало, — можнн си ше дешо докупити.

По легрох було троха кучно, али типерічки воно вже якос відрадніши, бо рахувати нима такого легру, де би ни було екоґос хору, ци енчого гуртка — ростут гі тоті гриби по дощи. В деникотрих то навіть і казети віписують хоць мізерні-мізерні, али вугоре — набизлюдоу і Хома чоловік. Ну, ньи? — Скім вже зганув за казети, то сї мушу признати, жимсї моцні врадував, скім зачув, жи знов меркуети віписувати »Восу«. Я фурт вугору, жи ни було то такой казети, ек тота наша рименівська »Воса«. Та ж то, рахувати бувало, ни іден аж сї за живіт тримав так сї риготав, а ни ідного »Воса« так чьисом вшпигнула, жи го крова заливала і назіхир він потім ни ідну копу кольок Вам зато всадив, але, Хвала Богу, ніц то Вам ни зашкодило.

На тотім свій лист закінчу, а наразі я Вас моцні поздоровею і Вам сї нисько кланьшо

Ваш

Фидь Юшка

Передви́здові сні сот. Чучкевича.

НА СТАРУ НУТУ

(«Вязанка»)

Гей, в Ріміні не одна літрина спорожнилася..
Не одна теж гарна «сінйоріна» примирилася...

Та минулась гарна «сінйоріна»
і літрина!..
Тільки часом, як про те згадаєш, —
тече слина!..

Хлопці, алярм! Гей, вставайте! —
Вже найвищий час!!!
Там на полі бараболі
дожидують нас!..

Видиш, брате, мій, — товаришу мій
Бігме, той, хто втік з Ріміні, —
то не був дурний!..
Він вільний, мов птах
й сміється в кулак,
а ми дальше ще «кіблюєм»...
нас трафляє шпак,

бо терпцю вже брак!..
Ой, так, так!..
Ой, так, так!..

Нема в світі кращих хлопців,
над «рімінців»-добровільців!..

Гей, гей, гей!
Наші вічні добровольці!..
Як картопельку копають, —
щоб не нудилось, співають:

Гей, гей, гей!
Наші вічні добровольці!..

Слава! Слава Тобі, Ясю, —
славний Батьку, наш!!!
Ми з Тобою до картоплі
йдемо всі, враз!
Гей, всі враз!!!

Козаки-Задротанці пишуть листа до Рузвельта тової

КІНЬ І ВЕРШНИК

Коли Бісмарк подався до димісії, по-
кликав його цісар Вільгельм на авди-
енцію:

— Соромтеся, канцлере! Я багато від
вас старший і ще з коня не зсідаю.

— Ваша Величносте — відповів Біс-
марк, — вершник усе довше видержує,
як кінь.

УРОЧИСТА ЗУСТРІЧ

— А-а...! Дай, Боже, здоров'я!

— А-а!... Дай, Боже...

— Ти живий?

— Живий... А ти?

— І я! Ну, що доброго?!

— Та нічого... А в тебе?

— Теж нічого...

— Ну, то бувай здоров!...

— Бувай...!

Я знаю нашого посла ще з тих часів, як він був такий високий.

ГРАМАТИКА

Діти вивчають в школі граматику.
— Отже Карло, — питає вчителька, — який це час: »я миюсь, ти миєшся, він миється?«.

Трохи подумавши, хлопець відповідає:
— Субота.

СОЛОМОН ПРО ЗАКОН

— Що таке закон? — спитали Соломона.

— Закон, — відповів цар, — це павутиння, в якому гинуть лише малі мухи, великі ж уміють з нього виплутатися...

НЕ ЗНАЄ ПРИЧИН

— Ви чого такі злі? Певно лівою ногою встали з ліжка?

— Це в мене неможливе, бо я сплю на канапі.

ПОЯСНИВ

Підстаршина до рекрутів:
— Мусите знати, що військові діляться на три групи:

Перша, що все розуміє, а нічого не вміє, — це старшини. Друга, що все вміє, а нічого не розуміє, — це ви, рекрути; а третя, що все вміє і все розуміє, — це ми, підстаршини.

КРАЇНА РАДОСТИ

СССР — країна радості. Вліз у трамвай — радість. Добрався в черзі до хліба — радість. Заплатив державну позику — радість. Суцільна радість!

ДБАЙЛИВА ДРУЖИНА

— Сподіваюсь, пане лікарю, що він незабаром знову зможе підписувати чеки?

В ЛІКАРНІ

— Вам що долягає? — питається лікар пацієнта.

— Хворію на очі, пане докторе.

— Що ж вам долягає?

— Вже другий місяць не бачу в хаті своєї жінки.

В зах. Німеччині часто судять кол.
нацистських лікарів.

— Це кат зна що! Я дбав щоб у таборі
була взірцева чистота. Тепер за це мене
судять.

ДИПЛОМАТИЧНЕ ПОРІВНЯННЯ

Під час чистки советського апарату
одного службовця спитали, як він став-
виться до большевицької влади.

— Як до своєї жінки, — відповів запи-
таний.

— Тобто як саме? — гукнули члени
комісії, вражені незвучністю відповіді.

— Трохи люблю, трохи боюсь і, трохи
хочу іншої.

В РЕСТОРАНІ

В ресторані сидять двоє гостей. Один
із них уперто дивиться в те саме місце.

— Ти чого так дивишся?

— Уважаю на свій плащ, бо твого вже
нема.

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ...

Вони вже були знайомі три тижні, то-
му він дозволив собі читати в її присут-
ності спортивний розділ недільної газети,
а вона читала »Додаток для жінок«.

— Чи це правда, Егоне, — спитала во-
на, відриваючись від газети, — що вівці
найдурніші в світі тварини:

Егон, зайнятий описом драматично за-
битого пеналті:

— Ну, звичайно, агнятко!

МІЖ СУСІДКАМИ

— Я вже тобі не раз говорила, якщо
хочеш, щоб у твоїй хаті завжди був мир
і спокій, — то треба свого чоловіка лю-
бити...

— Та добре, що ти маєш чоловіка, а я
маю таку заразу й люби його не знати як
— нічого не помагає...

ПОЛІЦІЙНИЙ СОБАКА

В одному місті ССРСР на вулиці стоять
двоє громадян і щось шепотом розмовля-
ють. Побіч них пристанув якийсь без-
домний пес.

— Тс, — каже один громадянин до дру-
гого — поліційний собака...

— Алеж не будь дурний, поліційний
собака має цілком інший вигляд.

— Ех, ти не визнаєшся. Це пес із тай-
ної поліції.

— Пане голово, ви переплутали. Ось
текст промови, а ви читаете меню...